

Πρακτικά

6^ο Πανελλήνιου Συνεδρίου
Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης

«Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις»

Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
31 Μαΐου – 2 Ιουνίου 2013

Έκδοση 1: Νοέμβριος 2013

Τα κείμενα τα οποία ακολουθούν βασίζονται στις εισηγήσεις των ομιλητών, όπως αυτές παρουσιάστηκαν κατά την διάρκεια του Συνεδρίου και κατατέθηκαν στην Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου **μέχρι και 30 Οκτωβρίου 2013**. Την επιμέλεια των πρακτικών είχε ο Ιωσήφ Μποτετζάγιας.

Οι απόψεις οι οποίες εκφράζονται στα κείμενα δεν αντιπροσωπεύουν κατ' ανάγκη την Οργανωτική Επιτροπή, το Τμήμα Περιβάλλοντος ή/και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Η Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου δεν προέβη σε καμία αλλαγή, σχολιασμό ή άλλη αξιολόγηση των κειμένων τα οποία κατατέθηκαν από τους κ.κ. Συνέδρους.

Η βιβλιογραφική αναφορά σε κάποιο από τα συμπεριλαμβανόμενα στον παρόντα τόμο κείμενα οφείλει να είναι της μορφής:

<Ονοματεπώνυμο Συγγραφέα/Συγγραφέων> (2013) <Τίτλος κειμένου>, παρουσίαση στο 6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη, 31 Μαΐου – 2 Ιουνίου.

Η Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου:

Ανδρέας Τρούμπης, Καθηγητής

Αχιλλέας Μητσός, Καθηγητής

Ιωσήφ Μποτετζάγιας, Επίκουρος Καθηγητής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Παρασκευή 31 Μαΐου 2013

18:00-20:30 Οι δράσεις των Ελληνικών ΜΚ-ΠΟ

Η περίθαλψη άγριων ζώων ως μέσο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, *Καλπάκης Στ., Καραγιάννη Πην. κ.ά. (Δράση για την Άγρια Ζωή)*

Το πρόγραμμα του WWF Ελλάς για την προστασία των νησιωτικών υγροτόπων, *Παραγκαμιάν Κ., Γιαννακάκης Θ. κ.ά. (WWF Ελλάς)*

Ενίσχυση του ρόλου των εθελοντικών σχημάτων δασοπροστασίας-δασοπυρόσβεσης στο πλαίσιο του προγράμματος «Το Μέλλον των Δασών», *Τζηρίτης Ηλ. & Κορακάκη Ευαγ. (WWF Ελλάς)*

Σάββατο 1 Ιουνίου 2013

09:30 – 11:30 ΜΚ-ΠΟ & Πολιτική

Οι ΜΚΟ στο περιβάλλον της κρίσης. Σκέψεις για τους οργανωσιακούς μετασχηματισμούς στην κοινωνία των πολιτών, *Σερντεδάκις Ν. (Πανεπιστήμιο Κρήτης)*

Ο ρόλος και η ευθύνη των περιβαλλοντικών ΜΚΟ στην Ελλάδα της κρίσης – η περίπτωση του WWF Ελλάς, *Καραβέλλας Δ. (WWF Ελλάς)*

Περιβαλλοντικές ΜΚΟ, είναι τόσο ‘πράσινες’ τελικά; *Λυμπεροπούλου Δ. & Σαράντης Ν. (ΑΤΕΙ Καλαμάτας & Δνση Δασών Μεσσηνίας)*

11:30 – 14:30 Οι ΜΚ-ΠΟ και η κοινωνία

Η διαχείριση της φύσης και η «τραγωδία των κοινών», *Ψαρούδας Σπ. (ΚΑΛΛΙΣΤΩ)*

Αξιοποίηση των Διαδικτυακών Κοινοτήτων Πρακτικής από τις Μ.Κ.Π.Ο., *Θεοφανέλης Τ. (Πανεπιστήμιο Αιγαίου)*

Η Χρησιμότητα μιας Μ.Κ.Ο στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων μιας παραλίμνιας προστατευόμενης περιοχής: Μελέτη περίπτωσης λίμνης Καστοριάς, *Λάτσου Αν. (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)*

18:00 – 20:00 Στρογγυλό Τραπέζι

Ο ρόλος των περιβαλλοντικών ΜΚΟ στη διαμόρφωση & εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής: εμπειρίες, ερωτήματα και προκλήσεις. Συμμετέχοντες: Τρούμπης Ανδρέας (Πανεπιστήμιο Αιγαίου), Μητσός Αχιλλέας (Πανεπιστήμιο Αιγαίου), Καραβέλλας Δημήτρης (WWF Ελλάς), Ψαρούδας Σπύρος (ΚΑΛΛΙΣΤΩ) & Παπακωνσταντίνου Κώστας (Περιφερειακός Σύμβουλος Δυτικής Ελλάδος)

Κυριακή 2 Ιουνίου 2013

09:30 – 11:30 Ο διεθνής ρόλος των ΜΚ-ΠΟ

Η συμβολή των ΜΚΟ στη διαχείριση διασυνοριακών υδατικών πόρων: Το παράδειγμα της λίμνης Πρέσπας, *Βάλβης Αν. (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου)*

Connecting with the stakeholders. Environmental governance and the role of ENGOS, *Κουταλάκης Χαρ. (Πανεπιστήμιο Αθηνών)*

12:00 – 14:00

ΟΙ ΜΚ-ΠΟ και ο οικονομικός τομέας

Διοίκηση, Στρατηγική και Επικοινωνία των Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων, Πέγκα-Οικονόμου Β., Μπιμπίτσος Χ., Μυλωνάς Ν., Πετρίδου Ε. (Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Ν.Α. Πέλλας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/κης)

Πώς επιλέγουν οι χορηγοί ποια ΜΚ-ΠΟ θα ενισχύσουν;, Μποτετζάγιας Ι. & Κουτίβα Ειρ. (Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

Με την ευγενική χορηγία & υποστήριξη:

ALPHA BANK

Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην

**ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ &
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ**

Χορηγός Επικοινωνίας:

Περιεχόμενα

Καλπάκης Σταύρος, Καραγιάννη Πηνελόπη, Παρχαρίδου Ευφροσύνη & Προύσαλη Σοφία, Η περίθαλψη άγριων ζώων ως μέσο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης....	2
Σερντεδάκης Νίκος, Οι ΜΚΟ στο περιβάλλον της κρίσης. Σκέψεις για τους οργανωσιακούς μετασχηματισμούς στην «κοινωνία των πολιτών».....	17
Λυμπεροπούλου Δήμητρα & Σαράντης Νίκος, Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις- είναι τόσο πράσινες τελικά;	34
Ψαρούδας Σπύρος, Η διαχείριση της φύσης και η «τραγωδία των κοινών»	45
Θεοφανέλλης Τιμολέων, Αξιοποίηση των Διαδικτυακών Κοινοτήτων Πρακτικής από τις Μ.Κ.Π.Ο.	54
Λάτσιου Άννα, Η Χρησιμότητα μιας Μ.Κ.Ο στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων μιας παραλίμνιας περιοχής. Μελέτη περίπτωσης λίμνης Καστοριάς.	64
Βάλβης Αναστάσιος, Η συμβολή των ΜΚΟ στη διαχείριση διασυνοριακών υδατικών πόρων: Το παράδειγμα της λίμνης Πρέσπας.	71
Μποτετζάγιας Ιωσήφ & Κουτίβα Ειρήνη, Πώς επιλέγουν οι δωρητές ποια ΜΚ-ΠΟ θα χρηματοδοτήσουν;	87
Πέκκα-Οικονόμου Βιργινία, Μπιμπίτσος Χρήστος, Μυλωνάς Ναούμ & Πετρίδου Ευγενία, Διοίκηση, Στρατηγική και Επικοινωνία των Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων	112

**Καλπάκης Σταύρος, Καραγιάννη Πηνελόπη, Παρχαρίδου Ευφροσύνη
& Προύσαλη Σοφία, Η περίθαλψη άγριων ζώων ως μέσο
περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης**

* Δράση για την Άγρια Ζωή, email: skalpakis@hotmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ευαισθητοποίηση πολιτών σχετικά με τη μείωση της βιοποικιλότητας και ειδικά την απώλεια ειδών άγρια ζωής, αν και στηρίζεται σε ισχυρά πλέον επιστημονικά στοιχεία, στερείται συχνά αμεσότητας και βιωματικής εμπειρίας. Εργαλείο άμεσης περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης μπορεί να αποτελέσουν οι δράσεις περίθαλψης άγριων ζώων. Οι δράσεις αυτές δίνουν τη δυνατότητα σε πλήθος κόσμου να γνωρίσει από κοντά την ποικιλότητα της ελληνικής πανίδας, να βιώσει την ομορφιά της αλλά και να κατανοήσει τους κινδύνους που την απειλούν.

Έμπρακτο παράδειγμα για τη δυναμική που μπορεί να έχει η περίθαλψη άγριων ζώων αποτελεί το σωματείο «Δράση για την Άγρια Ζωή», το οποίο στηρίζεται στη λειτουργία ενός εκτεταμένου δικτύου εθελοντών. Το δίκτυο αυτό φροντίζει για τη μεταφορά, περίθαλψη και επανένταξη στη φύση, άνω των *000 τραυματισμένων άγριων ζώων κάθε έτος, ενώ παράλληλα υλοποιεί ποικίλες δράσεις σε όλη τη Μακεδονία και τη Θράκη. Η καθημερινή ενεργή περιβαλλοντική παρουσία της «Δράσης για την Άγρια Ζωή» συμβάλει στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση πολιτών όλων των ηλικιών, πολλοί από τους οποίους δεν είχαν στο παρελθόν ενεργή περιβαλλοντική δράση. Το βίωμα μιας πρωτόγνωρης επαφής με την άγρια ζωή, όπως η συμμετοχή στη διάσωση ενός ζώου, διαμορφώνει περιβαλλοντική συνείδηση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: *περίθαλψη, επανένταξη, περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση*

ABSTRACT

The association “Action for Wildlife” is an example of the important role wildlife rehabilitation can play in environmental awareness. The association offers to the public the opportunity to get familiar with the diversity of the Greek fauna and get informed about the possible threats. The association is based on a wide network of volunteers, who are responsible for the transfer, the medical care and rehabilitation of

over 1000 wild animals every year. Apart from veterinarians and biologists are also people with different backgrounds that are not necessarily scientists. The volunteers contribute to the conservation of wildlife directly by helping a wild animal to return in nature. The direct contact with the wildlife, like the participation in the rescue of a wild animal, may contribute in raising environmental awareness of people who had never participated in environmental actions before.

KEY WORDS: *rehabilitation, environmental awareness*

Εισαγωγή

Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στοχεύει στο να φέρει τον άνθρωπο κοντά στη φύση, να διεγείρει τη συνείδησή του και να του αποκαλύψει τη σημαντικότητα της αρμονικής συμβίωσής του με το φυσικό περιβάλλον. Κατ' αυτό τον τρόπο το άτομο δύναται να ευαισθητοποιηθεί σχετικά με τα προβλήματα που προκύπτουν από την εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος και κατ' επέκταση να δραστηριοποιηθεί στην προσπάθεια αντιμετώπισής τους. Βασικός στόχος είναι να αποφευχθεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος εξ αιτίας του τρόπου ζωής του ανθρώπου.

Το περιβαλλοντικό ζήτημα έρχεται ως επακόλουθο του μοντέλου της δυτικής, κυρίως, κοινωνίας. Συνεπώς, η διαδικασία της ευαισθητοποίησης καλείται να υπερπηδήσει εδραιωμένες ατομικές και κοινωνικές συνήθειες και συμπεριφορές. Επιπλέον, το κοινωνικό περιβάλλον, με τις αξίες και τους κανόνες που επιβάλλει, δυσχεραίνει την προσπάθεια του ατόμου να αλλάξει συνήθειες που συμβάλλουν στο περιβαλλοντικό ζήτημα. Για να γίνει η μετάβαση από την πρόθεση στην πράξη θα πρέπει να δοθούν στο άτομο ισχυρά ερεθίσματα και κίνητρα, ενώ η συνειδητοποίηση ότι σε αυτή τη διαδικασία κάποιος δεν είναι μόνος του, ενισχύει ιδιαίτερα την προσπάθειά του.

Ας δούμε το παράδειγμα ενός πολίτη που βρίσκει ένα τραυματισμένο άγριο ζώο και ας υποθέσουμε ότι μπαίνει στη διαδικασία να κάνει κάτι γι' αυτό. Αν βρει γρήγορα ανταπόκριση από αρμόδιες αρχές (π.χ. δασαρχείο) και ιδιωτικούς φορείς (π.χ. ένα κέντρο περίθαλψης) που θα αναλάβουν το περιστατικό, θα ενθαρρυνθεί διαπιστώνοντας ότι υπάρχουν κι άλλοι άνθρωποι σε αυτή τη διαδικασία. Επίσης, αν κινητοποιηθεί στο να μεταφέρει ο ίδιος το ζώο σε ένα κέντρο περίθαλψης θα έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει από κοντά το χώρο και να ενημερωθεί και για τα υπόλοιπα

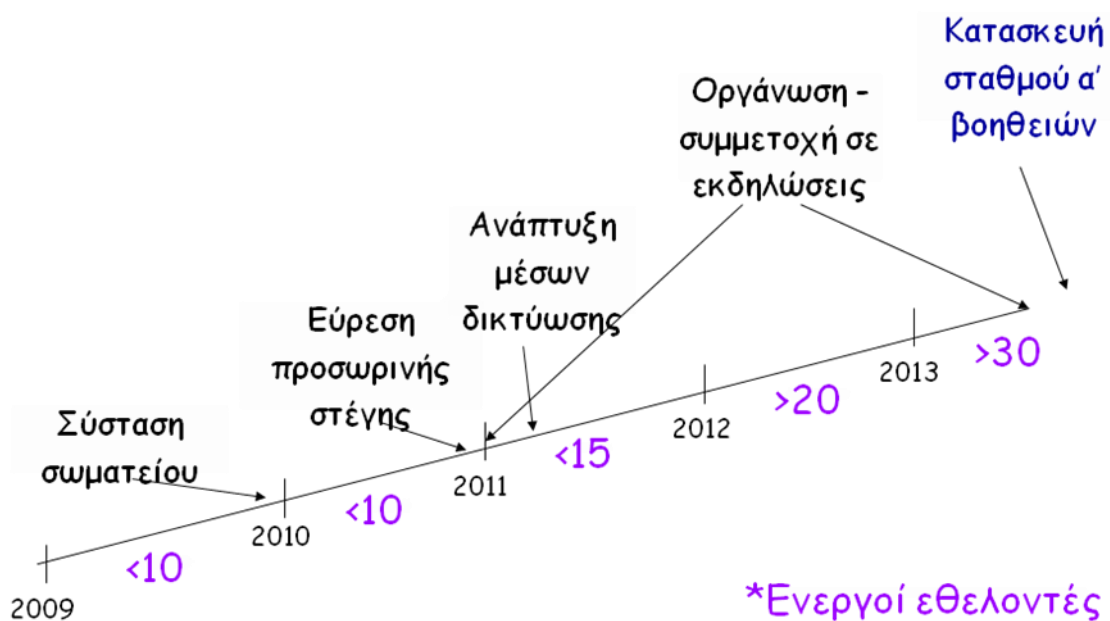
ζώα που νοσηλεύονται εκεί. Το παραπάνω παράδειγμα μας δείχνει πώς η περίθαλψη άγριων ζώων μπορεί να αποτελέσει έναυσμα ευαισθητοποίησης, ενώ η συστηματική ενασχόληση με το αντικείμενο της περίθαλψης αποτελεί σημαντική βιωματική εμπειρία.

Το παράδειγμα του σωματείου «Δράση για την Άγρια Ζωή»

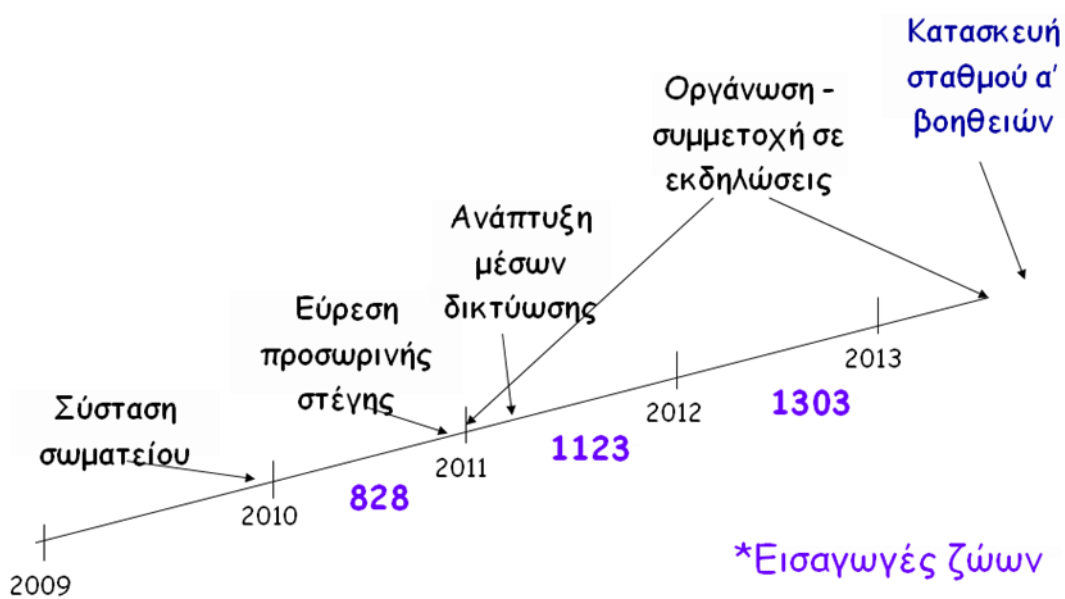
Το σωματείο «Δράση για την Άγρια Ζωή» συστήθηκε τον Ιούνιο του 2009 κι έλαβε τη νομική του μορφή το Φεβρουάριο του 2010. Αποτελεί τη συνέχεια του σταθμού Α' βοηθειών του Ελληνικού Κέντρου Περίθαλψης Άγριων Ζώων (ΕΚΠΑΖ) στη Βόρεια Ελλάδα και ιδρυτικά του μέλη είναι άτομα που ασχολούνται με την περίθαλψη άγριων ζώων έως και πάνω από είκοσι χρόνια. Το Δεκέμβριο του 2010 το σωματείο αποκτά προσωρινή στέγη για να λειτουργήσει σταθμός Α' βοηθειών για τα άγρια ζώα που φθάνουν προς περίθαλψη από όλη τη Βόρεια Ελλάδα. Το σταθμό αυτό λειτουργεί μία, μικρή αρχικά, ομάδα εθελοντών, που απαρτίζεται από άτομα συναφών με το γνωστικό αντικείμενο ειδικοτήτων, αλλά και άλλα άτομα με μεράκι και αγάπη για το έργο του. Λίγο αργότερα η ομάδα προωθεί τις δράσεις της μέσω των ηλεκτρονικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Από τις αρχές του 2011 έως σήμερα έχει οργανώσει ή συμμετάσχει σε πλήθος εκδηλώσεων περιβαλλοντικού περιεχομένου.

Στο γράφημα I απεικονίζεται η αύξηση του αριθμού των ενεργών εθελοντών σε συνάρτηση με το χρόνο και τις παραπάνω δράσεις. Αντίστοιχα, στο γράφημα II φαίνεται η αύξηση του αριθμού των εισαγωγών των ζώων προς περίθαλψη, σε συνάρτηση με το χρόνο και τις δράσεις αυτές. Τόσο η ανάπτυξη των μέσων δικτύωσης όσο και η οργάνωση και συμμετοχή σε διάφορες εκδηλώσεις κάνουν ευρύτερα γνωστό το έργο της ομάδας.

Γράφημα I. Ο αριθμός των ενεργών εθελοντών σε συνάρτηση με το χρόνο και τις δράσεις της ομάδας

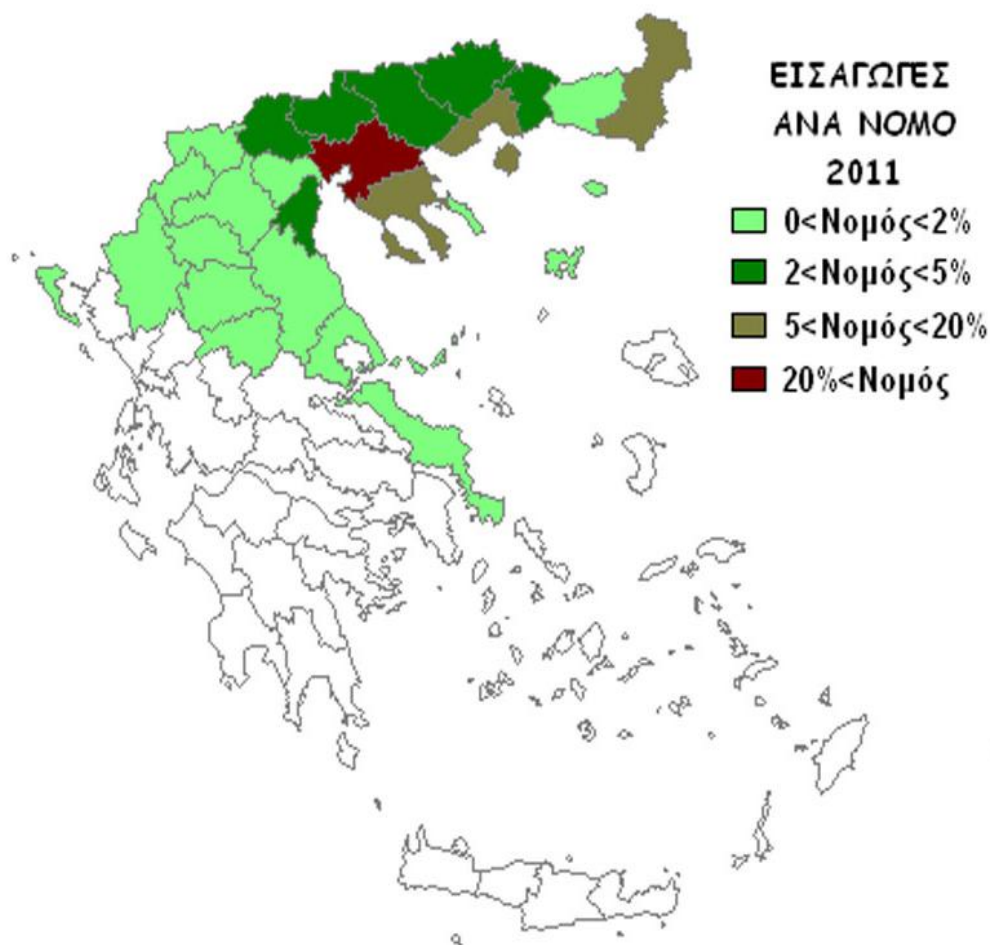
Γράφημα II. Ο αριθμός των εισαγωγών των ζώων σε συνάρτηση με το χρόνο και τις δράσεις της ομάδας

Η γνωστοποίηση που γίνεται μέσω των ίδιων των εθελοντών προς τους οικείους τους είναι εξίσου σημαντική, καθώς μεταφέρεται η εμπειρία που βιώνεται σε προσωπικό επίπεδο. Η γνωστοποίηση του έργου της ομάδας και η μεταφορά εμπειριών συντελούν στην ευαισθητοποίηση όλο και περισσότερων πολιτών. Η ευαισθητοποίηση αυτή είναι που κινητοποίησε αρμόδιους φορείς να υλοποιήσουν πρόγραμμα με σκοπό την κατασκευή κέντρου περίθαλψης άγριων ζώων προκειμένου να καλυφθούν καλύτερα οι ανάγκες σε νοσηλεία τους στη Β. Ελλάδα, κάτι το οποίο θα τεθεί σε λειτουργία εντός του 2013.

Στην Εικόνα 1 φαίνονται οι εισαγωγές ανά νομό για το έτος 2011. Διαπιστώνονται μεγαλύτεροι αριθμοί εισαγωγών από το νομό Θεσσαλονίκης και ακολουθούν οι νομοί Χαλκιδικής, Καβάλας και Έβρου και κατόπιν οι υπόλοιποι νομοί της κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας, καθώς και ο νομός Ξάνθης. Το γεγονός ότι οι περισσότερες εισαγωγές προέρχονται από το Ν. Θεσσαλονίκης αποδίδεται κατά κύριο λόγο στο ότι εκεί έχει την έδρα του ο σταθμός Α' βοηθειών, πράγμα το οποίο έχει ως συνέπεια την καλύτερη και συχνότερη ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών στην περιοχή αυτή. Άλλες παράμετροι είναι το ανεπτυγμένο δίκτυο εθελοντών – συνεργατών (ιδιαίτερα σε Καβάλα και Χαλκιδική), η άριστη συνεργασία με τους Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών και η ανάπτυξη πολύ καλών συνεργιών με τις κρατικές υπηρεσίες (κυρίως τη δασική υπηρεσία).

Εικόνα 1. Χάρτης Ελλάδας με τις περιοχές προέλευσης των ζώων που νοσηλεύτηκαν

Η συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς και τους εθελοντές απομακρυσμένων περιοχών συντελεί στην επίτευξη της πρώτης φάσης, δηλαδή στη διαδικασία της περίθαλψης, κατά την οποία ένα τραυματισμένο άγριο ζώο πρέπει να φτάσει στο σταθμό Α' βοηθειών. Στη φάση αυτή ο πολίτης που βρίσκει ένα άγριο ζώο θα διαπιστώσει ότι δεν είναι μόνος του στην προσπάθειά του και θα ενθαρρυνθεί στη συνέχισή της. Πολλοί μεταφέρουν οι ίδιοι τα ζώα για νοσηλεία ακολουθώντας πιστά τις οδηγίες που δίνονται κατά περίπτωση, ενδιαφέρονται για την τύχη τους κι επικοινωνούν συχνά ζητώντας σχετική ενημέρωση.

Έτσι η διαχείριση περιστατικών άγριων ζώων που χρήζουν περίθαλψης από απλούς πολίτες αποτελεί σημαντική εμπειρία που συχνά οδηγεί στην ενεργή συμμετοχή τους στη διαδικασία της περίθαλψης. Σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% εθελοντές που συμμετέχουν σήμερα ενεργά στην ομάδα, είχαν ως πρώτη εμπειρία τη διαχείριση ενός τέτοιου περιστατικού.

Η διαδικασία της περίθαλψης

Στο σταθμό Α' βοηθειών που λειτουργεί το σωματείο «Δράση για την Άγρια Ζωή» εισήχθησαν περισσότερα από 3.300 ζώα, τα τρία έτη (2010-2012) της λειτουργίας του (πίνακας 1). Ο αριθμός αυτός υποδηλώνει το πόσο απαιτητική είναι η καθημερινή ενασχόληση με το συγκεκριμένο αντικείμενο. Οι εθελοντές αφιερώνουν αρκετές ώρες της ημέρας στη φροντίδα των ζώων που νοσηλεύονται. Στο διάστημα αυτό, βιώνουν ευχάριστες αλλά και δυσάρεστες εμπειρίες κατά την εξέλιξη της πορείας κάθε ζώου. Κάτι τέτοιο απαιτεί, από τον κάθε ένα που συμμετέχει στη διαδικασία, τόσο σωματικά όσο και ψυχικά αποθέματα. Ταυτόχρονα όμως δίνεται η ευκαιρία στον εθελοντή να γνωρίσει από κοντά τον πλούτο της ελληνικής πανίδας, να αγγίξει με τα ίδια του τα χέρια απειλούμενα είδη, ορισμένα από τα οποία τυγχάνει να βρίσκονται στα όρια της εξαφάνισης, να γνωρίσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους καθώς και τη βιολογία τους και να συμβάλει ο ίδιος χειροπιαστά στη διάσωση και επιβίωσή τους.

Πίνακας 1. Ζώα που εισήχθησαν για νοσηλεία στα τρία έτη λειτουργίας (2010-2012)

	Αριθμός Περιστατικών	Αριθμός Ειδών
Ζώα που νοσηλεύτηκαν (πτηνά, ερπετά, θηλαστικά)	3303	164
Ζώα που ανήκουν σε κρίσιμωσ κινδυνεύοντα και κινδυνεύοντα είδη	32	14
Ζώα που ανήκουν σε απειλούμενα είδη	432	41

Επιπλέον γίνεται γνώστης των αιτιών που απειλούν την ελληνική πανίδα (πίνακας 2) και αντιλαμβάνεται, μέσα από αυτή την ιδιαίτερη συμμετοχική διαδικασία, τόσο τις δικές του ευθύνες όσο και του κοινωνικού συνόλου για τη μείωση της βιοποικιλότητας ως αποτέλεσμα των κινδύνων στους οποίους εκθέτει ο άνθρωπος τα υπόλοιπα έμβια όντα του πλανήτη. Αυτό οδηγεί και στην κατανόηση

των μέτρων που πρέπει να ληφθούν από την πολιτεία για την προστασία της πανίδας και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Πίνακας 2. Αιτίες εισαγωγής στο σταθμό πρώτων βοηθειών

Αιτία εισαγωγής	Ποσοστό % (3 έτη)
Ατύχημα (π.χ. τροχαίο, ηλεκτροπληξία, πρόσκρουση σε τζάμι)	45,1
Νεοσσοί	32,5
Τραυματισμός από πυροβόλο όπλο	12,4
Αιχμαλωσία - παγίδευση	3,9
Εξάντληση (συσχέτιση με τη μείωση των κατάλληλων για την πανίδα ενδιαιτημάτων)	3,3

Τα ποσοστά θνησιμότητας σε ένα σταθμό Α' βοηθειών για άγρια ζώα δεν είναι αμελητέα (πίνακας 3). Το γεγονός αυτό οδηγεί στη συνειδητοποίηση του βαθμού δυσκολίας κατά τη φάση της νοσηλείας και προετοιμασίας για επανένταξη ενός άγριου ζώου στο περιβάλλον.

Πίνακας 3. Ο αριθμός των ζώων που εισήχθησαν στο σταθμό, ο αριθμός των απελευθερώσεων και τα ποσοστά απελευθερώσεων και θνησιμότητας τα έτη 2010-2012

Έτος	Απελευθερώσεις/σύνολο	Απελευθερώσεις%	Θνησιμότητα
2010	187/828	22,58%	29,83%
2011	293/1123	27,36%	35,39%
2012	397/1304	33,45%	38,67%

Από την άλλη μεριά υπάρχουν περιστατικά που επιβεβαιώνουν τις ιδιαίτερες δυνατότητες που έχουν τα άγρια ζώα στην ανάρρωση και επιβίωση και τελικά στην επιτυχή επανένταξή τους στη φύση. Τα περιστατικά αυτά προκαλούν θαυμασμό και ενισχύουν το σεβασμό του ανθρώπου προς τις άλλες μορφές ζωής του πλανήτη. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το περιστατικό ενός νεαρού Τσακαλιού (*Canis aureus*.)

που βρέθηκε τραυματισμένο από τροχαίο ατύχημα το καλοκαίρι του 2012, στην επαρχιακή οδό μεταξύ Σταυρού και Ολυμπιάδος στα όρια των νομών Χαλκιδικής και Θεσσαλονίκης (Καλπάκης Σ., 2013). Το ζώο περισυλλέχθηκε και μεταφέρθηκε στο σταθμό Α' βοηθειών της «Δράσης για την Άγρια Ζωή» με τη συμβολή του Φ.Δ. Λιμνών Κορώνειας – Βόλβης και του Δασαρχείου Σταυρού. Η κλινική εξέταση του περιστατικού έδειξε πολλαπλά κατάγματα και στα τέσσερα άκρα. Μετά από χειρουργική επέμβαση, η οποία έλαβε χώρα, αφιλοκερδώς, σε ιδιωτική κλινική μικρών ζώων και την πολύμηνη ανάρρωσή του σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο του ΕΚΠΑΖ στην Αίγινα, διαπιστώθηκε αξιοσημείωτη βελτίωση της υγείας του. Έτσι σε διάστημα μικρότερο του έτους το ζώο επανεντάχθηκε επιτυχώς στο φυσικό του περιβάλλον, πράγμα το οποίο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, από τα στοιχεία της έως σήμερα παρακολούθησής του στο πεδίο, χάρη ενός ραδιοπομπού που τοποθέτησε η περιβαλλοντική οργάνωση «ΚΑΛΛΙΣΤΩ». Το παραπάνω περιστατικό ήλθε εις πέρας με τη συντονισμένη δράση όλων των προαναφερθέντων φορέων. Σε όλη αυτή τη διαδικασία, από τον εντοπισμό του τραυματισμένου ζώου από κάποιο συμπολίτη μας και τη μεταφορά του για περίθαλψη, μέχρι την επανένταξή του στο φυσικό περιβάλλον και την συνεχή παρακολούθηση της προσαρμογής του σε αυτό, ενεπλάκη πλήθος ατόμων τα οποία είχαν την ευκαιρία να αποκτήσουν μία ξεχωριστή βιωματική εμπειρία.

Η επανένταξη άγριων ζώων

Τελικός στόχος της όλης διαδικασίας της περίθαλψης είναι η επανένταξη του κάθε ζώου που εισάγετε για νοσηλεία στο φυσικό περιβάλλον. Οι αριθμοί των ζώων που επανεντάχθηκαν από τη Δράση για την Άγρια Ζωή την τριετία 2010 – 2012 δίνονται στον πίνακα 3.

Η στιγμή που ένα ζώο επιστρέφει στη φύση αποτελεί ανταμοιβή για τις προσπάθειες που καταβάλλουν όσοι εμπλέκονται στην περίθαλψή του. Η διάρκεια της στιγμής αυτής είναι μικρή αλλά η συγκίνηση που προκαλείται σε όσους την παρακολουθούν είναι πολύ μεγάλη. Από τη στιγμή αυτή ο εθελοντής αντλεί δύναμη για να συνεχίσει την προσπάθειά του. Με ιδιαίτερα χαρακτηριστικό και συγκινητικό τρόπο περιγράφει μία καινούρια εθελόντρια τη στιγμή της απελευθέρωσης κάποιων πτηνών:

«Ίσως από μια ρομαντική ματιά και επηρεασμένη από τις ταινίες, περίμενα ένα βλέμμα ευχαριστίας πριν απογειωθούν για την καινούργια τους ζωή, όμως τα χαμόγελα ικανοποίησης στα πρόσωπα των εθελοντών ήταν για μένα αρκετό να καταλάβω γιατί γίνεται όλη αυτή η ανιδιοτελής προσπάθεια.»

Πέραν τούτου, η επανένταξη άγριων ζώων αποτελεί σημαντική εμπειρία η οποία προάγει την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Συνήθως πραγματοποιείται σε συνδυασμό με ενημέρωση σε κάποιο σχολείο ή οργανώνεται έτσι ώστε να δοθεί η δυνατότητα στην τοπική κοινωνία όχι απλά να είναι παρούσα αλλά και να μετέχει σε αυτή, βιώνοντας και αυτή έστω κι ένα μικρό κομμάτι της όλης διαδικασίας.

Ιδιαίτερα στην περίπτωση που το κοινό είναι παιδιά τα συναισθήματα που προκαλεί η στιγμή της απελευθέρωσης εκφράζονται εντονότερα, γεγονός που επιβεβαιώνει τη σπουδαιότητα να λαμβάνεται μέριμνα για τη συμμετοχή τους σε αυτού του είδους τα γεγονότα. Αλλά ακόμα και στην περίπτωση των ενηλίκων η στιγμή της επανένταξης άγριων ζώων στη φύση συμβάλλει ιδιαίτερα στην ευαισθητοποίησή τους. Κάτι τέτοιο αποδεικνύεται αφενός από το ότι άτομα που μετείχαν σε κάποια απελευθέρωση έγιναν κατόπιν εθελοντές της ομάδας και αφετέρου από το γεγονός ότι κάποιοι που μετείχαν στο παρελθόν σε επανεντάξεις ζώων, βρήκαν και μετέφεραν για περίθαλψη ζώα που χρειάστηκαν νοσηλεία. Στο πίνακα 3 αναφέρονται οι

Άλλες δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης

Εκτός από την περίθαλψη, η οποία αποτελεί το κύριο κομμάτι ενασχόλησης της ομάδας, η «Δράση για την Άγρια Ζωή» έχει οργανώσει και / ή συμμετάσχει σε πλήθος δράσεων (Καραγιάννη Π., 2013) που στοχεύουν στην ενημέρωση και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση της κοινωνίας (Πίνακας 4).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια διαμόρφωσης περιβαλλοντικής συνείδησης στους νέους ανθρώπους, έχει διενεργήσει αρκετές παρουσιάσεις σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Παρχαρίδου Ε., 2013). Οι παρουσιάσεις, συνήθως, πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που διοργανώνει κάποιος άλλος φορέας (π.χ. Φ.Δ. Λιμνών Κορώνειας – Βόλβης) ή αποτελούν μέρος του σχολικού προγράμματος. Συχνά η εκδήλωση ολοκληρώνεται με την απελευθέρωση κάποιου άγριου ζώου που

διαβιώνει σε αστικό ή περι-αστικό περιβάλλον. Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις κατά τις οποίες οι μαθητές κάποιου σχολείου βρήκαν ένα τραυματισμένο ζώο το οποίο προώθησαν για περίθαλψη κι έπειτα από την ανάρρωσή του διοργανώθηκε η απελευθέρωσή του στο ίδιο πάλι σχολείο όπου βρέθηκε προκειμένου οι νεαροί μαθητές να βιώσουν τη χαρά της επιστροφής του ζώου στη φύση και να δουν ότι η προσπάθειά τους έπιασε τόπο. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη ανταμοιβή που μια παιδική ψυχή δεν την ξεχνάει εύκολα αλλά της γίνεται βίωμα για τα μετέπειτα περιβαλλοντικά χνάρια που θα ακολουθήσει.

Η συμμετοχή σε φεστιβάλ και οικολογικές εκδηλώσεις είναι μία επιπλέον δράση για την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση του κοινού. Στις εκδηλώσεις αυτές οι παρευρισκόμενοι μπορούν να δουν φωτογραφικό υλικό από το έργο της ομάδας, να παρακολουθήσουν σχετικό video και τα παιδιά να παίξουν κάποιο παιχνίδι που τους προσφέρει γνώση για την άγρια ζωή, τις συνήθειες των ζώων, τα χαρακτηριστικά τους, τις σχέσεις τους με τον άνθρωπο αλλά και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στον καθημερινό αγώνα για την επιβίωσή τους.

Συχνά η ομάδα καλείται από άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις να κάνει ενημερωτική παρουσίαση σχετικά με το έργο της, ενώ μέσα από τα στοιχεία που παρατίθενται προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα για τις απειλές που υφίσταται η πανίδα της χώρας.

Τέλος, πολύ σημαντικό κομμάτι αποτελούν τα εκπαιδευτικά σεμινάρια που διοργανώνει η ομάδα και παρακολουθούν εργαζόμενοι σε Φ.Δ. προστατευόμενων περιοχών, δασικοί υπάλληλοι και υπάλληλοι των Διευθύνσεων Κτηνιατρικής και Αγροτικής Ανάπτυξης. Αυτά ως στόχο έχουν την παροχή γνώσης πάνω στις Α' βοήθειες για την αντιμετώπιση διαφόρων περιστατικών με άγρια ζώα, τις ενέργειες και τα βήματα που θα πρέπει να ακολουθήσουν όσοι εμπλέκονται πιο συστηματικά και ενεργά στην περίθαλψη και την διαχείριση της άγριας ζωής του τόπου μας. Η συνεργασία με όλους τους παραπάνω φορείς πέρα από τη έγκαιρη και βελτιωμένη παροχή υπηρεσιών στα ζώα που τραυματίζονται, συμβάλει και στην ορθή καταγραφή των προβλημάτων της πανίδας και συχνά στην άμεση παρέμβαση από πλευράς υπηρεσιών και λοιπών φορέων που δραστηριοποιούνται με τη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, με στόχο την επίλυση δυσμενών καταστάσεων κατά τη γέννησή τους, προτού αυτές κλιμακωθούν ιδιαίτερα προκαλώντας αξιόλογες αρνητικές επιπτώσεις στην πανίδα και τα ενδιαυτήματά που αυτή χρησιμοποιεί.

Πίνακας 4. Παράλληλες δράσεις της ομάδας

Οργάνωση ή/και Συμμετοχή σε	Αριθμός την περίοδο 2010-2013
Φεστιβάλ – Εκδηλώσεις	22
Περιβαλλοντικές Δράσεις	4
Εκδηλώσεις ενημέρωσης – Εκπαιδευτικά σεμινάρια	6
Συνέδρια – Ημερίδες	2
Παρουσιάσεις	7
Μεσοχειμωνιάτικες Καταμετρήσεις Υδρόβιων Πτηνών	4
Αγώνες Birdrace	3
Παρουσιάσεις σε σχολεία	15

Ο μεγάλος αριθμός ζώων που νοσηλεύεται κάθε έτος καθιστά εφικτή τη συλλογή ερευνητικών δεδομένων και τη διεξαγωγή πλήθους εργασιών και μελετών σε συνεργασία με ερευνητές και πανεπιστημιακά ιδρύματα τόσο από την Ελλάδα όσο και από το εξωτερικό. Παράλληλα καταβάλλεται προσπάθεια σε συνεργασία με το Ελληνικό Κέντρο Δακτυλίωσης Πουλιών να δακτυλιώνονται όσο το δυνατό περισσότερα πτηνά πριν την επανένταξή τους προκειμένου να παρακολουθείται κατόπιν η επιτυχία των προγραμμάτων επανένταξής τους στη φύση. Παράλληλα πολλά ζώα δειγματίζονται για διάφορες ζωοανθρωπονόσους συμβάλλοντας έτσι στην ορθότερη επιτήρηση επικίνδυνων νοσημάτων, όπως ο ιός του Δ. Νείλου, η γρίπη των πτηνών και η λύσσα, στον ελλαδικό χώρο. Οι συνεργασίες που αναπτύσσει η Δράση για την Άγρια Ζωή με τις αρμόδιες κτηνιατρικές υπηρεσίες και τους πανεπιστημιακούς φορείς συντελούν στην προσπάθεια διασφάλισης της δημόσιας υγείας και της καλύτερης γνώσης της βιοποικιλότητας (πίνακας 5).

Πίνακας 5. Συνεργασίες τις ομάδας με πανεπιστημιακά κ.α. ιδρύματα και φορείς

Συνεργασίες με το Α.Π.Θ.
Τμήμα Βιολογίας
Πρόγραμμα πρακτικής άσκησης φοιτητών (ΕΣΠΑ 2007-2013)
Εργαστήριο στο πλαίσιο του μαθήματος Ορνιθολογία
Κτηνιατρική Σχολή
Εργαστήριο Μικροβιολογίας & Λοιμωδών Νοσημάτων πρόγραμμα επιτήρησης του ιού του Δ. Νείλου)
Διάκου Αναστασία, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Εργαστήριο Παρασιτολογίας & Παρασιτικών Νοσημάτων (παρασιτολογικές εξετάσεις)
Κλινική Παθολογίας Πτηνών (στο πλαίσιο του μαθήματος επιλογής)
Ελληνικό Κέντρο Δακτυλίωσης Πουλιών
Δακτυλίωσεις πουλιών προς επανένταξη
Συνεργασία με το πανεπιστήμιο της Λωζάνης (University of Lausanne, Department of Ecology and Evolution)
Μελέτη της φυλογεωγραφίας, της εξελικτικής ιστορίας και της γενετικής και φαινοτυπικής εξέλιξης της <i>Tyto alba</i> στην Ευρώπη

Συμπεράσματα - Επίλογος

Πολλοί υποστηρίζουν ότι πρέπει να αφήσουμε τη φύση να ακολουθήσει τη ροή της και να μην παρεμβαίνουμε στο έργο της. Άλλοι αντιτίθενται στη δραστηριότητα των φορέων που ασχολούνται με την περίθαλψη και επανένταξη της άγριας ζωής με το επιχείρημα ότι ο αριθμός των ζώων που περιθάλπονται και τελικά απελευθερώνονται είναι μικρός και σίγουρα δεν ανταποκρίνεται στις τεράστιες ανάγκες που έχει η βιοποικιλότητα. Η Δράση για την Άγρια Ζωή έρχεται να αντικρούσει το πρώτο επιχείρημα με τα στοιχεία που παραθέτει σε αυτή την εργασία,

από όπου προκύπτει (πίνακας 2) ότι τα αίτια εισαγωγής των ζώων είναι κατά κύριο λόγο ανθρωπογενή. Έτσι η δράση του σωματείου έρχεται να λειάνει τα προβλήματα που ο ίδιος ο άνθρωπος προκαλεί και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αποτελεί παρέμβαση στη φύση, αλλά αντίδοτο στις βίαιες παρεμβάσεις του ανθρώπου σε αυτή. Εξάλλου ο αριθμός των ζώων που επανεντάσσονται κάθε έτος είναι τόσο μικρός μπροστά στα πληθυσμιακά μεγέθη των διαφόρων ειδών που δεν είναι μετρήσιμη η παρέμβαση στα είδη και τους πληθυσμούς τους. Κάτι τέτοιο ισχύει μόνο για απειλούμενα είδη που αν μη τι άλλο είναι απολύτως θεμιτό να μην εξαφανιστούν και κάθε ζώο που χάνεται είναι μεγάλη απώλεια για το συγκεκριμένο κάθε φορά είδος. Όσον αφορά το ότι το έργο της περιθαλψης δεν μπορεί να ισοσκελίσει τις απώλειες της βιοποικιλότητας είναι πράγματι γεγονός, αν και όπως προαναφέραμε κάτι τέτοιο δεν ισχύει κατ' ανάγκη για τα απειλούμενα είδη μια και η διάσωση έστω και ελάχιστων ατόμων μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα κρίσιμη για την επιβίωση και διατήρηση κάποιων ειδών. Σε καμία όμως περίπτωση δεν μπορεί να αγνοηθεί ο μεγάλος αριθμός ανθρώπων που ενημερώνονται και ευαισθητοποιούνται περιβαλλοντικά μέσα από τη δράση της ομάδας και αυτό είναι το μεγαλείο ενός φορέα περιθαλψης και επανένταξης άγριας ζωής. Να αξιοποιήσει αυτό το ζωντανό πανέμορφο υλικό που έχει στα χέρια του, την πανίδα και να μετατρέψει τον αγώνα για διάσωση έστω κι ενός ζώου ακόμα και του πιο κοινού (για παράδειγμα μια Δεκαοχτούρα-*Streptopelia decaocto* ή ένα Σπουργίτη-*Passer domesticus*) σε εργαλείο περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης (Χατζηαράπης Κ., 2013). Η Δράση για την Άγρια Ζωή από την αρχή έχει αντιληφθεί τη σπουδαιότητα αυτού του εργαλείου και πιστεύει ότι μέσα από τη δράση της μπορεί να ευαισθητοποιεί συνεχώς όλο και περισσότερους πολίτες με στόχο στο μέλλον να μειωθεί ο αριθμός των ζώων που εισάγονται για νοσηλεία. Γιατί η πρόληψη είναι καλύτερα από τη θεραπεία. Η Δράση για την Άγρια Ζωή παρόλο που είναι μια μικρή ομάδα και με πενιχρά μέσα και χώρους αποτελεί μια ομάδα-εργαλείο για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση γιατί έχει ως κύριο όπλο την βιωματική εμπειρία. Μια βιωματική εμπειρία που μπορεί να διαμορφώσει περιβαλλοντική συνείδηση, φροντίζοντας παράλληλα να μην υστερεί καθόλου σε επιστημονικό επίπεδο συμβάλλοντας στην επιτυχή επανένταξη εκατοντάδων ζώων κάθε έτος, τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας και στη καλύτερη γνώση που έχει ο άνθρωπος για τη βιοποικιλότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καλπάκης, Σ. 2013. *Επιτυχής η επανένταξη του μικρού Τσακαλιού στη Χαλκιδική. Δράση για την Άγρια Ζωή.* Διαθέσιμο από: <http://tinyurl.com/pb8uzmz>
- Καραγιάννη, Π., 2013. *Καλοκαιρινά φεστιβάλ. Δράση για την Άγρια Ζωή.* Διαθέσιμο από: <http://tinyurl.com/pxa2d5d>
- Παρχαρίδου, Ε., 2013. *Ενημέρωση στο Δημοτικό Σχολείο του Προφήτη. Δράση για την Άγρια Ζωή.* Διαθέσιμο από: <http://tinyurl.com/nrrchtt>
- Χατζηαράπης, Κ., 2013. *Greenwave 2013. Δράση για την Άγρια Ζωή.* Διαθέσιμο από: <http://tinyurl.com/pur5b4u>

Σερντεδάκις Νίκος, Οι ΜΚΟ στο περιβάλλον της κρίσης. Σκέψεις για τους οργανωσιακούς μετασχηματισμούς στην «κοινωνία των πολιτών»

*Πανεπιστήμιο Κρήτης, email: nserd@social.soc.uoc.gr

Εισαγωγή

Δύο και πλέον δεκαετίες, η έννοια της κοινωνίας των πολιτών έχει αποτελέσει αντικείμενο ποικίλων νοηματοδοτήσεων, αλλά και έντονων αντιπαραθέσεων τόσο στο χώρο των κοινωνικών επιστημών όσο στην ευρύτερη κατά Habermas σφαίρα της δημοσιότητας. Από κρίσιμη περιγραφική και αναλυτική έννοια στη συζήτηση για τον εκδημοκρατισμό των σύγχρονων κοινωνιών σε πλανητική κλίμακα η «κοινωνία των πολιτών» σταδιακά απέκτησε ένα μάλλον κανονιστικό χαρακτήρα (Kumar, 1993: 376) που δεν μπορεί να γίνει κατανοητός παρά μόνο στο ευρύτερο περιβάλλον του μετασχηματισμού του κυρίαρχου διακυβερνητικού μοντέλου, το οποίο οργανώνεται υπό την ιδεολογική ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού και τις εμπειρικές παρατηρήσεις μας για τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης που ο πρώτος πυροδότησε τα τελευταία σαράντα χρόνια.

Στο πέρασμα αυτών των δεκαετιών η έννοια της κοινωνία των πολιτών ταυτίστηκε με την συγκρότηση του Τρίτου Τομέα, τις διαρκώς αυξανόμενες ποικίλης θεματικής εστίασης Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και την ανατίμηση του λεγόμενου εθελοντικού κινήματος, ως απτών δειγμάτων μιας «υγιούς» glocal κοινωνίας, η οποία αποστρέφεται τον κρατικό παρεμβατισμό, στα καθ' ημάς, το κομματικό κράτος και ενεργεί έξω από το πλαίσιο της κερδοσκοπικής αγοράς. Τούτη η προσέγγιση δεν λαμβάνει υπόψη της ή τείνει να υποβαθμίζει τη σχέση ανάμεσα στην άνοδο του νεοφιλελευθερισμού και την ανατίμηση της έννοιας της κοινωνίας των πολιτών, αποκρύπτοντας τελικά το κανονιστικό ιδεολογικό και πολιτικό περιεχόμενό της. Αντίθετα, από τα αριστερά διατυπώνονται έντονες κριτικές προς τις εθελοντικές οργανώσεις και τις ΜΚΟ για το ρόλο πολλών εξ αυτών στις χώρες του Τρίτου Κόσμου και για τις σχέσεις τους με τις οικονομικές ελίτ και τα ιμπεριαλιστικά κράτη της Δύσης. Υποστηρίζω ότι οι δύο παραπάνω προσεγγίσεις, ξεχνώντας ότι οι απαρχές του εθελοντικού ακτιβισμού και της μη κερδοσκοπικής συλλογικής δράσης εντοπίζονται στα κινήματα που «γέννησε» το '68 δεν είναι σε θέση να διακρίνουν το

ρίζοσπαστικό δυναμικό τους, που εμπεριέχεται στο μήνυμα της έμπρακτης κοινωνικής αλληλεγγύης, της αποεμπορευματοποίησης και του επανακαθορισμού των σχέσεων Κοινωνίας - Φύσης.

Στο κείμενο αυτό θα επιχειρήσω να αναπτύξω ένα επιχείρημα σχετικά με την εξέλιξη ενός κύματος διαμαρτυρίας, τις απαρχές του οποίου μπορούμε να εντοπίσουμε ήδη στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Στην κοινή γνώμη αυτό το κύμα διαμαρτυρίας συμβολίζεται με αναφορές στην εμβληματική χρονιά του 1968 ενώ στην ευρύτερη κοινότητα των μελετητών της συλλογικής δράσης συμπυκνώνεται στη συζήτηση για τα χαρακτηριστικά των νέων κοινωνικών κινημάτων. Θα επιχειρήσω λοιπόν να διατρέξω σύντομα μια σειρά από ζητήματα που αφορούν στα νέα κοινωνικά κινήματα, δίδοντας έμφαση στα περιεχόμενα της δράσης τους και στις διαδικασίες θεσμοποίησής τους, οι οποίες διαμορφώνονται παράλληλα με την ενδυνάμωση του εθελοντισμού και των ΜΚΟ, στον ευρύτερο ορίζοντα της αποδόμησης των κρατών πρόνοιας και της σταδιακής εδραίωσης του νεοφιλελευθερισμού. Στη συνέχεια θα υποστηρίξω ότι οι διαδικασίες επαγγελματοποίησης των ΜΚΟ και της εντατικοποίησης των σχέσεων τους με τα κράτη, τους διεθνικούς οργανισμούς, αλλά και τις επιχειρήσεις τείνουν να τις αποκόψουν από τις σύγχρονες κοινωνικές διεργασίες που συντελούνται στην ίδια την κοινωνία των πολιτών, εντός της οποίας εκδηλώνονται νέα ρίζοσπαστικά εγχειρήματα. Τέλος, θα προσπαθήσω να δείξω ότι η κατίσχυση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών σε πλανητική κλίμακα και η ένταση της οικονομικής κρίσης διαμόρφωσαν το έδαφος για την ανάδειξη νέων κοινωνικών συγκρούσεων και συλλογικών μορφών αντιστάσεων, καθιστώντας ορατές νέες μορφές οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών και κυρίως περιεχομενικούς μετασχηματισμούς και μετατοπίσεις στο επίπεδο της νοηματοδότησης της κοινωνίας των πολιτών και των αντιπαραθετικά εναλλακτικών στοχοθεσιών της,

Εννοιολογήσεις της Κοινωνίας των Πολιτών

Σύμφωνα με τον Ιωσήφ Μποτετζάγια (2006: 71-72) στη βιβλιογραφία η κοινωνία των πολιτών εννοιολογείται μέσα από τρεις μη αλληλο-αποκλειόμενους ορισμούς. Κατ' αρχήν ως εκείνος ο χώρος εντός του οποίου οι πολίτες συνεργάζονται εκτός των θεσμών και πέραν της αγοράς, επιδιώκοντας το “κοινό καλό”. Μια δεύτερη εννοιολόγηση εστιάζεται στις διαδικασίες εξόδου από ολοκληρωτικά καθεστώτα, με

την κοινωνία των πολιτών να προάγει τις αξίες μιας δυτικότροπης κουλτούρας συναίνεσης και προαγωγής των δικαιωμάτων, τείνοντας προς την ολοκλήρωση πλουραλιστικών πολιτικών συστημάτων. Ο τρίτος ορισμός, περισσότερο κοντά στην λογική του Habermas κατανοεί την κοινωνία των πολιτών ως τη “δημόσια σφαίρα” ή τη σφαίρα της δημοσιότητας όπου κρίνονται με όρους βέλτιστου ορθολογικού επιχειρήματος οι αξιακές επιλογές μιας κοινωνίας και οι πολιτικοί προσανατολισμοί για κρίσιμα κοινωνικά θέματα. Η πολυσημία που ανακύπτει από τις παραπάνω εννοιολογήσεις ίσως εξηγεί την διατύπωση που προτείνει ο Δημήτρης Σωτηρόπουλος (2004: 20), ο οποίος ισχυρίζεται ότι η κοινωνία πολιτών “εκτείνεται σε ένα ευρύ δημόσιο χώρο από το κατώφλι του σπιτιού κάθε νοικοκυριού μέχρι τα κράσπεδα της εισόδου των κυβερνητικών κτηρίων”. Είναι προφανές ότι ένα τόσο πλατύς και ελαστικός ορισμός της κοινωνίας των πολιτών διαμορφώνει περισσότερες δυσκολίες στην όποια σχετική συζήτηση παρά βοηθά στην αποσαφήνιση των όψεων του κοινωνικού που επιθυμούμε να αναλύσουμε. Σε μια προσπάθεια εξειδίκευσης του όρους για τις ανάγκες συγγραφής ενός οδηγού σχετικού με τη συγκρότηση περιβαλλοντικών ΜΚΟ οι Συρακούλης, Φεφές και Πούλιου (2009: 14) γράφουν ότι η κοινωνία των πολιτών “αναφέρεται σε οργανωμένες, με τυπική ή άτυπη μορφή, ομάδες πολιτών οι οποίες δραστηριοποιούνται από κοινού για την επίτευξη κάποιου, κατά την εκτίμησή τους τουλάχιστον, κοινωφελούς σκοπού”, μετακινούμενοι γρήγορα από την κοινωνία των πολιτών στον Τρίτο Τομέα και τις ΜΚΟ ως μάλλον πιο καθαρές μορφές της ελαστικοποιημένης πλέον έννοιας.

Κατά την άποψή μου πιο λειτουργική για την κατανόηση της κοινωνίας των πολιτών είναι η τοποθέτησή της ως χώρου που αντιστικτικά οριοθετείται από τα σαφώς προσδιορισμένα οργανωσιακά αυτοποιητικά συστήματα των νεωτερικών σχηματισμών. Χρησιμοποιώ εδώ την προσέγγιση που προτείνει ο Niklas Luhmann (1995) οποίος εκκινεί από την αντίληψη ότι η ανθρώπινη δράση οργανώνεται και δομείται εντός συστημάτων. Όταν οι δράσεις πολλών ανθρώπων αλληλοσυνδέονται, μπορεί να ειπωθεί ότι έχει προκύψει ένα σύστημα. Ο βασικός μηχανισμός διαμέσου των οποίων οι επιμέρους δράσεις αλληλοσυνδέονται δημιουργώντας συστήματα είναι εκείνος της επικοινωνίας που επιτελείται μέσα από συγκεκριμένους κώδικες. Ο Luhmann αναλυτικά προτείνει μια τριπλή κατηγοριοποίηση των συστημάτων που μπορούμε να παρατηρήσουμε στον κοινωνικό κόσμο: τα αλληλοδραστικά, οργανωσιακά και κοινωνιακά συστήματα.

Ένα σύστημα αλληλόδρασης αναδύεται όταν ορισμένα άτομα βρίσκονται σε πρόσωπο με πρόσωπο σχέσεις, όταν δηλαδή προσλαμβάνουν άμεσα ο ένας την παρουσία του άλλου. Σύμφωνα με τον Luhmann, αυτή η διαδικασία της πρόσληψης καθ' εαυτής συνιστά έναν επιλεκτικό μηχανισμό, ο οποίος δημιουργεί ένα όριο ως προς το συνθετότερο περιβάλλον, καθιστώντας αυτήν την ομάδα ατόμων διακριτό σύστημα. Τέτοια συστήματα αναπτύσσονται μέσω της χρήσης της γλώσσας κατά την πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, μειώνοντας την χρονική, υλική και συμβολική συνθετότητα που τα περιβάλλει. Διαμέσου της γλώσσας και της ιδιαίτερης δομής της οι άνθρωποι διαμορφώνουν έναν επιλεκτικό προσανατολισμό στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Στο πλαίσιο της αλληλόδρασης διαμορφώνονται όρια εγκλεισμού και αποκλεισμού από το σύστημα· τέλος, η επικοινωνία θεμελιώνεται σε επιλογές σχετικές προς τους ειδικότερους κώδικες που θα χρησιμοποιηθούν κατά την αλληλόδραση.

Τα οργανωσιακά συστήματα συντονίζουν τις δράσεις ατόμων στο πλαίσιο ειδικών συνθηκών (όπως είναι π.χ., η εργασία που επιτελείται με αντάλλαγμα το μισθό). Τέτοιες οργανώσεις διαμορφώνουν συγκεκριμένους κανόνες που ρυθμίζουν την είσοδο και την έξοδο από αυτές και η θεμελιακή τους λειτουργία έγκειται στον να σταθεροποιούν εξαιρετικά τεχνητούς τρόπους συμπεριφοράς για μια μακρά περίοδο χρόνου. Το βασικό πρόβλημα που καλούνται να επιλύσουν αφορά στο συγκερασμό και στον συμβιβασμό των κινήτρων και των διαθέσεων των ατόμων που είναι ενσωματωμένα σ' αυτά, στο πλαίσιο της ανάγκης για την επίτευξη των στόχων που τίθενται. Οι κανόνες εισόδου/εξόδου εξειδικεύουν με τέτοιο τρόπο τους επιμέρους σκοπούς ώστε τα άτομα να επιτελούν το έργο τους δίχως να ταυτίζονται πλήρως με την οργάνωση. Επομένως, δεν εξαρτώνται από την ηθική δέσμευση των ατόμων, ούτε απαιτείται η συναίνεσή τους ως προς τους κανόνες. Η «δύναμη» τέτοιων οργανώσεων, δηλαδή η ευελιξία τους και η ικανότητα προσαρμογής τους στις μεταβολές του περιβάλλοντος έγκειται στην περιορισμένη δέσμευση των ατόμων σ' αυτές και στην υιοθέτηση ουδέτερων μέσων επικοινωνίας, όπως το χρήμα. Τέτοιου είδους συστήματα είναι δυνατόν να λειτουργούν αποτελεσματικά δίχως τη δέσμευση των ατόμων σ' αυτές, τη συναίνεσή τους επί των αξιών και των κανόνων.

Τέλος, σύμφωνα με τον Luhmann, τα κοινωνικά ή λειτουργικά συστήματα διατρέχουν κάθετα, διασχίζουν τα συστήματα αλληλόδρασης και τα οργανωσιακά συστήματα. «Είναι περιεκτικά συστήματα όλων των αμοιβαία προσβάσιμων επικοινωνιακών δράσεων».

Σύμφωνα με αυτήν την οπτική μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι στις αυξανόμενη πολυπλοκότητα νεωτερικές κοινωνίες, παρά την κυρίαρχη θέση που κατέχουν τα οργανωσιακά συστήματα του κράτους και της αγοράς, καλύτερα του κεφαλαίου, ως προς την οργάνωση των συμβολικά κυρίαρχων μορφών επικοινωνίας και ιδιοποίησης των κοινωνικών και των φυσικών πόρων, εξαιρετικής σημασίας είναι η πολυκυτταρική ύπαρξη των επιμέρους συστημάτων αλληλόδρασης που διαρκώς αναδιαμορφώνονται ως εστίες αντίστασης της αποικιοποίησης του βιωμένου κόσμου από την αποικιστική λογική των συστημάτων που επιχειρούν να επιβάλλουν τα διατακτικά τους, την εξουσία και το χρήμα, σε όλες τις μορφές της κοινωνικής επικοινωνίας.

Αν σκεφτούμε την κοινωνία των πολιτών ως εκείνο τον χώρο όπου διαμορφώνονται τα μικρής συνθετότητας αξιακά και κοινωνικό-πολιτικά προσανατολισμένα δίκτυα αλληλόδρασης που σχηματίζονται έξω από τα πιο ολοκληρωμένα οργανωσιακά συστήματα, τότε νομιμοποιούμαστε να ιστορικοποιήσουμε τη διαμόρφωσή της, όπως επίσης να παρακολουθήσουμε με πληρότητα τόσο τους μορφολογικούς μετασχηματισμούς της όσο και τις νοηματοθετικές μετατοπίσεις της κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων αιώνων.

Τα τέσσερα κύματα οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα.

Μια περιοδολόγηση με έμφαση στη διαδρομή των αναπτυξιακών ΜΚΟ επιχειρούν οι Bebbington, Hickey και Midlin. Η πρώτη περίοδος που εντοπίζουν εκτείνεται από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι τη δεκαετία του 1960. Ειδικότερα στις απαρχές της συγκρότησης των εθνικών κρατών και των αντιπροσωπευτικών πολιτικών συστημάτων, της εκβιομηχάνισης και κορύφωσης της αποικιοκρατίας καταγράφεται η δημιουργία μικρών σε αριθμό και μέγεθος φορέων δράσης που επιχειρούν να συνδράμουν φτωχούς πληθυσμούς, εγείροντας επιπλέον ζητήματα ανθρώπινων και κοινωνικών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τις Keck and Sikkink (1998), πέραν των αναδυόμενων φιλανθρωπικών οργανώσεων, αξιοσημείωτη είναι η διαμόρφωση των πρώτων δικτύων υπεράσπισης ή συνηγορίας, τα σημαντικότερα εκ των οποίων θα συνδεθούν με την ανάπτυξη καινοφανών για την εποχή κοινωνικών

κινημάτων. Καμπάνιες για την απαγόρευση του δουλεμπορίου¹ και αργότερα της δουλείας, για την ψήφο και τα δικαιώματα των γυναικών, αλλά και ενάντια στον ακρωτηριασμό των γυναικείων γεννητικών οργάνων στην Κένυα ή την περιδεδση των ποδιών των νεαρών κοριτσιών στην Κίνα.

Η δεύτερη περίοδος τοποθετείται στις δύο δεκαετίες που ακολουθούν την έκρηξη των κινημάτων αμφισβήτησης, το εμβληματικό 1968 και την επακόλουθη ανάπτυξη των νέων κοινωνικών κινημάτων, με προεξάρχοντα το γυναικείο και το οικολογικό κίνημα. Στον τομέα των αναπτυξιακών ΜΚΟ σημειώνονται σημαντικές εξελίξεις με τον πολλαπλασιασμό των διεθνών συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, τα οποία “αντανακλούν τη βούληση των κρατών και κοινωνιών του βορρά να θεσμοποιήσουν σχέδια δράσης των ΜΚΟ [ενώ οι ίδιες κυρίαρχα προσλαμβάνουν αυτόν τον ρόλο ως ευκαιρία] να επεξεργαστούν και να συμβάλλουν σε εναλλακτικές διευθετήσεις ανάμεσα σε κράτος, αγορά και την κοινωνία των πολιτών και εναλλακτικών πολιτικών τόσο εντός όσο και του ίδιου του καπιταλισμού” Bebbington, Hickey και Midlin, (2007: 11-12). Η περίοδος αυτή είναι εξαιρετικά γόνιμη για την ανάπτυξη κυρίως άτυπων ΜΚΟ, ο πολλαπλασιασμός των οποίων δεν μπορεί να κατανοηθεί δίχως την ανασυγκρότηση των όρων που διαμόρφωσαν το πλανητικό κίνημα της αμφισβήτησης και την τομή του 1968.

Σύμφωνα με τον Emmanuel Wallerstein (2005: 320-325), το 1968 αποτελεί το ορόσημο της εμφάνισης ενός νέου αντισυστημικού κινήματος που αμφισβητεί τόσο τον φιλελεύθερο καπιταλισμό όσο και τα γραφειοκρατικά καθεστάτα του υπαρκτού σοσιαλισμού. Η ανάπτυξη αυτού του νέου αντισυστημικού κινήματος τροφοδοτείται από την αδυναμία των σοσιαλιστικών και των εθνικο-απελευθερωτικών κινημάτων να οικοδομήσουν κοινωνίες ισότητας και ελευθερίας. Τα σοσιαλιστικά και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα οργάνωσαν τη δράση τους αναγγέλλοντας μια διαδικασία διπλού βηματισμού. Το πρώτο βήμα αφορούσε στην κατάληψη της

¹ Όπως μας υπενθυμίζει ο Charles Tilly (2004: 33): «Οι εκστρατείες στη Βρετανία κατά του δουλεμπορίου άρχισαν το 1787 με τη μαζική συλλογή υπογραφών και τη συγκρότηση της Εταιρείας για την Κατάργηση του Δουλεμπορίου» ενώ σύμφωνα με τις Keck και Sikkink (1998), οι κινητοποιήσεις για την κατάργηση της δουλείας στη Βρετανία και στις ΗΠΑ συνιστούν έναν ιστορικό πρόγονο των σύγχρονων διεθνικών δικτύων υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (advocacy networks). Στην οπτική τους, οι κινητοποιήσεις ενάντια στο δουλεμπόριο και τη δουλεία συνιστούν μια «ηθική καμπάνια», μια καμπάνια γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως οι σύγχρονες διεθνείς καμπάνιες για την προάσπιση δικαιωμάτων και ελευθεριών. Γράφουν για το θέμα αυτό χαρακτηριστικά: «Η καμπάνια ενάντια στην δουλεία εμπίπτει στον ορισμό που δίδουμε για τα διεθνικά υποστηρικτικά δίκτυα ως αποτελούμενα από ένα σύνολο συγγενικών οργανώσεων που δρουν διεθνώς, μοιράζονται κοινές αξίες, κοινό λόγο και συγκροτούν ένα πυκνό δίκτυο ανταλλαγής πληροφοριών» (Keck και Sikkink 1998: 46).

εξουσίας για να ακολουθήσει το δεύτερο βήμα που αφορούσε στον ριζικό κοινωνικό μετασχηματισμό. Όπως γράφει ο Wallerstein ενώ τα κινήματα αυτά αποδείχθηκαν αποτελεσματικά ως προς την κατάληψη της εξουσίας απέτυχαν να μετασχηματίσουν ριζικά τις κοινωνίες όπου επεκράτησαν, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή υποχώρησή τους.

Τα νέα κοινωνικά κινήματα αναπτύσσονται λοιπόν στη βάση μιας διαφορετικής κουλτούρας. Δεν επαγγέλλονται το ριζικό κοινωνικό μετασχηματισμό ούτε πολύ περισσότερο διεκδικούν την κατάληψη της εξουσίας για να αλλάξουν τον κόσμο. Φέρνουν στο προσκήνιο κοινωνικές κατηγορίες που έως τότε παρέμεναν σχετικά αφανείς, αναδεικνύουν νέες θεματικές, διατυπώνουν αιτήματα για την αναγνώριση ιδιαίτερων ταυτοτήτων και υιοθετούν μορφές οργάνωσης και δράσης που διαφοροποιούνται από τις μορφές οργάνωσης και δράσης των πολιτικών κομμάτων και των ομάδων συμφερόντων. Πρέπει βέβαια εδώ να λάβουμε σοβαρά υπόψη μας την παρατήρηση του Alberto Melucci (1994) ότι τα νέα κοινωνικά κινήματα δεν συνιστούν «ένα ενιαίο εμπειρικό αντικείμενο», και ότι υπό αυτήν την έννοια οφείλουμε να αναδεικνύουμε την πολυπλοκότητά τους, τα διαχρονικά και συγχρονικά χαρακτηριστικά τους. Πέρα όμως από την επίγνωση για τα επιμέρους χαρακτηριστικά των νέων κοινωνικών κινήματων, ίσως μπορούμε να αναδείξουμε ορισμένα σημεία που επιτρέπουν την από κοινού αντιμετώπισή τους.

Οι Johnston, Laraña και Gusfield (1994: 6-8) υποστηρίζουν ότι μπορούμε να διακρίνουμε οκτώ χαρακτηριστικά που σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό μπορούν να αναγνωριστούν στα ποικίλα νέα κοινωνικά κινήματα:

1. Στα ΝΚΚ συμμετέχουν άτομα από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα και υπό αυτήν την έννοια οι μετέχοντες σ' αυτά δεν αντιστοιχούν σε μια σαφώς οριοθετημένη κοινωνική τάξη.
2. Τα ΝΚΚ δεν υπερ-προσδιορίζονται από μια συγκεκριμένη ιδεολογία. Αντίθετα διακρίνονται για τον πλουραλισμό των ιδεών και των αξιών τους ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη διεκδίκηση θεσμικών αλλαγών και τη διεύρυνση της συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων.
3. Η δράση τους δεν επικεντρώνεται άμεσα σε οικονομικού τύπου ζητήματα, αλλά περισσότερο είναι στραμμένη στην ανάδειξη «πεποιθήσεων, συμβόλων, αξιών και νοημάτων» που συνδέονται στενά με θέματα ατομικής και συλλογικής ταυτότητας.

4. Σύμφωνα με το παραπάνω, τα ΝΚΚ διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις για τον «ορισμό του εαυτού» μέσα από συλλογικές διεργασίες.

5. Πολλά ΝΚΚ θέτουν στο κέντρο της προσοχής τους πλευρές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων.

6. Υιοθετούν ριζοσπαστικές μορφές δράσης, παρεμπόδισης και αντίστασης και προωθούν μορφές μη βίας, κοινωνικής και πολιτικής ανυπακοής.

7. Η άνθιση των ΝΚΚ είναι στενά συνδεδεμένη με την «κρίση αξιοπιστίας των συμβατικών μορφών πολιτικής συμμετοχής στις κοινωνίες της Δύσης».

8. Τέλος, η μορφή οργάνωσης των ΝΚΚ είναι συχνά «αντιγραφειοκρατική, αποκεντρωμένη και διάχυτη», σε αντίθεση προς τη γραφειοκρατικοποίηση του εργατικού κινήματος και των μαζικών κομμάτων.

Στον παραπάνω κατάλογο θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ένα χαρακτηριστικό που μάλλον απαντάται σε λανθάνουσα μορφή στα διάφορα σημεία που προτείνουν οι Johnston, Laraña και Gusfield. Πλάι στα ΝΚΚ μπορούμε να διακρίνουμε, πέραν όλων των άλλων, και τη διαμόρφωση ενός ρεύματος, μια οικογένεια κινήματων (;) που η δράση τους εστιάζεται στην έκφραση της πολιτικής αλληλεγγύης, χαρακτηριστικό γνώρισμα των οποίων είναι ο «πολιτικός αλτροουισμός» (Passy 2001), αλλά και ο ακτιβιστικός εθελοντισμός. Σύμφωνα με την Florence Passy (2001: 6-7), ως πολιτικά αλτροουιστική μπορεί να οριστεί μια συλλογική δράση που θέτει πολιτικούς στόχους (ή στοχεύει στον κοινωνικό μετασχηματισμό) και έχει ένα αλτροουιστικό προσανατολισμό, δηλαδή γίνεται επ' ωφελεία άλλων ανθρώπων, επιτελείται σε εθελοντική βάση, συνειδητά, τα οφέλη των κινητοποιούμενων αφορούν αποκλειστικά στην εκπλήρωση των στοχεύσεων, δίχως την προσμονή οποιασδήποτε εξωτερικής επιβράβευσης.

Αν υιοθετήσουμε τον παραπάνω ορισμό μπορούμε όντως να αναγνωρίσουμε στα ΝΚΚ περιοχές δράσης που αντιστοιχούν στη διάσταση του πολιτικού αλτροουισμού. Οι καμπάνιες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων στις ΗΠΑ μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, οι οικολογικές εκστρατείες για την προστασία απειλούμενων ειδών και οικοσυστημάτων, οι οργανωμένες προσπάθειες του γυναικείου κινήματος να διαμορφώσουν δομές υποδοχής για κακοποιημένες γυναίκες συνιστούν ίσως ορισμένα χαρακτηριστικά δείγματα της ανάπτυξης μιας κουλτούρας αλληλέγγυας δράσης, τα αποτελέσματα της

οποίας δεν επιστρέφουν τουλάχιστον άμεσα ως ωφελήματα στους φορείς της. Στο πλαίσιο αυτής της νέας κουλτούρας που διαμορφώνεται σταδιακά με την εδραίωση των ΝΚΚ, στον απόηχο των κινημάτων αμφισβήτησης της δεκαετίας του '60, αρχίζει να γίνεται ορατή η συγκρότηση ενός νέου πεδίου συλλογικής δράσης και διεκδίκησης γύρω από τα ζητήματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των κοινωνικών και πολιτικών ελευθεριών και των παραβιάσεων τους από δικτατορικά και αυταρχικά καθεστάτα, την αντιμετώπιση της φτώχειας, των ασθενειών και των οικολογικών καταστροφών στον πλανήτη, και τέλος, την ενεργή συμπαράσταση στους πολιτικούς και τους οικονομικούς μετανάστες στις χώρες της αναπτυγμένης Δύσης.

Η τρίτη περίοδος από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 χαρακτηρίζεται από την έλευση στο προσκήνιο της συζήτησης για την κοινωνία των πολιτών τόσο στο πεδίο της πολιτικής όσο και στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών. Η κατάρρευση των καθεστώτων του “υπαρκτού σοσιαλισμού” και η κατάρρευση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου διακυβέρνησης διαμόρφωσαν το έδαφος για την ανάπτυξη των ΜΚΟ, την αναγνώριση τους από κρατικούς και διακρατικούς θεσμούς και την αποτύπωση νέων ρόλων και δυνατοτήτων ειδικά για το επαγγελματικό προσωπικό τους. Η εξέλιξη αυτή συμβαδίζει και επηρεάζεται από τις ευρύτερες τάσεις θεσμοποίησης των νέων κοινωνικών κινημάτων.

Δίχως αμφιβολία, τα ΝΚΚ, μετά την κορύφωση της διαμαρτυρίας στα τέλη της δεκαετίας του '60, συμβάλλουν στην εδραίωση μιας πολιτικής κουλτούρας που θέτει στο επίκεντρο της αφενός τις ατομικές ελευθερίες και αφετέρου τη διεκδίκηση της κοινωνικής δικαιοσύνης (Harvey 2007: 70). Όμως, ο αρχικός ριζοσπαστισμός των ΝΚΚ θα παραχωρήσει γρήγορα τη θέση του σε περισσότερο μετριοπαθείς και πραγματιστικές προσεγγίσεις, γεγονός που θα εντείνει την περιχαράκωση των επιμέρους κινημάτων, αλλά και την έναρξη διαδικασιών ενσωμάτωσής τους.

Η απομάκρυνση πολλών οργανώσεων των ΝΚΚ, ιδίως των τυπικών ΜΚΟ, από την αναζήτηση ισχυρής μαζικής βάσης, η απαξίωση της μαζικής κινητοποίησης για την επίτευξη των στόχων τους, η έμφαση στη συγκέντρωση οικονομικών και συμβολικών πόρων, και τέλος η επιχειρηματοποίησή τους συνιστούν ορισμένα μόνο από τα δείγματα ενός ριζικού μετασχηματισμού, παρά το γεγονός ότι η δράση τους συνεχίζει να εστιάζεται γύρω από τα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, την ισότητα των δύο φύλων, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ειρήνη, την κοινωνική αλληλεγγύη, τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό κλπ.

Ένα από τα κρισιμότερα ζητήματα όπου αποτυπώνεται ο οργανωτικός μετασχηματισμός πολλών οργανώσεων, που αντιστοιχούν στα ΝΚΚ και στον εθελοντισμό, αφορά στη δομή τους και στο βαθμό εδραίωσης των δημοκρατικών αρχών στο εσωτερικό τους. Πόσο άραγε δημοκρατικές είναι οι νέες μορφές οργάνωσης; Για μια απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορούμε να ζητήσουμε τη συμβουλή του Robert Dahl. Σύμφωνα με τον Dahl (2001: 62-63) υφίστανται τέσσερα κριτήρια «[...] τα οποία θα πρέπει να πληροί μια διαδικασία διοίκησης ενός σωματείου [...]» για να πιστοποιείται ότι ακολουθούνται οι δημοκρατικές διαδικασίες:

1. Η ουσιαστική συμμετοχή (όλα τα μέλη ενός σωματείου έχουν «τις ίσες και ουσιαστικές ευκαιρίες» να διατυπώσουν την άποψή τους και να επιχειρηματολογήσουν για την πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί).

2. Η ισότητα της ψήφου (οι ψήφοι των μελών είναι ισοβαρείς και δεν υφίστανται προσκόμματα κατά τη διαδικασία της ψηφοφορίας).

3. Η απροκατάληπτη κατανόηση (όλοι ενημερώνονται για τις εναλλακτικές προτάσεις και τα πιθανά αποτελέσματά τους) και

4. Ο έλεγχος της ημερήσιας διάταξης (ανεμπόδιστα όλοι έχουν το δικαίωμα να θέσουν θέματα στην ημερήσια διάταξη των συνελεύσεων των μελών).

Τέλος, ένα πέμπτο κριτήριο προϋποθέτει ότι όλα τα ενήλικα μέλη μιας κοινωνίας απολαμβάνουν τα δικαιώματα που περιγράφονται στα πρώτα τέσσερα κριτήρια.

Η εξέλιξη των εθελοντικών οργανώσεων, όπως και των οργανώσεων των ΝΚΚ, μετά το γενετικό τους στάδιο υποδεικνύει μια δραματική απομάκρυνση από το αντιγραφειοκρατικό, αποκεντρωμένο και διάχυτο πρότυπο λειτουργίας και δράσης. Όπως μαρτυρούν πολλές έρευνες, η σταδιακή επαγγελματοποίηση πολλών οργανώσεων και η θεματική τους εξειδίκευση «[...] μαρτυρούν την ολοκλήρωση μιας μετάβασης από τις μορφές του αλτρουισμού που θεμελιώνονται σε ηθικά κίνητρα σε συλλογικά παραγόμενες υπηρεσίες που βασίζονται στην τεχνική επάρκεια» (Ranci 2001: 75). Το έλλειμμα δημοκρατίας που καταγράφεται στους ποικίλους σύγχρονους πολιτικούς θεσμούς, δυστυχώς φαίνεται να αφορά και οργανώσεις που αρχικά έτειναν να δεσμεύονταν στις αρχές της άμεσης δημοκρατίας.

Σύμφωνα με τον Joachim Hirsch (2005: 87): «Η ισχυρή παρουσία των ΜΚΟ τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο μπορεί να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα της μετα-φορντικής, νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης των κρατών και του διεθνούς

συστήματος των κρατών». Η απόσυρση του κράτους από τον πόλεμο ενάντια στις διακρίσεις, τη φτώχεια, τις ασθένειες και τον κοινωνικό αποκλεισμό και η ανατίμηση των εθελοντικών και των ΜΚ Οργανώσεων ως υγιών εκφράσεων της κοινωνίας των πολιτών διαμόρφωσε σταδιακά ένα περιβάλλον για τη θεσμοθετημένη παρουσία ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, οι οποίες λειτουργούν πέραν της αγοράς και του κράτους.

Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η ανάπτυξη των εθελοντικών και των ΜΚ Οργανώσεων δεν περιορίζεται στα εθνικά ή τα ευρύτερα γεωγραφικά όρια ενοποιημένων περιοχών, αλλά αγκαλιάζει ολόκληρο τον πλανήτη. Οι ΜΚΟ των χωρών του Βορρά δικτυώνονται σε διεθνές επίπεδο, ιδρύουν παραρτήματα σε χώρες του Νότου και διαχειρίζονται τεράστια οικονομικά κονδύλια για την παροχή αναπτυξιακής και ανθρωπιστικής βοήθειας.²

Όλα τα παραπάνω δεν σημαίνουν βέβαια την ανυπαρξία εθελοντικών και ΜΚ Οργανώσεων που παραμένουν οργανώσεις βάσης, οι οποίες ενστερνίζονται τις αξίες του οργανωμένου αλτρουισμού, αναδεικνύουν προβλήματα και ριζοσπαστικές εναλλακτικές προτάσεις, πιέζουν κέντρα αποφάσεων και κράτη, κινητοποιούν και ευαισθητοποιούν την κοινή γνώμη. Τέτοιες ΜΚΟ θα βρεθούν πιο κοντά στο αναδυόμενο αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα, ιδιαίτερα μετά την αντισύνοδο στο Seattle το 1999, θα πρωτοστατήσουν στην οργάνωση του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ και σε άλλες εναλλακτικές διεθνικές δράσεις.

Η τέταρτη περίοδος που διαρκεί μέχρι σήμερα εμφανίζει σημαντικές διαφορές από τις προηγούμενες. Αφενός μπορεί να υποστηριχθεί ότι η συζήτηση περί της κοινωνίας των πολιτών έχει σχετικά ατονήσει, ίσως λόγω των επικρίσεων σχετικά με τον κανονιστικό χαρακτήρα που εξέλαβε στο λόγο των υπέρμαχων της νεοφιλελεύθερης προσαρμογής. Τη θέση της κοινωνίας των πολιτών αρχίζουν να καταλαμβάνουν νέες έννοιες που επιζητούν να περιγράψουν τις κοινωνικές κατηγορίες που εμπλέκονται στην αμφισβήτηση του κράτους και των αγορών: οι από

² Όπως γράφει η Tina Wallace (2005: 34): «στις χώρες του ΟΟΣΑ οι ΜΚΟ αυξήθηκαν από 1.600 σε 2.500 μεταξύ του 1980 και του 1990. [...] Το μέγεθός τους ποικίλει από ΜΚΟ που είναι γνωστές σε όλους και έχουν εισοδήματα που υπερβαίνουν τα 30 εκατομμύρια λίρες το χρόνο, με λίγες από αυτές με ετήσιο τζίρο 200 εκατομμύρια, μέχρι αναρίθμητες μικρότερες και εξειδικευμένες ΜΚΟ. [...] Κάποιες καταπιάνονται με όλες τις όψεις της φτώχειας, ενώ άλλες επικεντρώνονται στα παιδιά, τις γυναίκες, τους ανάπηρους, τα παιδιά του δρόμου, σε ανθρώπους με HIV/AIDS ή στους τυφλούς. Κάποιες εργάζονται πάνω σε θέματα της υπαίθρου, άλλες - πολύ λιγότερες - καταπιάνονται με τα προβλήματα των εξαθλιωμένων συνοικιών [...]».

κάτω, οι αγανακτισμένοι, η κοινωνία του 99% και πρόσφατα τα commons και οι commoners. Αφετέρου, στη σημερινή περίοδο έχουμε γίνει μάρτυρες μιας ραγδαίας επιδείνωσης των επιβιωτικών συνθηκών μεγάλων μερίδων του πληθυσμού, όχι μόνο στον παγκόσμιο Νότο, αλλά και στο εσωτερικό των μητροπολιτικών κέντρων του Βορρά. Η εντεινόμενη ανεργία, η επισφάλεια, οι ελαστικοποιημένες σχέσεις εργασίας, η φτώχεια και ταυτόχρονα η ιδιωτικοποίηση όλων των τομέων που προσέφεραν ή/και προστάτευαν δημόσια αγαθά μετασχηματίζουν, τροποποιούν τις δράσεις των επικοινωνιακά σύνθετων δικτύων αλληλόδρασης της κοινωνίας των πολιτών που διαμορφώνονται εκτός των κρατικών θεσμών και της κερδοσκοπικής αγοράς. Στο περιβάλλον της κρίσης στην Ελλάδα, για παράδειγμα, η κοινωνία των πολιτών δεν παραμένει απαθής. Δίκτυα αλληλεγγύης για τους χωρίς χαρτιά, κοινωνικά ιατρεία, δίκτυα αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας, καμπάνιες διακίνησης προϊόντων χωρίς μεσάζοντες, καταλήψεις δημόσιων χώρων, κοινωνικά κέντρα συνιστούν τις εκδηλώσεις μιας κοινωνίας πολιτών που αυτενεργεί, που δεν αισθάνεται ότι θα αντιμετωπίσει την κρίση μόνο μέσα από τη μαζική διαμαρτυρία, με τη διαμεσολάβηση των πολιτικών κομμάτων ή μέσα από την αγαθή δράση των εμπλεγμένων στα προγράμματα διαχείρισης της κρίσης ΜΚΟ.

Ενδεικτικές των παραπάνω, ως προς τα θέματα του περιβάλλοντος είναι οι κινητοποιήσεις εκδηλώθηκαν στην Κερατέα, ακόμη σήμερα στη Χαλκιδική για τα μεταλλεία χρυσού, οι μη ορατές ακόμα αντιδράσεις για το λιμάνι του Νότου στην Κρήτη και την ιδιωτικοποίηση του νερού. Όπως υποστηρίζει ο Ιωσήφ Μποτετζάγιας στο ένθετο Οικοτριβές της Κυριακάτικης Αυγής (28.4.2003) σχετικά με τις προσεγγίσεις για τις αντιδράσεις τοπικών κοινωνιών στα αιολικά πάρκα, η απόθησή τους ως εκδηλώσεων ενός μικρόψυχου πνεύματος NIMBY δεν αρκεί, καθώς πλειοψηφικά οι αντιδρώντες αιτιολογούν την εναντίωσή τους ως το αποτέλεσμα της συσσώρευσης ενός έντονου συναισθήματος αδικίας που απορρέει από τη μη συμμετοχή τους στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων, από τη μη αναγνώρισή τους ως κοινωνικής ομάδας που έχει λόγο για όσα συμβαίνουν στο εγγύς και ζωτικό για την κοινότητά τους περιβάλλον. Από τις πιο συγκρουσιακές αντιδράσεις για την εγκατάσταση αιολικού πάρκου, η αντιπαράθεση στην Κάνδανο της Κρήτης, στην περιοχή Αποπηγάδι, με πρωτοφανή συσπείρωση των κατοίκων και ενεργή τη συμμετοχή τους στη συγκρότηση του παγκρήτιου δικτύου κατά των fast-track επενδύσεων σε βιομηχανικές ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Πιο ορατές στην κοινή γνώμη οι κινητοποιήσεις στην Κερατέα και τη Χαλκιδική, όπου η αποφασιστικότητα των τοπικών κοινωνιών οδήγησε σε πρωτόγνωρες για την ελληνική κοινωνία συγκρούσεις με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς και τις κρατικές αρχές, αλλά και στην ανασυγκρότηση των τοπικών κοινοτήτων ως δημόσιων χώρων που συνεχονται από την συλλογική δράση για την προώθηση των κοινών όρων ζωής. Όπως υποστηρίζουν οι De Angelis και Stavrides:

«Τα κοινά δεν είναι απλώς πόροι τους οποίους μοιραζόμαστε. Για να αντιληφθούμε τα κοινά πρέπει να συμπεριλάβουμε τρία πράγματα την ίδια στιγμή. Πρώτα από όλα, τα κοινά περιλαμβάνουν κάποιου είδους κοινούς πόρους, οι οποίοι γίνονται αντιληπτοί ως μη εμπορικά μέσα για την εκπλήρωση των αναγκών των ανθρώπων. Δεύτερον, τα κοινά οπωσδήποτε δημιουργούνται και διατηρούνται από κοινότητες. Επιπρόσθετα σε αυτά τα δύο στοιχεία – τους κοινούς πόρους και τις κοινότητες- το τρίτο και πιο σημαντικό στοιχείο για να αντιληφθούμε τα κοινά είναι το ρήμα “to common” (σχέσεις που δημιουργούν κοινά). Πρόκειται για την κοινωνική διαδικασία η οποία δημιουργεί και αναπαράγει τα κοινά» (De Angelis και Stavrides 2010).

Συμπερασματικά

Το ερώτημα που τίθεται αφορά στη στάση που έχουν υιοθετήσει οι τυπικές και οι άτυπες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών απέναντι στις περιεχομενικά νέες αυτές συγκρούσεις και πιο συγκεκριμένα οι αναγνωρισμένες ΜΚΟ, εθνικές και διεθνικές, αλλά και οι μικρότερης επιρροής τοπικές περιβαλλοντικές και οικολογικές οργανώσεις. Από μια σύντομη έρευνα στις ιστοσελίδες των περιβαλλοντικών ΜΚΟ και στις ιστοσελίδες των κινητοποιούμενων επιτροπών κατοίκων προκύπτουν κάποια σαφή συμπεράσματα. Δηλώσεις συμπαράστασης στις εξεγερμένες τοπικές κοινωνίες και στις ποικίλες συλλογικές δράσης που αναλαμβάνουν προέρχονται πλειοψηφικά από αντίστοιχες τοπικές πρωτοβουλίες και επιτροπές που τις απασχολούν παρόμοια θέματα. Λίγες είναι οι ανακοινώσεις συμπαράστασης από περιβαλλοντικές και οικολογικές ομάδες, κυρίως από όμορες περιοχές όπου εκδηλώνονται οι διενέξεις. Οι θεματικά εξειδικευμένες ΜΚΟ δεν καταγράφουν καμία αναφορά ενώ οι ευρύτερης στοχοθεσίας αναγνωρισμένες ΜΚΟ στην καλύτερη περίπτωση δημοσιοποιούν τεχνικά κείμενα που δηλώνουν μια έμμεση, αλλά ουσιώδη συμπαράσταση στους

κινητοποιούμενους. Ενδεικτικά από την ιστοσελίδα Παρατηρητήριο Μεταλλευτικών Δραστηριοτήτων και την κατηγορία Ψηφίσματα - Μηνύματα Αλληλεγγύης καταγράψαμε 85 οργανώσεις που έχουν δηλώσει τη συμπαράσταση στους κινητοποιούμενους της περιοχής ενάντια στα ορυχεία χρυσού.

Είδος οργάνωσης	Απόλυτος αριθμός
Επιτροπή κατοίκων	19
Συνδικαλιστικό σωματείο	11
Δημοτική αρχή	10
Επαγγελματικό σωματείο	9
Κινηματική οργάνωση	8
Οικολογική οργάνωση	8
Πολιτικό κόμμα	6
Περιβαλλοντική ομάδα	5
Επιστημονική Εταιρεία	4
Κοινωνικό στέκι	3
Δημοτική Κίνηση	2
Σύνολο	85

Συνοψίζοντας, υποστήριξα ότι κατ' αρχήν οφείλουμε να επεξεργαστούμε μια εννοιολόγηση της κοινωνίας των πολιτών που να αφίσταται κάθε κανονιστικού προτάγματος ή ηθικο-πρακτικής αξιολογικής κρίσης. Μια τέτοια εννοιολόγηση αφενός μας επιτρέπει να ιστοριοποιήσουμε την ίδια την έννοια και αφετέρου να παρατηρήσουμε τους μετασχηματισμούς που επέρχονται στο εσωτερικό της, τόσο στο επίπεδο των μορφών όσο και στο επίπεδο των περιεχομένων της. Κατά δεύτερο λόγο προχώρησα σε μια περιοδολόγηση της κοινωνίας των πολιτών και των χαρακτηριστικών οργανώσεων της, σε τέσσερις περιόδους, εντός των οποίων οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών υπερκαθορίζονται τόσο από τις ευρύτερες δομικές, πολιτικές και ιδεολογικές συνθήκες όσο και από τις εξάρσεις και υφέσεις των πιο χαρακτηριστικών κοινωνικών κινημάτων της εκάστοτε περιόδου.

Εστιάζοντας περισσότερο στην μεταπολεμική περίοδο υποδείξαμε τους όρους της ανατίμησης της έννοιας της κοινωνίας των πολιτών ως αποτέλεσμα τόσο της κατίσχυσης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και ιδεολογικών προταγμάτων όσο και ως απόρροια της θεσμοποίησης των νέων κοινωνικών κινημάτων.

Η εισήγηση εστιάστηκε στην τελευταία περίοδο και στη διαμόρφωση ενός διεθνικού κινήματος για την παγκόσμια δικαιοσύνη και στην κρίση των τελευταίων ετών που προξενεί νέους ανταγωνισμούς και κοινωνικές συγκρούσεις. Σ' αυτό το πρωτόγνωρο για όλους μας περιβάλλον εμφανίζονται νέες μορφές συλλογικής δράσης και νέα συλλογικά υποκείμενα που θέτουν πιο ριζοσπαστικά βιοπολιτικά αιτήματα. Στο επίκεντρο δεν τίθενται πλέον αποσπασματικά καλά οριοθετημένες θεματικές διεκδίκησης, για παράδειγμα η προστασία του περιβάλλοντος, αλλά νέες αντιλήψεις και νοηματοδοτήσεις για τους όρους ύπαρξης των ανθρώπινων κοινοτήτων, των σχέσεων που συνέχουν τα μέλη τους, των σχέσεων κοινότητας, παραγωγικής δραστηριότητας, φυσικού περιβάλλοντος, τέλος, των αναγκών και των αξιών που πρέπει να υπηρετηθούν. Πως θα συναρθρωθούν σε τούτη την ιστορική καμπή τα παλαιά με τα νέα συλλογικά υποκείμενα που αναγνωρίζουμε ως τις πιο χαρακτηριστικές εκδηλώσεις της κοινωνίας των πολιτών στη μετεξέλιξή της; Θα επιταθούν οι τάσεις θεσμοποίησης των ΜΚΟ της προηγούμενης περιόδου, θα ανακτήσουν τις χαμένες ριζοσπαστικές αρχές και μορφές δράσης τους ή μήπως η ιστορία θα μας αφηνιάσει για μια ακόμα φορά με την πανουργία ενός αόρατου αυτή τη στιγμή ενδεχομένου, που δεν θα είναι απλά η ενδιάμεση οδός στη θεσμοποίηση και την εκ νέου ριζοσπαστικοποίηση;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bebbington, J. A. Hickey, S. & Midlin, C.D. (2007) *Can NGOs Make a Difference? : The Challenge of Development Alternatives*, Zed Books, London.
- Calhoun, C. (1995) «“New Social Movements” of the Early Nineteenth Century», in Mark Traugott, (ed.), *Repertoires and Cycle of Collective Action*, Duke University Press, Durham and London.
- Dahl, R. (2001) *Περί δημοκρατίας*, Ψυχογιός, Αθήνα.

- De Angelis, M. & Stavrides, S. (2010) «On the Commons, A Public Interview», *e-flux* j. 17.
- Harvey, D. (2007) *Νεοφιλελευθερισμός. Ιστορία και Παρόν*, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Hirsch, J. (2005) «Τα καινούργια ρούχα του κράτους», στο Παπαμιχαήλ, Γ. (επιμ.) *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κυρίαρχη πολιτική*, The Monthly Review Imprint, Αθήνα, σελ. 74-93.
- Johnston, H. Laraña, E. & Gusfield, J. (1994) «Identities, Grievances, and Social Movements», στο Laraña, E. Johnston, H. & Gusfield, J. (eds.) *New Social Movements. From Ideology to Identity*, Temple University Press, Philadelphia, pp. 4-35.
- Keck, M.E. & Sikkink, K. (1998) *Activists beyond Borders*, Cornell University Press, Ithaca and London.
- Kriesi, H. Koopmans, R. Duyvendak, J.W. & Giugni, M.G. (1995) *New Social Movements in Western Europe. A Comparative Analysis*, University of Minnesota Press, Mineapolis, 1995.
- Kumar, K. (1993) «Civil Society: An Inquiry into the Usefulness of an Historical Term», *The British Journal of Sociology*, 44(3): 375-395.
- Luhmann, N. (1995) *Social Systems*, Stanford University Press, Stanford California, 1995.
- McCarthy, J. & Zald, M. N. (1977) «Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory», *American Journal of Sociology*, 82:1212-1241.
- Melucci, A. (1994) «A Strange Kind of Newness: What's "New" in New Social Movements?», στο Laraña, E. Johnston, H. & Gusfield, J. (eds.) *New Social Movements. From Ideology to Identity*, Temple University Press, Philadelphia, pp. 101-130.
- Μποτετζάγιας, Ι. (2006) «ΜΚΟ και κοινωνία πολιτών. Μια προβληματική σχέση: η περίπτωση των ελληνικών μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 27: 71-95.
- Μποτετζάγιας, Ι. (2013) «Τα αιολικά πάρκα, το NIMBY και η πραγματικότητα», *Αυγή της Κυριακής - Οικοτριβές*, 28 Απριλίου 2013.

- Passy, F. (2001) «Political Altruism and the Solidarity Movement», στο Giugni, M. & Passy, F. (eds) *Political Altruism? Solidarity Movements in International Perspective*», Rowman & Littlefield, Lanham.
- Ranci, C. (2001) «Altruism in Voluntary Organizations», στο Giugni, M. & Passy, F. (eds) *Political Altruism? Solidarity Movements in International Perspective*», Rowman & Littlefield, Lanham, pp. 67-86.
- Συρακούλης, Κ. Φεφές, Μ. & Πούλιου, Α.. (2009) *Οργάνωση και λειτουργία περιβαλλοντικών οργανώσεων*, WWF Ελλάς, Αθήνα.
- Σωτηρόπουλος, Δ. (2004) (επιμ.) *Η άγνωστη κοινωνία των πολιτών*, Ποταμός, Αθήνα.
- Wallace, T. (2005) «Διλήμματα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων: Δούρειοι Ίπποι του παγκόσμιου νεοφιλελευθερισμού;» στο Παπαμιχαήλ, Γ. (επιμ.) *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κυρίαρχη πολιτική*, The Monthly Review Imprint, Αθήνα, 2005, σελ. 31-52.
- Wallerstein, E. (2005) *Η παρακμή της αμερικανικής ισχύος*, Εξάντας, Αθήνα.
- Tilly, C. (2004) *Social Movements 1768-2004*, Paradigm Publishers, Boulder-London.

Λυμπεροπούλου Δήμητρα & Σαράντης Νίκος, Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις- είναι τόσο πράσινες τελικά;

*ΑΤΕΙ Καλαμάτας, email: dimlimperopoulou@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ΜΚΟ στοχεύουν ουσιαστικά στην προστασία του περιβάλλοντος, στην υγεία και την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων, αλλά και στην προστασία της φύσης με σκοπό την αειφορία και κατά συνέπεια την επέκταση του μήκος αλλά και της ποιότητας ζωής όλων των γενεών. Το βλέμμα τους είναι στραμμένο στο μέλλον με βάση την αρχή της αειφορίας-βιωσιμότητας δηλαδή της επάρκειας και της διατηρησιμότητας των φυσικών στοιχείων, μέσα από τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν στο παρόν ώστε ο σύγχρονος κόσμος να είναι βιώσιμος. Η προστασία των θεμελιωδών αγαθών και της ποιότητας τους έχει άμεση σχέση με τους σκοπούς και τις διαδικασίες της οικονομικής δραστηριότητας. Όλο και περισσότερο το παρόν και το μέλλον θα χαρακτηρίζονται ως βιώσιμα ανάλογα με τον βαθμό ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής προστασίας στην οικονομική δραστηριότητα.

Οι περιβαλλοντικές ή οικολογικές οργανώσεις αποτελούν την αιχμή του δόρατος για την ευαισθητοποίηση, την ενημέρωση και την ενεργοποίηση της κοινωνίας σε τοπική ή εθνική διάσταση σε θέματα περιβάλλοντος. Είναι σε πολλές περιπτώσεις εξειδικευμένες στα πεδία της δράσης τους, παρακολουθούν τα θεματικά πεδία της βιώσιμης ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος, διαθέτουν δυναμική αμεσότητας και ταυτόχρονα λειτουργούν σε πολλές περιπτώσεις με θεσμικό ρόλο στα όργανα της διαβούλευσης και παρακολούθησης σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. **Μέσα από αυτή την ιδιαιτερότητα τόσο της εξειδίκευσης όσο και της τοπικότητας της δικτύωσης των μη κυβερνητικών οργανώσεων**, τους δίνεται η δυνατότητα να μπορούν να "κρίνουν" τι είναι απαραίτητο και τι όχι για την περιβαλλοντική προστασία.

Είναι όμως έτσι ή τελικά είναι κάπως έτσι...ή είναι η διαφορετικότητα της κάθε ΜΚΟ που προσδιορίζει και την αποτελεσματικότητα των στόχων της..

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: ΜΚΟ, Περιβάλλον, Κοινωνική Οικονομία, Χρηματοδότηση, Δράσεις, προβλήματα,

ABSTRACT

According to NGOs the environmental protection are primarily aimed at health and quality of human life, as in nature conservation in order to confirm the sustainability so as to keep the quality and the length of life for all generations. Attention is focused in the future under the principle of sustainability-sustainability through measures to be taken in this time that the modern world to be sustainable. The protection of fundamental goods and their quality is directly related to the purposes and processes of economic activity. Increasingly present and future will be characterized as viable depending on the degree of fusion of environmental protection with economic activity. The environmental and ecological organizations are very important for the, awareness and the information of society on a local or national level to environmental issues. In many cases specialist in the fields of action, follow the themes of sustainable development and environmental protection, have dynamic immediacy and simultaneously operate in many cases an institutional role in the organs of consultation and monitoring at local, regional, national and international level. Through this specialization of both specificity and localization of the networking of non-governmental organizations, NGOs have the ability to occur what is necessary or not for the environmental protection.

But is that so is it something like that....or is it the diversity of each NGO that determines the effectiveness of the target...

KEYWORDS: NGO, Environment, Social Economy, Financing, Actions, problems

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

"Είναι καιρός να συνειδητοποιήσει ο καθένας μας πως η Ευρώπη δεν διοικείται μόνο από ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, αλλά επίσης από εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές- και από την κοινωνία των πολιτών".

Romano Prodi, πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Οι ΜΚΠΟ στοχεύουν ουσιαστικά στην προστασία του περιβάλλοντος, στην υγεία και την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων, αλλά και στην προστασία της φύσης με σκοπό την αειφορία και κατά συνέπεια την επέκταση του μήκους αλλά και της ποιότητας ζωής όλων των γενεών.

Το βλέμμα τους είναι στραμμένο στο μέλλον με βάση την αρχή της αειφορίας-βιωσιμότητας δηλαδή της επάρκειας και της διατηρησιμότητας των φυσικών στοιχείων , μέσα από τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν στο παρόν ώστε ο σύγχρονος κόσμος να είναι βιώσιμος. Η προστασία των θεμελιωδών αγαθών και της ποιότητας τους έχει άμεση σχέση με τους σκοπούς και τις διαδικασίες της οικονομικής δραστηριότητας. Όλο και περισσότερο το παρόν και το μέλλον θα χαρακτηρίζονται ως βιώσιμα ανάλογα με τον βαθμό ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής προστασίας στην οικονομική δραστηριότητα.

Οι περιβαλλοντικές ή οικολογικές οργανώσεις αποτελούν την αιχμή του δόρατος για την ευαισθητοποίηση , την ενημέρωση και την ενεργοποίηση της κοινωνίας σε τοπική ή εθνική διάσταση σε θέματα περιβάλλοντος.

Είναι σε πολλές περιπτώσεις εξειδικευμένες στα πεδία της δράσης τους , παρακολουθούν τα θεματικά πεδία της βιώσιμης ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος , διαθέτουν δυναμική αμεσότητας και ταυτόχρονα λειτουργούν σε πολλές περιπτώσεις με θεσμικό ρόλο στα όργανα της διαβούλευσης και παρακολούθησης σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Μέσα από αυτή την ιδιαιτερότητα τόσο της εξειδίκευσης όσο και της τοπικότητας της δικτύωσης των μη κυβερνητικών οργάνσεων, τους δίνεται η δυνατότητα να μπορούν να "κρίνουν" τι είναι απαραίτητο και τι όχι για την περιβαλλοντική προστασία.(Μαύρου, 2011)

Είναι όμως έτσι ή τελικά είναι κάπως έτσι...ή είναι η διαφορετικότητα της κάθε ΜΚΟ που προσδιορίζει και την αποτελεσματικότητα των στόχων της..

ΑΣ ΞΕΚΙΝΗΣΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟ ΤΙ ΟΡΙΖΟΥΜΕ ΩΣ ΜΚΟ..

Οι αρχαίοι Έλληνες έλεγαν, πολύ εύστοχα, πως το να ορίσεις και να "δώσεις" όνομα σε κάτι, είναι πολλές φορές πιο δύσκολο και από το να το ανακαλύψεις ή να το εφεύρεις. Δικαιώνοντας τους σοφούς προγόνους μας, η συζήτηση για τον ορισμό των λεγόμενων Μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) καλά κρατεί.

Παρά λοιπόν τις αρκετές προσπάθειες της κοινωνιολογικής θεωρίας και της πολιτικής επιστήμης, η επιστημονική κοινότητα δεν έχει καταλήξει σε ένα κοινά αποδεκτό σαφή ορισμό των «Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων», λόγω της πολυπλοκότητας των δράσεών τους και της πολυμορφίας των δομών τους.

Ο όρος στα ελληνικά, αποτελεί μετάφραση του αντίστοιχου όρου στα αγγλικά (**Non Governmental Organization / NGO**), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε το **1945** στον Καταστατικό Χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, με σκοπό τη διαφοροποίηση στα δικαιώματα συμμετοχής ανάμεσα στα Εξειδικευμένα Διακρατικά Ινστιτούτα και Διεθνείς Ιδιωτικούς Οργανισμούς. Στο σχετικό άρθρο **71**, ο όρος "Μη Κυβερνητική

Οργάνωση" αφορά οργανώσεις, που έχουν αναγνωριστεί από έναν εθνικό ή διεθνή οργανισμό, ο οποίος τις συμβουλεύεται, για τα θέματα, όπου αυτές δραστηριοποιούνται. (<http://tvxs.gr/news>)

Ως εκ τούτου, θα μπορούσαμε να ορίσουμε τις Μ.Κ.Ο., ως ενώσεις (ομάδες ή κινήματα), οι οποίες **δεν έχουν κερδοσκοπικό σκοπό** και ιδρύονται, από ιδιώτες, που επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν, σε εθνικό, διεθνές ή διακρατικό επίπεδο. Πρόκειται για νομικά πρόσωπα του ιδιωτικού δικαίου, που ξεχωρίζουν από τη συμμετοχή, σε αυτές, μελών, που συμμαρμίζονται ίδιους προβληματισμούς, σε μία βάση καθαρά εθελοντική, χωρίς να έχουν σκοπό τον προσπορισμό κέρδους, σε αντίθεση με τις διακρατικές ή πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Σχετικά με το ελληνικό νομικό πλαίσιο, η κατάσταση εξακολουθεί να μην είναι συγκεκριμένη, λόγω της πληθώρας των νόμων που εμπίπτουν στις δραστηριότητες των ΜΚΟ.

ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ.....

Ο όρος μη-κυβερνητική οργάνωση δεν ήταν σε γενική χρήση πριν την ίδρυση του ΟΗΕ. Όταν 132 διεθνείς ΜΚΟ αποφάσισαν να συνεργασθούν μεταξύ τους το 1919, το έπραξαν υπό την αιγίδα της Ένωσης Διεθνών Συνεταιρισμών. Η Κοινωνία των Εθνών αναφερόταν επισήμως στους δεσμούς της με «ιδιωτικές οργανώσεις», ενώ πολλές από αυτές τις ΜΚΟ αυτοαποκαλούνταν διεθνή ινστιτούτα, διεθνείς ενώσεις ή απλά διεθνείς οργανισμοί.

Ο όρος Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) χρησιμοποιήθηκε, στη σύγχρονη ιστορία, για πρώτη φορά απ' τον ΟΗΕ το 1948 και αφορούσε σε επιλεγμένες διεθνείς οργανώσεις που ήταν απαλλαγμένες απ' τη φορολογία και διενεργούσαν, ως επί το πλείστον, ανθρωπιστικές αποστολές (π.χ., Διεθνής Ερυθρός Σταυρός). Διόλου τυχαία, η δυναμική εμφάνισή τους συνέπεσε με τις προσπάθειες των ΗΠΑ να χειραγωγήσουν οικονομικά και πολιτικά την πληγωμένη απ' τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο Ευρώπη... (<http://www1.rizospastis.gr>)

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο αριθμός των Μ.Κ.Ο. αυξάνεται, με γεωμετρική πρόοδο. Μεγάλη έξαρση παρατηρήθηκε, μετά το 1970, ιδίως στην Λατινική Αμερική και την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Στην Ευρώπη, η ίδρυση της ΔΑΣΕ (Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη) υπήρξε καταλυτική, για την αναγνώριση της νομιμότητας της δράσης των Μη Κυβερνητικών

Οργανώσεων. Η Χάρτα 69 της Πράγας, που συντάχθηκε, με πρωτοβουλία πολιτών και συνδέθηκε, με την ίδρυση Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης, αποτέλεσε σημαντικό βήμα, για την εμπέδωση των ατομικών ελευθεριών. (<http://tvxs.gr/>)

Και έπειτα ήρθε η «άνοιξη»...

Τη δεκαετία του '90 οι ΜΚΟ ωρίμασαν, πολλαπλασιάστηκαν, δικτυώθηκαν διεθνώς, απέκτησαν πολιτική ισχύ και άρχισαν να προβάλλουν τις απόψεις τους και να ασκούν κριτική στο «δημόσιο χώρο». Ενώ το χαρακτηριστικό των προηγούμενων γενιών ΜΚΟ, ήταν το προσπέρασμα του «αντί». Τη θέση του πήρε η «παράλληλη με το κράτος και τα κόμματα ανάληψη δημόσιας ευθύνης».

Και φυσικά...

Σύντομα, διεθνείς αναλυτές άρχισαν να τις αποκαλούν «κυβερνητικές», καθώς οι πραγματικοί στόχοι τους είχαν γίνει έκδηλοι και στους λιγότερο καχύποπτους.

Και οι Πράσινες ΜΚΟ;

Εμφανίστηκαν όταν οι κάτοικοι του δυτικού κόσμου ευαισθητοποιήθηκαν σε θέματα περιβάλλοντος όπως η όξινη βροχή, η μόλυνση της ατμόσφαιρας και των νερών, η ρύπανση, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η τρύπα του όζοντος, η εξαφάνιση ειδών χλωρίδας και πανίδας. Εξ' αιτίας αυτών των προβλημάτων διαμόρφωσαν στις αρχές του 20ου αιώνα στις αστικοποιημένες κοινωνίες τα πρώτα οικολογικά κινήματα διατήρησης της φύσης και τροφοδότησαν αργότερα ανάλογες προσπάθειες. Οι οργανώσεις αυτές λειτούργησαν με βάση την εθελοντική εργασία ατόμων με ιδιαίτερες ευαισθησίες προς το περιβάλλον, επιστήμονες και κυρίως με τη συμμετοχή της νεολαίας.

Λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος των μεμονωμένων ατόμων που εθελοντικά υποστήριζαν τις ομάδες αυτές, οι κυβερνήσεις των διαφόρων κρατών αναγνώρισαν την αξία ορισμένων και συνέβαλαν οικονομικά στις προσπάθειες τους. Πέρα από την εθελοντική προσπάθεια των ατόμων και τη βοήθεια των κυβερνήσεων η εξάπλωση των οργανώσεων και η απόκτηση περισσότερων δυνατοτήτων προήλθε από τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με επιχορηγήσεις προγραμμάτων. Έτσι οι διάφορες Μ.Κ.Ο. που δημιουργήθηκαν κατάφεραν να αποκτήσουν μια ανεξαρτησία κινήσεων και δράσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ορισμένες φορές, τη δημιουργία δικτύων περιβαλλοντικών οργανώσεων με κοινούς σκοπούς, ορισμένα εκ των οποίων χρηματοδοτούνται από μεγάλα επιχορηγητικά προγράμματα (<http://edo-mko.gr>)

ΤΟ ΠΑΡΟΝ.....

Τι είναι τελικά σήμερα οι οικολογικές οργανώσεις; Σκοτεινά κυκλώματα, καπηλευτές του δημοσίου και ευρωπαϊκού χρήματος, μπουλούκια μαλλιάδων, αριστερίζοντες, απελευθερωτές φιδιών και αρκούδων, διαπλεκόμενοι, οικολογούντες και θεωρητικολόγοι της πρωτεύουσας ή ακραίοι "άσχετοι" που κυνηγούν τους κατοίκους της υπαίθρου μακριά από τον τόπο τους;

Η αλήθεια είναι ότι στην Ελλάδα του "ότι δηλώνεις είσαι" κάποιοι άνθρωποι που ουδεμία σχέση έχουν με τους νόμους της φύσης και έχουν αποξενωθεί πλήρως στη ζωή της πρωτεύουσας δηλώνουν από άγνοια ή μόδα "οικολόγοι", όπως άλλωστε δηλώνουν και οι φίλοι κυνηγοί ως ένδειξη της αγάπης τους για το θήραμα...

Είναι αλήθεια επίσης ότι οι περισσότερες οικολογικές οργανώσεις έχουν πιο ανθρωποκεντρικά πεδία δράσης όπως η αειφόρος ανάπτυξη, η χωροταξία του αστικού περιβάλλοντος, η ανακύκλωση κτλ, τα οποία είναι μεν πολύ σημαντικά στο αστικό γίγνεσθαι, αλλά φαντάζουν ήσσονος σημασίας για τους κατοίκους των χωριών, οι οποίοι είναι και οι πραγματικοί "διαχειριστές" της άγριας ζωής και φύσης στην πράξη (καλλιέργεια γης, κτηνοτροφία, δασοπονία, κυνήγι).

Είναι ακόμη αλήθεια ότι η πανανθρώπινη αξία της οικολογίας και της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και του Ανθρώπου δεν χωράει και δεν πρέπει να χωράει σε κόμματα.

Όμως

Είναι επίσης αλήθεια ότι οι μη κρατικοί περιβαλλοντικοί φορείς αναπτύσσουν ένα σημαντικό ρόλο στη σημερινή κοινωνία, η οποία βρίσκεται σε μία έντονη μεταβατική περίοδο.

Η κρίση αυτή θα οδηγήσει σε νέες κοινωνικές και οικονομικές ισορροπίες. Ανάμεσα σε άλλα, μία καινούργια σχέση θα αναζητηθεί μεταξύ των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και των φυσικών πόρων. Η ταχύτητα και η πορεία της εξέλιξης αυτής δεν είναι σίγουρο που θα οδηγήσει, η αποτυχία όμως αυτής της σχέσης θα σημάνει τη μόνιμη υποβάθμιση του χώρου μέσα στον οποίο ζει το ανθρώπινο γένος.

Όσο εντείνεται η πολύπλευρη αυτή κρίση, η οποία κλιμακώνεται στην πολιτική, την οικονομία και στους κοινωνικούς θεσμούς του εικοστού πρώτου αιώνα, τόσο πιο ουσιαστικός γίνεται ο ρόλος του ατόμου, όχι πια σαν απλού πολίτη, αλλά σα μέλους μιας ομάδας ειδικής δράσης. Και εδώ ακριβώς βρίσκεται ο ρόλος των μη κρατικών περιβαλλοντικών οργανώσεων (ΜΚΠΟ).

Ποια είναι τα κοινά χαρακτηριστικά των οργανώσεων αυτών, που μπορεί να

μην είναι αποκλειστικά περιβαλλοντικές;

Το βασικότερο χαρακτηριστικό τους είναι ότι δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

Οι πόροι τους προέρχονται από χρηματοδοτήσεις από ιδιώτες, επιχειρήσεις, το κράτος ή την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Τα χρήματα αυτά διοχετεύονται σε δραστηριότητες που δε θα έπαιρναν χρήματα από του ίδιους τους χρηματοδότες. Δεύτερον, ενώ οι ΜΚΠΟ δρουν πολιτικά δεν έχουν ως επί το πλείστον ένα κομματικό πολιτικό χαρακτήρα, και κατά συνέπεια, δεν ελέγχονται από κάποια πολιτική ή οικονομική ομάδα.

Απ' ότι διαφαίνεται από τα παραπάνω οι ΜΚΠΟ δραστηριοποιούνται σε παγκόσμιο επίπεδο ανταποκρινόμενες σε καίριες ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες αναζητούνται και δοκιμάζονται λύσεις που θα αποτελέσουν τις βάσεις για την ευημερία της αυριανής κοινωνίας. (Καλαντζής, 2002)

Αλλά...

Μπορείς να δαγκώσεις το χέρι που σε ταΐζει, και αν όχι τότε η λογοδοσία που θα αποδοθεί;

Από την στιγμή που οι ΜΚΟ «αντικατέστησαν» το κράτος, η περίοδος της αθωότητας έχει ουσιαστικά τελειώσει...

Σίγουρα ο όρος Climategate ...κάτι μας θυμίζει..αλλά ας μην επεκταθούμε...επ' αυτού.

Στο θέμα της χρηματοδότησης η διεθνής βιβλιογραφία εστιάζει σε δυο αλληλένδετα θέματα: την σχέση των ΜΚΟ με τον κρατικό μηχανισμό και τη σχέση των ΜΚΟ με τους χρηματοδότες τους.

Σε σχέση με το πρώτο θέμα το εύλογο ερώτημα είναι κατά πόσο οι ΜΚΟ πρέπει να αντιπαρατίθενται ή να συνεργάζονται με τον κρατικό μηχανισμό. Με άλλα λόγια κατά πόσο οι ΜΚΟ οφείλουν να τηρούν αποστάσεις από τις θέσεις του κράτους ή να συμπλέουν με αυτές;

Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα οι ΜΚΟ εξαρτώνται επί της ουσίας από τους πόρους που τους χορηγούν οι δημόσιες αρχές και οφείλουν να ευθυγραμμίζονται με την «πολιτική ορθότητα» ή, τουλάχιστον, με τις προτεραιότητες των πολιτικών αρχών. Με βάση τα παραπάνω, και καθώς οι ΜΚΟ καθίστανται «υπεργολάβοι» των κυβερνήσεων, το ερώτημα είναι **πως θα μπορούσαν να θεωρούνται ως αυτόνομο και ανεξάρτητο από το κράτος κομμάτι της «κοινωνίας των πολιτών» για να μπορούν έτσι να αποτελούν εναλλακτική αρένα δημόσιας έκφρασης:**

Σε σχέση με το δεύτερο ζήτημα, η έμφαση δίνεται στην ανεξαρτησία τους αυτή καθ' αυτή, και κατά πόσο η υπερβολική στήριξη στους χρηματοδότες επηρεάζει τον τρόπο λειτουργίας των ΜΚΟ. Τα επιμέρους ερωτήματα είναι το κατά πόσο οι ΜΚΟ «χαρίζονται» στους χρηματοδότες τους, εάν οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και οι απαιτήσεις των χρηματοδοτών έχουν αρνητική επιρροή στην αποτελεσματικότητα των ΜΚΟ, αλλά και σε ποιους τελικά είναι υπόλογοι οι ΜΚΟ, σ' αυτούς που υπηρετούν ή στους χρηματοδότες τους. (ομάδα εργασίας νέων, 2005)

Τα κίνητρα των χρηματοδοτών είναι λογικό να μην αποτελούν απλά εκδηλώσεις ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος ή ενίσχυσης της δημοκρατίας και του πλουραλισμού στα πλαίσια της «κοινωνίας των πολιτών».

Είναι κοινό μυστικό ότι μέσω της χρηματοδότησης οι εκάστοτε χρηματοδότες προσπαθούν να εξυπηρετήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα, να επηρεάσουν πολιτικές, κοινωνικές ή οικονομικές καταστάσεις.

Από την άλλη η χρηματοδότηση που παρέχουν έχει τη μορφή συμβάσεων και αφορά συγκεκριμένους σκοπούς και προγράμματα, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες τους.

Σε μια ελεύθερη οικονομία όλα τα παραπάνω είναι θεμιτά. Το πρόβλημα δημιουργείται όταν οι επιδιώξεις και τα συμφέροντα των χρηματοδοτών αναγκάζουν τις ΜΚΟ να αποκλίνουν ή και να έρχονται σε αντίθεση με τους στόχους και το έργο τους, σε βάρος πάντα του κοινού καλού. Αν λάβουμε υπόψη μας και την ανάγκη βιωσιμότητας των ΜΚΟ, σε συνδυασμό με τον μεταξύ τους ανταγωνισμό για απόκτηση χρηματοδότησης από τις ίδιες πηγές μπορούμε να κατανοήσουμε τι συμβαίνει τελικά.

Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι υπάρχουν μεγάλες ΜΚΠΟ που δεν δέχονται χρηματοδότηση από κυβερνήσεις, εταιρείες ή πολιτικές ομάδες. Αντίθετα, στηρίζονται στις εθελοντικές συνεισφορές των μελών της και σε επιδότηση από ιδρύματα.

Συμπερασματικά, οι ΜΚΟ θα μπορέσουν να διαδραματίσουν το ρόλο τους μόνο αν είναι πραγματικά ανεξάρτητες από τις δημόσιες αρχές. Η οικολογική ανεξαρτησία τους θα μπορέσει να εξασφαλιστεί μόνο με μία ανεξάρτητη χρηματοδότηση, την *άμεση* δηλαδή χρηματοδότηση από τον πολίτη.

Παρόλα αυτά η χρηματοδότηση αποκλειστικά από τον πολίτη δεν είναι πλέον εύκολη υπόθεση αφού η εμπιστοσύνη των πολιτών προς τις ΜΚΟ έχει κλονιστεί

ανεπανόρθωτα από φήμες για συμπεριφορές-σκάνδαλα κάποιων ΜΚΟ αναφορικά με την παροχή προστασίας και εξυπηρέτηση των, όχι και τόσο αθώων, συμφερόντων των χρηματοδοτών τους. Γι' αυτό το λόγο οι ΜΚΟ θα πρέπει να στρέψουν την προσοχή τους στο να ανακτήσουν την εμπιστοσύνη του πολίτη, προκειμένου να απαγκιστρωθούν ολικά ή τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό από την ανάγκη κρατικής ή άλλης χρηματοδότησης, να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους, και να μπορούν πλέον ελεύθερα τους υπηρετήσουν τους στόχους τους.

Αλλά τελικά είναι αυτό το ζητούμενο τους;

Οι πρόσφατες αποκαλύψεις καταδεικνύουν με το σαφέστερο τρόπο ότι ομάδες ατόμων μετρημένων στα δάχτυλα του ενός χεριού, χωρίς καμία αναγνώριση από την κοινωνία, διαχειρίζονται εκατομμύρια και χαράσσουν πολιτικές και στρατηγικές στο όνομα αυτής της κοινωνίας.

Το ζητούμενο λοιπόν δεν είναι γιατί οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις χρηματοδοτούνται από τις κυβερνήσεις. Το ζητούμενο είναι ποιοι τις αποτελούν και ποιο είναι το έργο που παράγουν ώστε να ενισχύονται με τέτοια αστρονομικά ποσά.

Δυστυχώς, σε πολλές περιπτώσεις, ο πυρήνας αυτών των οργανώσεων αποτελείται από πρόσωπα που βρίσκονται στις παρυφές της εξουσίας, από πρόσωπα που κινούνται στους προθαλάμους κυβερνώντων και κυβερνήσεων. Δεν ήρθαν λίγα στο φως για τις πολύ στενές σχέσεις μελών ΜΚΟ με πολιτικούς και κόμματα ή για μέλη ΜΚΟ, που αμέσως μόλις ολοκλήρωσαν τη «θητεία» τους σε κάποια από αυτές, μεταπήδησαν στην πολιτική. (<http://www.enet.gr>)

Οι κακόπιστοι υποστηρίζουν ότι πρόκειται για την πέμπτη φάλαγγα του συστήματος, ότι δέχονται εντολές που πολλές φορές εξυπηρετούν έξωθεν της χώρας συμφέροντα, ότι δεν πρόκειται στην ουσία για Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αλλά για παρα-κυβερνητικές.

Εγώ θα έλεγα ότι είναι αρκετές εκείνες που κινούνται στο σκοτάδι, το έργο τους παραμένει θολό και ο τρόπος που χρηματοδοτούνται τουλάχιστον ύποπτος ενώ είναι αρκετές και εκείνες που επιτελούν σημαντικό και «διάφανο» έργο.

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ....

Και βέβαια όλες αυτές οι δράσεις πρέπει να τεθούν υπό τη βάση της κοινωνίας. Γιατί είναι πραγματικά ενδιαφέρον κάποιος να αγωνιστεί για την επιβίωση των ψαριών στον Ινδικό, αλλά είναι ταυτόχρονα ύποπτο να σιωπεί για την επιβίωση των εργαζομένων στην Ελλάδα.

Η πολιτεία δεν μπορεί απλά να κάνει λόγο για «θολό τοπίο», όταν η ίδια για χρόνια συντηρεί και συντηρείται πολιτικά από αυτό. Δεν θα πρέπει να ενοχοποιεί συλλήβδην τις ΜΚΟ διακινδυνεύοντας το ανθρωπιστικό έργο και τις αξίες του εθελοντισμού. Θα πρέπει να είναι πιο ειλικρινής, όταν σε περιόδους «κρίσης» και σε αλλαγές κυβερνήσεων καταγγέλλει σπατάλες, προσφεύγει σε εισαγγελείς και στο τέλος δια συνοπτικών διαδικασιών αποφεύγει να αποδώσει τις πραγματικές ευθύνες.

Για όλα τα παραπάνω καλώ όλους τους φορείς και τις οργανώσεις να συμβάλλουν στην προσπάθεια να υπάρξει τάξη και διαφάνεια στην οικονομική διαχείριση αλλά με κύριο μέλημα ότι σ' αυτή τη διαδικασία δε θα πρέπει να ισοπεδώνονται οι αξίες της εθελοντικής προσφοράς και βοήθειας που η ελληνική κοινωνία προσφέρει αδιάλειπτα σ' αυτούς που έχουν ανάγκη εντός και εκτός συνόρων.

Σε όλη αυτή τη συζήτηση είναι καλό να θυμόμαστε ότι υπάρχει σίγουρα ένα είδος ανθρωπιστικής βοήθειας που είναι 100% αποτυχημένη: **το να μην κάνεις τίποτα..** Η κοινωνία των πολιτών, οι εθελοντές, οι ευαισθητοποιημένοι άνθρωποι θα πρέπει να απαιτήσουν τη διαφάνεια σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, ακόμη και στις ΜΚΟ. Ωστόσο, οι αξίες της ανθρωπιάς, του σεβασμού στον συνάνθρωπο και της αλληλεγγύης θα πρέπει να κυριαρχήσουν έναντι της δυσπιστίας και της απαξίωσης. (<http://www.protagon.gr>)

Πριν από μερικά χρόνια κάποια παλικάρια, Σέρβοι της Βοσνίας, που μάζευαν τις ζωές σαν μαργαρίτες του αγρού, έπεσαν στα νύχια των «κυνηγόσκυλων» που αναζητούν εγκληματίες του γιουσκοσλαβικού εμφυλίου. Όταν τους ρώτησαν πως κατάφεραν να βγάξουν μεροκάματο όντας καταζητούμενοι, είπαν πως υπήρχε μία εξαιρετική ελληνική Μη Κυβερνητική Οργάνωση που τους απασχολούσε με γενναιόδωρες αμοιβές. Ασφαλώς το θέμα δεν πήρε διαστάσεις στην Ελλάδα, δεν πήρε ούτε θέση σε μονόστηλο. Ήταν η εποχή που όποια πέτρα και αν σήκωνες στον πλανήτη θα έβρισκες από κάτω είτε σκόνη, είτε ελληνική ΜΚΟ. Διότι, βλέπετε, η

Ελλάς πριν από μερικά χρόνια προτιμούσε να κάνει τα πάντα μέσω των ΜΚΟ: από εθνική πολιτική μέχρι χυδαία ρουσφέτια. (<http://www.protagon.gr>)

Αν δεν αλλάξει αυτό, δεν θα μιλάμε για κοινωνία των πολιτών αλλά θα συνεχίσουμε να μιλάμε για **κοινωνία των βολικών...**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αφουξενίδης,Α.,(2012). *ΜΚΟ στην Ελλάδα* [online]. Διαθέσιμο από: http://edo-mko.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=267 [Πρόσβαση 20/4/2013]
- Καλαντζής,Αθ.(2002), *Οι ΜΚΟ για την προστασία του περιβάλλοντος στην Ελλάδα*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα.(σελ 15-17)
- Μαύρου,Ρ.(2011), *Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Πόσο πράσινες είναι;*, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα (σελ.2,18-19)
- *ΜΚΟ: Η ιστορία ενός ακρωνύμιου(2010)* Διαθέσιμο από: <http://tinyurl.com/pajupym> [πρόσβαση 4/5/2013]
- Ομάδα εργασίας νέων.(2005), *Εισαγωγή στις ΜΚΟ*, ίδρυμα Ανδρέα Παπανδρέου, Αθήνα
- Ορφανάκη,Δ.,(2006). *Οι πολυεθνικές της «φιλανθρωπίας»*[online]. Διαθέσιμο από: <http://www1.rizospastis.gr/story.do?id=3496951&publDate=13/8/2006> [Πρόσβαση 15/4/2013]
- Παπαδοπούλου,Ρ.,(2011), *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις: Το κνήγι των μαγισσών*[online]. Διαθέσιμο από: <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.draseis&id=5449> [Πρόσβαση 14/5/2013]
- Παπαθανασίου,Δ.,(2011), *ΜΚΟ - Η κοινωνία των βολικών*[online]. Διαθέσιμο από: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=255210> [Πρόσβαση 20/5/2013]
- *Το πλιάτσικο των ΜΚΟ., (2011)*[online] Διαθέσιμο από: <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.ellada&id=8101> [Πρόσβαση 10/5/2013]
- Χρήστου,Χρ.(2007), *Διερεύνηση του ρόλου των ΜΚΟ στο σύγχρονο πλέγμα της διακυβέρνησης:η συμβολή των τεχνολογικών νεωτερισμών*, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Αθήνα (σελ.10-12)

Ψαρούδας Σπύρος, Η διαχείριση της φύσης και η «τραγωδία των κοινών»

*Γενικός Διευθυντής-Συντονιστής Περιβαλλοντικής Οργάνωσης «ΚΑΛΛΙΣΤΩ», email:
spyros@callisto.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή υποστηρίζεται ότι, η συζήτηση για τη διαχείριση της φύσης μπορεί να ενταχτεί στην ευρύτερη συζήτηση για τα «κοινά» και τη σημασία τους στη διατήρηση της φύσης και στην αναπαραγωγή της κοινωνικής ζωής, αλλά και στην υπέρβαση του κυρίαρχου, καπιταλιστικού παραγωγικού και καταναλωτικού μοντέλου. Αφού γίνει μια σύντομη αναφορά στην έννοια των «κοινών», γίνονται παρατηρήσεις για το άρθρο του Γκάρετ Χάρντιν «Η τραγωδία των κοινών» και τις μελέτες της Έλινορ Όστρομ για τη «Διαχείριση των Κοινών». Στη συνέχεια εξετάζεται η έννοια της «κοινής κτήσης» που εισάγει ο Δημήτρης Κωτσάκης στο βιβλίο του «Το κοινό και η δημοκρατία» (2012) και διατυπώνεται η άποψη ότι η διαχείριση των κοινών πρέπει να βασίζεται σε δημοκρατικές, οριζόντιες και συμμετοχικές διαδικασίες και ότι για την προστασία της φύσης, όπως και για άλλα κοινά, αντί κρατικού ή ιδιωτικού ελέγχου, είναι προτιμότερος ένας κατανεμημένος έλεγχος, ο οποίος δεν σχετίζεται ούτε με κρατικά, αλλά ούτε και με ατομικά καθεστώτα ιδιοκτησίας.

Στο παραπάνω εννοιολογικό πλαίσιο, οι κατευθύνσεις που προκύπτουν συνοψίζονται στα εξής:

(1) Η ανάπτυξη και υποστήριξη δομών κοινωνικής οικονομίας ταιριάζουν καλύτερα στον χαρακτήρα των υπό προστασία κοινών φυσικών πόρων. Είναι το οικονομικό υπόβαθρο της κοινωνικής διαδικασίας που δημιουργεί και αναπαράγει τα κοινά. Παράλληλα, στις σημερινές συνθήκες οικονομικής κρίσης, η κοινωνική οικονομία αντικαθιστά το κοινωνικό κράτος σε στοιχειώδεις προνοιακές λειτουργίες.

(2) Η ανάπτυξη παραγωγικών και λοιπών οικονομικών δραστηριοτήτων, για να είναι συμβατή με την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών κοινών, πρέπει να ελέγχεται από αμεσοδημοκρατικούς θεσμούς, στις οποίες συμμετέχουν ενεργά και αδιαμεσολάβητα οι πολίτες και, πρωτίστως, οι τοπικές κοινωνίες.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Διαχείριση φύσης, κοινά, τραγωδία των κοινών, οικονομία και φύση

ABSTRACT

In this paper it is argued that the debate on the management of nature can be part of the wider debate about the "commons" and their importance to nature conservation and reproduction of social life, but also how to overcome the dominant, capitalist production and consumption patterns.

A brief introduction to the concept of "commons" is followed by comments on the article by Garrett Hardin "The tragedy of the commons" and Elinor Ostrom studies on "Management of the Commons." Then, it is presented the concept of "common ownership" which introduces Dimitris Kotsakis in his book "The public and democracy" (2012). The author expresses the view that the management of the commons must be based on democratic, horizontal and participatory processes. He argues that, as for other commons, distributed control, which is not associated with state or with individual property regimes, is preferable for protection of nature, than state or private controls.

In the above conceptual framework, the following guidelines are recommended:

(1) The development and support to social economy structures fit better to the character of the protected natural resources. It is the financial background of the social process that creates and reproduces the commons. Moreover, under the current economic crisis conditions, the social economy replaces the welfare state to basic welfare functions.

(2) In order to be compatible with the protection of natural and cultural commons, development of productive and other economic activities should be controlled by direct democratic institutions, involving actively citizens and above all the local communities, without mediators.

KEYWORDS: *Nature management, commons, tragedy of commons, economy and nature*

Η έννοια των «κοινών» έχει πολλές και ενδιαφέρουσες πτυχές. Ο όρος εμφανίζεται σε διάφορα ιστορικά πλαίσια. Πρώτα απ' όλα, ο όρος συνδέεται με τις περιφράξεις γης (land enclosure) κατά τη διάρκεια της προ-καπιταλιστικής περιόδου ή στις αρχές του καπιταλισμού στην Αγγλία και τις διαδικασίες πρωταρχικής συσσώρευσης (από τον 16^ο αιώνα και μετά). Ξανασυναντάμε τον όρο στις επεξεργασίες από το ιταλικό κίνημα της εργατικής αυτονομίας στη δεκαετία του 1960. Ξαναέρχεται στο προσκήνιο τις τελευταίες μία-δύο δεκαετίες, με το διαδίκτυο, τα λογισμικά ανοιχτού κώδικα, τα δίκτυα ομότιμης παραγωγής, καθώς επίσης, όλο και περισσότερο, στο κίνημα της εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης. Οι Νέγκρι και Χαρντ ανανέωσαν τη συζήτηση γύρω από ανάλογα θέματα, με την τριλογία των βιβλίων τους «Αυτοκρατορία», «Πλήθος» και «Κοινοπολιτεία» (Commonwealth)³.

Σύμφωνα με μια από τις πιο ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις⁴, τα κοινά δεν πρέπει να τα αντιλαμβανόμαστε απλώς ως πόρους για τους οποίους δεν χρειάζεται να πληρώνουμε. Για να αντιληφθούμε τα κοινά πρέπει να συμπεριλάβουμε τρία πράγματα την ίδια στιγμή. Πρώτα από όλα τα κοινά περιλαμβάνουν κάποιου είδους κοινούς πόρους που γίνονται αντιληπτοί ως μη εμπορευματικά μέσα για την εκπλήρωση αναγκών των ανθρώπων. Δεύτερον, τα κοινά δημιουργούνται και διατηρούνται από κοινότητες, που είναι σύνολα από commoners (κοινωνούς), οι οποίοι μοιράζονται αυτούς τους κοινούς πόρους, και καθορίζουν οι ίδιοι τους κανόνες σύμφωνα με τους οποίους παρέχεται πρόσβαση και χρήση σε αυτούς. Επιπρόσθετα σε αυτά τα δυο στοιχεία – τους κοινούς πόρους και τις κοινότητες- το τρίτο και πιο σημαντικό στοιχείο για να οριστούν τα κοινά είναι το ρήμα «to common» (κοινωνώ, μοιράζομαι), που αφορά στην κοινωνική διαδικασία η οποία δημιουργεί και αναπαράγει τα κοινά.

Η αναφορά σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο, μας βοηθά στην αμφισβήτηση των κυρίαρχων τάσεων που θεωρούν πως η προστασία της φύσης προϋποθέτει την επιλογή μεταξύ είτε της πλήρους ιδιωτικοποίησης και εμπορευματοποίησης των

³ Michael Hardt & Antonio Negri (2009), *Commonwealth*. The Belknap Press of Harvard University Press.

⁴ *On the Commons: A Public Interview with Massimo De Angelis and Stavros Stavrides* [online]. Διαθέσιμο από: <http://www.e-flux.com/issues/17-june-august-2010/>

φυσικών πόρων (νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις) είτε της κρατικοποίησης και του αυξημένου κρατικού ελέγχου.

Συγκεκριμένα, μια μεγάλη κατηγορία τοποθετήσεων βασίζονται στην παραδοχή ότι (και) η προστασία της φύσης είναι μία κατ' αρχήν ιδιωτική υπόθεση: Σύμφωνα με το γενικό πλαίσιο των τοποθετήσεων αυτών, η περιβαλλοντική προστασία δεν μπορεί να αγνοεί το «αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα» στην ατομική ιδιοκτησία. Κίνητρα που βασίζονται στην ελεύθερη αγορά παρακινούν, με υλικό και συγκεκριμένο τρόπο, στην αποτελεσματικότερη φροντίδα των φυσικών πόρων.

Είναι μάλλον ευρέως γνωστό το άρθρο του Γκάρετ Χάρντιν στο περιοδικό *Science*, το 1968, με τίτλο «Η τραγωδία των κοινών»⁵. Στο άρθρο αυτό αναπτύσσεται η συλλογιστική πως όταν κάποια αγαθά δεν ανήκουν σε συγκεκριμένα άτομα, αλλά είναι ελεύθερα σε όλους (κοινά), τότε η εκμετάλλευσή τους αποφέρει ατομικά πλεονεκτήματα μεν, κοινά μειονεκτήματα δε. Το συμπέρασμα είναι πως οδηγούμαστε αναπόφευκτα σε τραγωδία βιωσιμότητας, αφού τα άτομα που έχουν πρόσβαση στους κοινούς πόρους, θα έχουν ως στόχο πάντα να μεγιστοποιούν τα ατομικά τους οφέλη και γι αυτό θα τους καταστρέψουν.

Τα επιχειρήματα του άρθρου χρησιμοποιήθηκαν και εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ευρέως από τους απολογητές του νεοφιλελευθερισμού για να ενισχυθεί η θέση περί υπεροχής των ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων στη διαχείριση των φυσικών πόρων, προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερη διαχείρισή τους. Φυσικά, προϋποτίθεται κάποια μορφή ιδιοκτησίας, που θα αποκλείει όσους δεν έχουν δικαιώματα εκμετάλλευσης των πόρων αυτών.

Η δεύτερη κατηγορία τοποθετήσεων, αντιμετωπίζει την προστασία της φύσης ως μία κατ' αρχήν κρατική υπόθεση: Οι τοποθετήσεις αυτές θεωρούν το κράτος ως εκφραστή του δημόσιου συμφέροντος και, συνεπώς, κατ' εξοχήν αρμόδιο και υπεύθυνο για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών περιβαλλοντικής προστασίας. Αυξημένος κρατικός έλεγχος και μορφές κρατικών περιφράξεων είναι η καταλληλότερη και πιο ενδεδειγμένη πολιτική για την προστασία των δημόσιων αγαθών και η απάντηση στα επιχειρήματα του Χάρντιν περί «τραγωδίας των κοινών».

Αξιοσημείωτο είναι ότι στη θέση αυτή συναντούνται μια μερίδα της αριστεράς με τις πιο αντιδραστικές και αυταρχικές εκδοχές της δεξιάς. Στη φασιστική εκδοχή

⁵ Garrett Hardin (December 1968), "The Tragedy of the Commons". *Science* **162** (3859): 1243-1248

του κρατισμού, η «Φύση» επενδύθηκε με μυστικιστικά και μεταφυσικά χαρακτηριστικά, συνδέθηκε με τη Γη, τη Φυλή και το Αίμα, και η προστασία της, με αυταρχικό και ολοκληρωτικό τρόπο, αποτελούσε βασική υποχρέωση του κράτους. Δεν είναι τυχαίο μάλιστα ότι, στην Ελλάδα, η πρώτη Προστατευόμενη Περιοχή, ο Εθνικός Δρυμός Ολύμπου, θεσπίστηκε από το καθεστώς του Μεταξά. Στον κρατικό καπιταλισμό, που αυτοχαρακτηρίστηκε ως «υπαρκτός σοσιαλισμός», η έννοια της κοινής κτήσης, της κοινοκτημοσύνης, ταυτίστηκε με την κρατική ιδιοκτησία. Στην κεϋνσιανή παράδοση, τέλος, είτε στην ευρωπαϊκή εκδοχή της, που συνδέθηκε με την σοσιαλδημοκρατία, είτε στην αμερικανική εκδοχή του New Deal, η προστασία της φύσης περιλαμβανόταν στις αυτονόητες υποχρεώσεις του κοινωνικού κράτους και του κοινωνικού συμβολαίου.

Ξαναγυρνώντας στην «τραγωδία των κοινών», πρέπει να σημειώσουμε τις αντιρρήσεις που διατυπώνονται στη σχετική επιχειρηματολογία του Χάρντιν. Στο προαναφερθέν άρθρο του, παραθέτει το παράδειγμα διαχείρισης ενός κοινού βοσκοτόπου από κτηνοτρόφους. Ωστόσο, το παράδειγμα αυτό δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εάν το κοπάδι ανήκε συλλογικά στους κτηνοτρόφους, γιατί τότε θα αναδεικνυόταν πως αυτό που προτείνεται ως λύση (η ιδιωτικοποίηση και η «περίφραξη» του κοινού) είναι μέρος του προβλήματος και όχι της λύσης του.

Επιπλέον, ιστορικές και οικονομικές έρευνες έχουν δείξει ότι τα υφιστάμενα κοινά αυτού του είδους σπάνια αντιμετώπισαν τέτοια προβλήματα, διότι οι χρήστες επινοούσαν κανόνες πρόσβασης στους πόρους. Οι άνθρωποι ξανά και ξανά προσπαθούν να δημιουργήσουν και να έχουν πρόσβαση σε πόρους με τρόπους οι οποίοι είναι διαφορετικοί από τους όρους της αγοράς, που είναι ο τυπικός τρόπος του κεφαλαίου να προσεγγίζει τους πόρους.

Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι μελέτες της Έλινορ Όστρομ, που πήρε μάλιστα το βραβείο Νόμπελ οικονομίας γι αυτές. Στο βιβλίο της «Διαχείριση των Κοινών»⁶, συστηματοποιεί τις ανθρωπολογικές, κοινωνικές και ιστορικές μαρτυρίες και δείχνει ότι τα μεμονωμένα άτομα μπορούν και συχνά επινοούν ευφυείς και λογικούς τρόπους να διαχειρίζονται τις περιοχές κοινής ιδιοκτησίας (common property resources) για ατομικό και συλλογικό όφελος. Αυτές οι μελέτες περιπτώσεων «*συντρίβουν τις αναλύσεις πολλών πολιτικών αναλυτών ότι ο μόνος*

⁶ Elinor Ostrom (1990), *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.

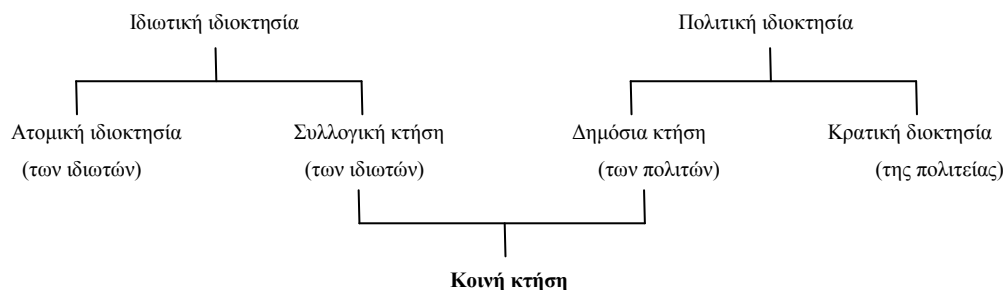
τρόπος να λυθεί το πρόβλημα των περιοχών κοινής ιδιοκτησίας είναι οι εξωτερικές αρχές να επιβάλλουν πλήρη ιδιωτική ιδιοκτησία ή συγκεντρωτική ρύθμιση» και, όπως ισχυρίζεται η Όστρομ, αποδεικνύουν «τον πλούτο των μειγμάτων δημόσιων και ιδιωτικών εργαλείων». Αμφισβητώντας, λοιπόν, την άποψη ότι όταν οι άνθρωποι μοιράζονται έναν πεπερασμένο φυσικό πόρο στο τέλος θα τον καταστρέψουν, προτείνει ως απάντηση στο δίλημμα της τραγωδίας των κοινών (κράτος ή ιδιωτικοποίηση) συμμετοχικές διαδικασίες διαχείρισης των κοινών και εμπλοκής των τοπικών κοινωνιών, κάτω από την ομπρέλα της κρατικής θεσμικής προστασίας. Βέβαια, οι απόψεις της Όστρομ έχουν κατηγορηθεί ως νεοκεϋνσιανές, που κατά βάση αναζητούν μια συμβατότητα του καπιταλισμού με τα κοινά.

Η προστασία της φύσης πέρα από τους ιδιώτες και το κράτος

Η θέση που υποστηρίζεται εδώ είναι ότι, για την προστασία της φύσης, όπως και για άλλα κοινά, αντί κρατικού ή ιδιωτικού ελέγχου, είναι προτιμότερος ένας καταναμημένος έλεγχος, ο οποίος δεν σχετίζεται ούτε με κρατικά, αλλά ούτε και με ατομικά καθεστώτα ιδιοκτησίας.

Για να μπορέσει να αντιμετωπιστεί καλύτερα το ζήτημα προστασίας της φύσης πρέπει να αναζητηθούν πιο σύνθετα θεωρητικά σχήματα, που υπερβαίνουν το δίλημμα «ιδιωτικοποίηση ή κράτος» και τη διάκριση μεταξύ ιδιωτικής και κρατικής ιδιοκτησίας.

Ο Δ. Κωτσάκης στο βιβλίο του «3 και 1 κείμενα», που κυκλοφόρησε πρόσφατα, προτείνει ανάμεσα σε άλλα, την υιοθέτηση του όρου «κοινή κτήση» που συνενώνει τη συλλογική με τη δημόσια κτήση, σύμφωνα με το ακόλουθο διάγραμμα⁷:

⁷ Δημήτρης Κωτσάκης (2012), «Το κοινό και η δημοκρατία», στο βιβλίο: 3 και 1 κείμενα. Οι εκδόσεις των συναδέλφων (σελ. 36)

Οι όροι ιδιοκτησία και κτήση στην προσέγγιση αυτή προσλαμβάνονται ως θεσμικά συγκροτημένη εξουσία αποκλεισμού. Γίνεται διάκριση μεταξύ ιδιωτικής και πολιτικής ιδιοκτησίας εντός του σύγχρονου κράτους, κατ' αντιστοιχία της γκραμσιανής διαίρεσης του κράτους σε πολιτική κοινωνία (political society) και ιδιωτική κοινωνία (civil society). Στη συνέχεια διακρίνεται η ιδιωτική ιδιοκτησία σε ατομική ιδιοκτησία και συλλογική κτήση, ενώ η πολιτική ιδιοκτησία σε δημόσια κτήση και κρατική ιδιοκτησία.

«Η πρώτη συνθετική μορφή ιδιοκτησίας σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα, η ιδιωτική ιδιοκτησία, είναι το οικονομικό θεμέλιο της ιδιωτικής κοινωνίας στο αστικό κράτος. Η τρίτη συνθετική μορφή, η πολιτική ιδιοκτησία, είναι το οικονομικό θεμέλιο της πολιτικής κοινωνίας στο κράτος αυτό. Η μεσαία, η κοινή κτήση, η οποία διαμορφώνεται ως τομή των δύο προηγούμενων, είναι το οικονομικό θεμέλιο για τη μετάβαση προς μια άλλη κοινωνία [...] Σκοπός της δημόσιας κτήσης, ως μέρους της κοινής κτήσης, είναι να καλύπτει τις προϋποθέσεις για την κοινωνική συγκρότηση. Να διασφαλίζει, δηλαδή, την αναπαραγωγή του οικοσυστήματος και τους αναγκαίους για την κοινωνική ζωή πολιτισμικούς όρους»⁸.

Μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση σχετικά με την κοινή κτήση, ως σύνθεση της δημόσιας και της συλλογικής κτήσης, που σχετίζεται ιδιαίτερα με το θέμα που μας απασχολεί, είναι η εξής: Σύμφωνα με το άρθρο 24 του ισχύοντος Ελληνικού Συντάγματος «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός». Ο Δ. Κωτσάκης θεωρεί ότι μπορούμε να προσεγγίσουμε στην πληρότητά της τη σημερινή έννοια της δημόσιας κτήσης με την ακόλουθη ενδεικτική διατύπωση: «*Η ολοκληρωμένη προστασία του οικοσυστήματος και της κοινής πολιτισμικής παράδοσης είναι υποχρέωση της πολιτείας και των πολιτών*». Σημειώνει για την εναλλακτική αυτή διατύπωση: «*Το 'ολοκληρωμένη' παραπέμπει στην ενότητα της φυσικής με την πολιτισμική διάσταση των προϋποθέσεων για την κοινωνική συγκρότηση. Το 'κοινή' ορίζει την κοινωνία συνολικά ως υποκείμενο της παράδοσης και όχι επιλεγμένα σώματα, εθνικά, θρησκευτικά ή άλλα. Και η 'υποχρέωση των πολιτών' (αντί για το 'δικαίωμα του καθενός') παραπέμπει στη συμμετρία πολιτείας-πολιτών ως προς την πολιτική εξουσία (έναντι της ασυμμετρίας πολιτείας-υπηκόων). Αν, δηλαδή, η πολιτεία επιχειρήσει να κρατικοποιήσει τη δημόσια κτήση, είναι υποχρέωση των πολιτών να την αποτρέψουν,*

⁸ Δημήτρης Κωτσάκης (2012), ό.π. Η υπογράμμιση δική μου.

όπως, συμμετρικά, είναι υποχρέωση της πολιτείας να αποτρέπει τους πολίτες να ιδιωτικοποιήσουν τη δημόσια κτήση».

Μια δεύτερη ενδιαφέρουσα παρατήρηση είναι ότι η ιστορική διαδρομή της συλλογικής κτήσης με την οποία καλύπτονται οι προϋποθέσεις για την κοινωνική συγκρότηση της κοινής κτήσης είναι η κοινωνική οικονομία: παραγωγικοί και καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, οργανισμοί αλληλοβοήθειας (για την υγεία, την κοινωνική πρόνοια, την ασφάλεια), κάθε μορφής συλλογικότητες (οικονομικές, μορφωτικές, πολιτιστικές κ.λπ.).

Μια τρίτη παρατήρηση, τέλος, που προσδίδει μια άλλη διάσταση στη συζήτηση για τις μορφές κτήσης των κοινών, είναι ότι: «*Η ολοκλήρωση της κοινής κτήσης, ως σύνθεση των δημόσιων με τις συλλογικές μορφές της είναι θεμελιώδης προϋπόθεση για τη «δημοκρατία του πλήθους», την Άμεση Δημοκρατία*». Η παρατήρηση αυτή παραπέμπει στη θέση των Χαρντ και Νέγκρι πως «*μπορούμε να φανταστούμε μια δημοκρατία του πλήθους και να τη θεωρήσουμε δυνατή μόνο επειδή όλοι μοιραζόμαστε το κοινό και συμμετέχουμε σε αυτό*»⁹.

Χρησιμοποιώντας αυτές τις έννοιες, μπορούν να εξαχθούν, κατά τη γνώμη μου, χρήσιμα συμπεράσματα, όχι μόνο για την κατανόηση αλλά και για την πρακτική παρέμβαση σε θέματα που σχετίζονται με την προστασία της φύσης:

(1) Η ανάπτυξη και υποστήριξη δομών κοινωνικής οικονομίας ταιριάζουν καλύτερα στον χαρακτήρα των υπό προστασία κοινών φυσικών πόρων. Είναι το οικονομικό υπόβαθρο της κοινωνικής διαδικασίας που δημιουργεί και αναπαράγει τα κοινά. Παράλληλα, στις σημερινές συνθήκες οικονομικής κρίσης, η κοινωνική οικονομία αντικαθιστά το κοινωνικό κράτος σε στοιχειώδεις προνοιακές λειτουργίες.

(2) Η ανάπτυξη παραγωγικών και λοιπών οικονομικών δραστηριοτήτων, για να είναι συμβατή με την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών κοινών, πρέπει να ελέγχεται από αμεσοδημοκρατικούς θεσμούς, στις οποίες συμμετέχουν ενεργά και αδιαμεσολάβητα οι πολίτες και, πρωτίστως, οι τοπικές κοινωνίες.

⁹ Michael Hardt & Antonio Negri (2009). *Commonwealth*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Hardin Garrett (December 1968), “The Tragedy of the Commons”. *Science* **162** (3859): 1243-1248
- Hardt Michael & Negri Antonio (2009), *Commonwealth*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- *On the Commons: A Public Interview with Massimo De Angelis and Stavros Stavrides* [online]. Διαθέσιμο από: <http://www.e-flux.com/issues/17-june-august-2010/>
- Ostrom Elinor (1990), *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.
- Κωτσάκης Δημήτρης (2012), «Το κοινό και η δημοκρατία», στο βιβλίο: *3 και 1 κείμενα*. Οι εκδόσεις των συναδέλφων

Θεοφανέλλης Τιμολέων, Αξιοποίηση των Διαδικτυακών Κοινοτήτων Πρακτικής από τις Μ.Κ.Π.Ο.

*Πανεπιστήμιο Αιγαίου, email: timtheo@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Π.Ο.) έχουν ένα πολύ ευρύ πεδίο δράσεων: εκπαίδευσης, ενημέρωσης, έρευνας, εθελοντισμού και ευαισθητοποίησης. Η πρόκληση για αυτές, ειδικά στις μέρες μας, είναι η εύρεση αποτελεσματικών, αξιόπιστων και οικονομικά εφικτών τρόπων ενημέρωσης, επιμόρφωσης και ανταλλαγής επικοινωνίας με τα μέλη τους (υπάρχοντα και δυνητικά).

Τα μέλη των Μ.Κ.Π.Ο. είναι στην πλειοψηφία τους νέοι οι οποίοι θεωρούνται ψηφιακά γηγενείς (digital natives) και χρησιμοποιούν το διαδίκτυο ως μέσο συνεργασίας, επικοινωνίας και έκφρασης. Η παρούσα εργασία προτείνει την αξιοποίηση πρακτικών Κοινότητας Πρακτικής (Community of Practice) μέσω του διαδικτύου από τις Μ.Κ.Π.Ο.. Στο πλαίσιο της εργασίας θα αναλυθεί ο όρος των Κ.Π., θα προταθούν χρήσεις των Κ.Π. που μπορούν να εφαρμοστούν από τις Μ.Κ.Π.Ο και θα παρουσιαστούν διαδικτυακά εργαλεία του Web 2.0 μέσω των οποίων μπορούν να υλοποιηθούν οι προαναφερθέντες στόχοι. Αναλυτικά θα παρουσιαστούν τα παρακάτω:

- Τι είναι οι Κ.Π.
- Βασικές αρχές λειτουργίας τους
- Πως μπορούν να αξιοποιηθούν από τις Μ.Κ.Π.Ο.
 - για επικοινωνία και αλληλοενημέρωση των μελών για μοίρασμα καλών πρακτικών
 - για εκπαίδευση και επιμόρφωση ως τόπος επιστημονικής συνάντησης και ανταλλαγής
- Παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία της λειτουργίας μιας Κ.Π.
- Πλεονεκτήματα και δυσκολίες

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: κοινότητες μάθησης, web 2.0, Community of Practice, Μη κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις

ABSTRACT

Non Governmental Environmental Organizations (N.G.E.O.) have a very wide scope of action in education, information, volunteering and sensitization. The challenge, in our days, is to find effective, reliable and financially viable ways of informing, educating, training and exchanging of communication between their members (both actual and potential).

The members of N.G.E.O.s are in their majority young people who are "digital natives" and use the web as a way to communicate and express themselves. This paper suggests the use of internet "Communities of Practice" CoP from the N.G.E.Os. The term will be explained, and then there will follow suggestions for using "Communities of Practice" by N.G.E.Os. Finally Web 2.0 tools will be presented through which the targets mentioned above will be achieved. The structure of the presentation will be:

- What are Cs.o.P.
- How they work
- How they can be used by N.G.E.Os for communication and exchange of information, sharing good practices, educating and training as a scientific meeting and exchange point.
- Factors that affect the success of the C.o.P.
- Advantages and difficulties

KEYWORDS: *learning communities, web 2.0, Community of Practice, Environmental NGOS*

Εισαγωγή

Οι Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Π.Ο.) έχουν ένα πολύ ευρύ πεδίο δράσεων το οποίο ενδεικτικά μπορεί να εκτείνεται από την εκπαίδευση, την ενημέρωση, την έρευνα έως τον εθελοντισμό και την ευαισθητοποίηση των πολιτών.

Η εύρεση αποτελεσματικών, αξιόπιστων και οικονομικά εφικτών τρόπων ενημέρωσης, επιμόρφωσης και ανταλλαγής επικοινωνίας με τα μέλη τους (υπάρχοντα και δυνητικά) αποτελεί πρόκληση της εποχής.

Τα μέλη των ΜΚΠΟ είναι στην πλειοψηφία τους νέοι οι οποίοι θεωρούνται ψηφιακά γηγενείς (digital natives) και χρησιμοποιούν το διαδίκτυο ως μέσο επικοινωνίας και έκφρασης (Prensky, 2001).

Η παρούσα εργασία προτείνει την αξιοποίηση πρακτικών Κοινότητας Πρακτικής (ΚΠ) (Community of Practice) μέσω του διαδικτύου από τις ΜΚΠΟ.

Τι είναι οι Κοινότητες Πρακτικής;

Οι άνθρωποι δρουν πάντα ως μέλη ομάδων. Η φιλοσοφία που πλαισιώνει τις Κοινότητες Πρακτικής προέρχεται από τις Θεωρίες Μάθησης που προσεγγίζουν την κοινωνική συμμετοχή ως μια διαδικασία μάθησης και γνώσης (Lave & Wenger, 1991). Βασική αρχή των ΚΠ αποτελεί η αρχή ότι αξιοποιώντας τη συζήτηση, τον πειραματισμό και την ανταλλαγή εμπειριών τα μέλη μαθαίνουν συμμετέχοντας σε μια κοινότητα. Πρόκειται για ομάδες ατόμων με κοινές κοινωνικές πρακτικές. Οι ΚΠ αποτελούνται από ομάδες ατόμων που:

1. συμμετέχουν σε μια διαδικασία συλλογικής μάθησης
2. μοιράζονται ένα ενδιαφέρον που συχνά μπορεί να είναι μέχρι και πάθος για κάποιο συγκεκριμένο θέμα και
3. αλληλεπιδρούν στο πλαίσιο της κοινότητας για να μάθουν περισσότερα

Οι ΚΠ σχετίζονται με τη θεωρία του επικοδομητισμού, όπου συνεργασία σημαίνει από κοινού οικοδόμηση της γνώσης και αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων με βάση την αμοιβαία εμπλοκή τους στην ομάδα (Squire & Johnson, 2000).

Διαδικτυακές Κοινότητες Πρακτικής

Οι διαδικτυακές Κοινότητες Πρακτικής είναι κοινωνικές δομές που δημιουργούνται στο διαδίκτυο όταν αρκετοί άνθρωποι παίρνουν μέρος σε συζητήσεις για αρκετό καιρό και σχηματίζουν διαπροσωπικές σχέσεις. Βασικό στοιχείο το κοινό ενδιαφέρον από τους συμμετέχοντες. Αποτελούν μια μορφή ομαδοσυνεργατικής μάθησης που γίνεται με τη χρήση Τ.Π.Ε. (Ludwig-Hardman & Woolley, 2000).

Τα χαρακτηριστικά μιας διαδικτυακής ΚΠ είναι τα εξής (Wenger et al., 2002):

- το συγκεκριμένο αντικείμενο ενδιαφέροντος

- δραστηριότητες, συναντήσεις, αλληλοβοήθεια & ανταλλαγή απόψεων
- απόκτηση δεξιοτήτων και ανάπτυξη κοινής πρακτικής

Πως μπορούν να αξιοποιηθούν αυτά από μια ΜΚΠΟ;

Ως μέσο για την επικοινωνία των μελών και για αλληλοενημέρωση μεταξύ των μελών. Μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορεί να γίνεται «μοίρασμα» καλών πρακτικών και αυτό μπορεί να φτάσει μέχρι το επίπεδο της εκπαίδευσης και της επιμόρφωσης. Γενικότερα όμως αποτελεί ένα τόπο επιστημονικής συνάντησης και ανταλλαγής.

Σε μια διαδικτυακή ΚΠ τα μέλη μαθαίνουν μέσα από τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες της ομάδας και κοινωνούν αυτά που γνωρίζουν τα πιο έμπειρα μέλη. Ένας συντονιστής μπορεί να έχει το ρόλο συνεργάτη καθοδηγητή και τα μέλη να ακολουθούν κανόνες επικοινωνίας και συνεργασίας (Brown, 2001, Wenger et al., 2002).

Ωστόσο η δημιουργία μιας διαδικτυακής ΚΠ δεν μπορεί να εγυηθεί και τη λειτουργία της. Σύμφωνα με τους Sharratt & Usoro (2003) οι παράγοντες που ενδεχομένως επιδρούν στη διαδικασία του μοιράσματος της γνώσης είναι:

1. Η δομή: όσο λιγότερο ιεραρχικά δομημένος είναι τόσο μεγαλύτερη είναι η συνεισφορά της γνώσης.
2. Τεχνολογική υποδομή: όσο πιο εύκολη είναι η χρήση του περιβάλλοντος συνεργασίας, τόσο μεγαλύτερη είναι η χρήση του. Επίσης, όσο πιο αντιληπτή είναι η χρησιμότητα του, τόσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή κάποιου.
3. Εμπιστοσύνη: Η εντιμότητα, η γενναιοδωρία και η ικανότητα των μελών μιας κοινότητας αυξάνει τη συμμετοχή των μελών.
4. Επαγγελματική πρόοδος: όσο πιο πολύ συνδέεται η συνεισφορά της γνώσης με την επαγγελματική πρόοδο των μελών, τόσο η συνεισφορά είναι μεγαλύτερη.
5. Αίσθηση της κοινότητας: όπου η αίσθηση της κοινότητας είναι δυνατότερη, η συμμετοχή στη συνεισφορά της γνώσης είναι μεγαλύτερη.
6. Συμφωνία αξιών: συμφωνία αξιών υπάρχει όταν υπάρχει αναλογία ανάμεσα στις αξίες των μελών. Όσο μεγαλύτερη είναι η συμφωνία αξιών ανάμεσα στα άτομα, τόσο μεγαλύτερη η συμμετοχή στη συνεισφορά της γνώσης.

Σύμφωνα με τους Brown et al. (1989) οι ΚΠ επιβιώνουν όταν τα μέλη τους έχουν κοινά οράματα και αξίες. Ο σχεδιασμός της όλης κοινότητας και των διεργασιών που γίνονται από τα μέλη της υλοποιούνται με την εμπλοκή των ενδιαφερόμενων, το σύνολο ή μέρος της εργασίας γίνεται με συνεργασία και τα μέλη αναπτύσσουν τελικά ένα αίσθημα ταυτότητας.

Όσον αφορά τα μέλη των ΚΠ, οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις οδηγούν στην κοινωνικοποίηση τους. Ο σχεδιασμός των αλληλεπιδράσεων ορίζει την κοινότητα και τη διαφοροποιεί από άλλες κοινότητες δίνοντας της συγκεκριμένη ταυτότητα (Oren et al., 2000). Χωρίς τις αλληλεπιδράσεις αυτές, οι δικτυακές κοινότητες θα ήταν ακόμη ένα πλήθος πληροφοριών προς κατανάλωση (Lapachet, 1994). Για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο, πρέπει οι αλληλεπιδράσεις μέσα στην κοινότητα να καλλιεργούν μια κοινή νοοτροπία διαχείρισης και αξιολόγησης της πληροφορίας και να επιτρέπουν την αναπροσαρμογή των απόψεων των μελών, μέσω της ανταλλαγής ιδεών. Η ύπαρξη αλληλεπιδράσεων αυτής της μορφής είναι απαραίτητη συνθήκη για τη δημιουργία μιας κοινότητας σε επίπεδο γνώσης και σε συναισθηματικό επίπεδο. Τα μέλη πρέπει να αισθάνονται ότι έχουν επενδύσει στην κοινότητα και ότι αποτελούν μέρος αυτής (Oren et al., 2000), αφού τα κίνητρα τους είναι κυρίως εσωτερικά (Wenger, 1998).

Οι Johnson & Johnson (2004) καθόρισαν πέντε απαραίτητα στοιχεία ώστε η συνεργασία μέσα στην ομάδα να είναι αποτελεσματική:

- η θετική αλληλοεξάρτηση αποτελεί το βασικό σημείο της αποτελεσματικής συνεργασίας και αναπτύσσεται όταν κάθε μέλος της ομάδας αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να επιτύχει παρά μόνο όταν επιτύχει η ομάδα. Τα μέλη της ομάδας αισθάνονται ότι είναι δεμένα μεταξύ τους κατά τρόπο ώστε να μην μπορεί ο ένας να επιτύχει τον επιδιωκόμενο σκοπό χωρίς τους άλλους και χωρίς να εντάξει την προσπάθεια του στις προσπάθειες της ομάδας.
- η ωφέλιμη αλληλεπίδραση που υπάρχει μόνο όταν τα μέλη της ομάδας δρουν ως αξιόπιστα μέλη που παραδέχονται και προκαλούν ο ένας τις ιδέες του άλλου, ενώ ταυτόχρονα διευκολύνουν ο ένας τις προσπάθειες του άλλου.
- η ατομική υπευθυνότητα. Για να εξασφαλιστεί η ενεργητική συμμετοχή του κάθε μέλους σε μια ομαδική εργασία, η ατομική υπευθυνότητα πρέπει να ληφθεί υπόψη. Αυτή η υπευθυνότητα μπορεί να επιτευχθεί όταν υπάρχει αξιολόγηση της επίδοσης του κάθε μέλους.

- η κατάλληλη χρήση των δεξιοτήτων. Η χρήση της συνεργατικής μάθησης απαιτεί τα μέλη της ομάδας να έχουν κοινωνικές δεξιότητες για να χτιστεί εμπιστοσύνη ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, καθαρή επικοινωνία και εποικοδομητική επίλυση των διαφωνιών.
- η ομαδική διεργασία συμπεριλαμβάνει την παρακολούθηση της εργασίας όλων των μελών για να διασφαλιστεί η ποιότητα της δουλειάς, δίνοντας τη δυνατότητα της αλληλεπίδρασης και διασφαλίζοντάς την ώστε τα μέλη της ομάδας να μπορούν να συνεργάζονται αποτελεσματικά.

Η συνεργασία προϋποθέτει επομένως τη συμμετοχή και αποτελεί απαραίτητο στοιχείο που μπορεί να ενισχύσει την έννοια της ομαδικότητας σε ένα δημοκρατικό περιβάλλον (Cohen 2001). Σε μια τέτοια δομή η γνώση αναπτύσσεται μέσω της σύνθεσης των κοινωνικών εμπειριών που αναπτύσσονται μέσα από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα. Στόχος της συνεργατικής μάθησης δεν είναι απλά η «απόκτηση γνώσεων» (Doolittle, 2001), αλλά το χτίσιμο της γνώσης με έμφαση στη συν-δημιουργία γνώσης (Paavola et al., 2004).

Ένα ακόμη προαπαιτούμενο είναι η οργάνωση της εμπειρίας των εκπαιδευόμενων και ο προσδιορισμός σαφών κανόνων συνεργασίας στο πλαίσιο διδακτικών παρεμβάσεων (Γιαννούτσου & Τρούκη, 2006). Η δημιουργία κανόνων αλληλεπίδρασης επιτρέπει την διατύπωση προσδοκιών. Ταυτόχρονα η δημιουργία και η επεξεργασία κανόνων αλληλεπίδρασης διδάσκει στους εμπλεκόμενους τη φύση του αυτορρύθμισης, ενώ δημιουργεί κλίμα εμπιστοσύνης (Crampton, 2002). Η εδραίωση κοινών στόχων ή η δημιουργία ανεξάρτητων στόχων που δημιουργούνται μετά από την κατάκτηση της εργασίας σε ανεξάρτητους πόρους, υλικά ή πληροφορίες, από τους ανεξάρτητους ρόλους που έχει αναλάβει ο καθένας μέσα στην ομάδα. Οι διαδικασίες αυτές προϋποθέτουν, παράλληλα, την ανάληψη ευθύνης εκ μέρους των εκπαιδευόμενων για την μάθηση και τη συνεισφορά στην επίτευξη του στόχου της ομάδας (Kirkpatrick, 2000).

Ένας άλλος σημαντικός ρόλος είναι αυτός του συντονιστή. Ο συντονιστής λειτουργεί ως διευκολυντής, σχεδιαστής και σύμβουλος μάθησης. Καθοδηγεί και κατευθύνει τον προγραμματισμό και επεμβαίνει όταν οι εκπαιδευόμενοι χρειάζονται βοήθεια. Οι συντονιστές συνεπώς, στα πλαίσια της δικτυακής συνεργατικής μάθησης προκαλούν, οργανώνουν και κινητοποιούν καταστάσεις μάθησης. Δεν επιβάλλουν γνώσεις και ιδέες, αλλά γίνονται καθοδηγητές την απόκτηση της γνώσης από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους.

Ο συντονιστής συχνά παίζει τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο του καθοδηγητή στη διευκόλυνση της συνεργατικής διαδικτυακής μάθησης (Shi, 2005). Έρευνες υποστηρίζουν ότι ισχυρή υποστήριξη από τους συντονιστές, συχνή αλληλεπίδραση συντονιστή-εκπαιδευόμενου και ανώτερες οργανωτικές ικανότητες αποτελούν κρίσιμα στοιχεία για να είναι επιτυχημένη η συνεργατική διαδικτυακή μάθηση.

Ο συντονιστής και οι στόχοι που θέτει πρέπει να δίνουν έμφαση στην ξεκάθαρη ανάγκη για συγκεκριμένες δεξιότητες ομάδας. Μπορεί να χρειαστεί οι εκπαιδευόμενοι να διδαχθούν κάποιες ικανότητες που θεωρούνται απαραίτητες και χρειάζονται ενίσχυση (Kirkpatrick, 2000). Επίσης οι εκπαιδευτές ίσως να χρειάζεται να επιμορφωθούν σε θέματα όπως η αλλαγή στο ρόλο τους ως εκπαιδευτές και στον τρόπο αξιολόγησης του κάθε εκπαιδευόμενου, όπως και για τον τρόπο διαχείρισης των προσωπικών φιλοδοξιών των μελών της ομάδας.

Υλοποίηση σχετικής δραστηριότητας

Έχει σχεδιαστεί μια συνεργατική δράση με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών δημοτικών σχολείων στη παρατήρηση και μετανάστευση πουλιών. Θα πραγματοποιηθεί σε Δημοτικά σχολεία του Β. Αιγαίου (Λήμνο, Λέσβο, Χίο, Σάμο) κατά το σχολικό έτος (2013-14). Ως πλατφόρμα θα χρησιμοποιηθεί το Edmodo για το συντονισμό των δράσεων και την αμφίδρομη επικοινωνία μεταξύ των εκπαιδευτικών και για διαμοιρασμό του υλικού, βάσει του οποίου θα εκπαιδευτούν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές. Το Edmodo αποτελεί ένα κλειστό κοινωνικό δίκτυο με εκπαιδευτικό προσανατολισμό (Turula, 2013).

Ως μεταναστευτικά πουλιά θα αξιοποιηθούν οι κοκκινολαίμηδες (*Erithacus rubecula*) που έρχονται στην Ελλάδα το φθινόπωρο και τα χελιδόνια που έρχονται την άνοιξη και φεύγουν το φθινόπωρο για Αφρική (Handrinos & Akiotis, 1997). Μέσω του Edmodo θα εκπαιδευτούν οι μαθητές με υλικό που θα διαμοιραστεί να αναγνωρίζουν τα είδη χρησιμοποιώντας φωτογραφίες, βίντεο και τραγούδι τους. Κάθε σχολείο θα καταγράφει πότε άκουσε τους πρώτα πουλιά να φτάνουν στην περιοχή τους και πότε σταμάτησε να τα ακούει. Σε κάθε σχολείο θα πραγματοποιηθούν συζητήσεις για τους βιότοπους που ζουν, για τη μετανάστευση, τραγούδι των πουλιών και το λόγο ύπαρξης του τραγουδιού. Αξιοποιώντας το δωρεάν λογισμικό ooVoo θα γίνονται βιντεοδιασκέψεις με όλα τα σχολεία που θα

συμμετέχουν ώστε να ανταλλάζουν οι μαθητές εμπειρίες (Hashemia & Azizinezhadb, 2011).

Στόχος της δράσης θα είναι αξιοποιώντας το περιβάλλον μιας διαδικτυακής ΚΠ:

- η ενεργός εμπλοκή των μαθητών
- η εκπαίδευση στην αναγνώριση πουλιών
- η ευαισθητοποίηση απέναντι στην ορνιθοπανίδα.

Συμπέρασμα

Η δημιουργία μιας διαδικτυακής ΚΠ είναι μια εύκολη διαδικασία όσον αφορά το τεχνικό κομμάτι, αλλά η αποτελεσματική λειτουργία της έχει αρκετά και σημαντικά προαπαιτούμενα. Η προτεινόμενη δραστηριότητα βρίσκεται στο στάδιο της προετοιμασίας, αλλά από τον έως τώρα σχεδιασμό και την έως τώρα οργάνωση φαίνεται ότι μπορεί να αναπτυχθεί μια ΚΠ που να αφορά το συγκεκριμένο θέμα. Τα αποτελέσματα θα ανακοινωθούν μετά την ολοκλήρωση της.

Με παρόμοιες δράσεις μπορούν οι Μ.Κ.Π.Ο. να:

- οργανώνουν κοινές συνεργατικές δράσεις από μέλη που βρίσκονται σε απομακρυσμένες περιοχές
- εκπαιδεύουν μέλη τους
- εμπλέκουν και να προσελκύουν άτομα από απομακρυσμένες κοινότητες

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Brown, R. E. (2001). The process of community-building in distance learning classes. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, vol. 5, no. 2, pp. 18-35.
- Brown S. J., Collins A. & Duguid P. (1989). Situated learning and the culture of learning. *Educational Researcher*, vol. 18, no. 1, pp. 32-42.
- Cohen, E. G. (2001). A shifting social context: NSSE looks at equity in schools and classrooms. In L. Corno (Ed.), *Education across a century: The centennial volume* (pp. 76-99). Chicago: National Society for the Study of Education.

- Crampton, C. D. (2002), Attribution in Distributed Work Groups, in *Distributed Work*. 191-212, Hinds, P. & Kiesler, S. (eds), Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts.
- Doolittle, P.E. (2001). The need to leverage theory in the development of guidelines for using technology in social studies teacher preparation: A reply to Crocco and Mason et al. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 1(4). Retrieved 28, December 2011 from <http://www.citejournal.org/vol1/iss4/currentissues/socialstudies/article2.htm>
- Handrinos, G. & T. Akriotis. (1997). *The Birds of Greece*. A & C Black, London.
- Hashemia, M & Azizinezhadb, M. (2011). The Capabilities of Oovoo and Skype for Language Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 28, pp. 50-53.
- Johnson, D. W. & Johnson, R. T. (2004). The three c's of promoting social and emotional learning. In J.E. Zins, et al. (Eds.), *Building academic success on social and emotional learning: What does the research say?* (pp. 40-58). New York: Teachers College Press.
- Kirkpatrick, D. (2000). *Promoting online collaboration*. Proceedings of Online Educa Berlin, Berlin, November, pp. 120-124.
- Lapachet, J. A. H. (1994). Virtual communities in education: taking the learning out of the classroom [online]. Διαθέσιμο από: http://besser.tsoa.nyu.edu/impact/s94/students/jaye/jaye_final.html [Πρόσβαση 3 Αυγούστου 2013].
- Ludwig-Hardman, S., & Woolley, S. (2000). Online learning communities: vehicles for collaboration and learning in online learning environments. In *Proceedings of world conference on educational multimedia, hypermedia and telecommunication, 2000* (pp. 1556- 1558).
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oren, A., Nachmias, R., Mioduser, D. & Lahav, O. (2000). Learnet-A model for virtual learning communities in the world wide web. *International Journal of Educational Telecommunications*, vol. 6, no. 2, pp. 141-157.

- Paavola, S., Lipponen, L., & Hakkarainen, K. (2004). Models of Innovative Knowledge Communities and Three Metaphors of Learning. *Review of Educational Research* vol. 74, no 4, pp. 557-576.
- Prensky, M. (2001). On the Horizon. MCB University Press, vol. 9, no. 5.
- Sharratt M. & Usoro A. (2003), Understanding knowledge-sharing in online communities of practice, *Electronic Journal on Knowledge Management*, vol. 1, no. 2, pp. 187-196.
- Shi, S. (2005). *Teacher moderating and student engagement in synchronous computer conferences*. Doctor of Philosophy dissertation. Department of counselling, educational psychology and special education. Michigan state university.
- Squire, K. & Johnson, C. (2000). Supporting distributed communities of practice with interactive television. *Educational Technology Research and Development*, vol. 48, no. 1, pp. 23–43.
- Turula, A. (2013). Between deference and demeanor: the outstanding mind in online collaboration contexts. some insights based on the five-factor model of personality traits. *Teaching English with Technology*, vol. 13, no. 2, pp. 3-22.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice learning, meaning and identity*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Wenger, E., McDermott, R. & Snyder, W. (2002). *Cultivating Communities of Practice: A Guide to Managing Knowledge*. Harvard Business School Press, Cambridge, USA.
- Γιαννούτσου Ν. & Τρούκη Ε. (2006). Ο Ρόλος της Τεχνολογίας στην Αναδιοργάνωση και Ενίσχυση της Συνεργασίας. Στο Ν. Αβούρης, Χ. Καραγιαννίδης και Β. Κόμης, (επιμ.): Εισαγωγή στη συνεργασία υποστηριζόμενη από υπολογιστή, Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Λάτσιου Άννα, Η Χρησιμότητα μιας Μ.Κ.Ο στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων μιας παραλίμνιας περιοχής. Μελέτη περίπτωσης λίμνης Καστοριάς.

* Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. e-mail: a.latsiou@uth.gr

ABSTRACT

The Lake of Kastoria is a shallow Mediterranean lake with many ecological problems because of the rural area's fertilizers. The last three years the discharge of the pesticides and fertilizers in the lake, has a negative role in the ecosystem. This is leading to an increase in the primary productivity that increases the biomass. So, we have an exponential growth of algae which is known as water bloom and causes many problems in several local activities. This makes the region's development problematic and the uses and values cannot be attributed to humans, without creating different problems. As its mentioned above, the main and most acute problems of the region, observed during the summer months.

KEYWORDS: N.G.O, Eutrophication, public participation, Lake rural areas, questionnaires

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Λίμνη της Καστοριάς, κατατάσσεται στις ρηχές μεσογειακές λίμνες διαθέτοντας πλούσια ορνιθοπανίδα, άπειρο φυσικό κάλλος αλλά και μεγάλα οικολογικά προβλήματα. Σημαντικό ρόλο στην ποιότητα του νερού της, παίζουν οι αγροτικές καλλιέργειες που εκτείνονται σε όλη την κατηφορική λεκάνη απορροής της λίμνης, αποτελούμενες από μήλα, φασόλια και οπωροκηπευτικά. Εξ αιτίας της μεγάλης έκτασης αυτών των καλλιεργειών, οι απορρίψεις φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων παίζουν μεγάλο και αρνητικό ρόλο, καθώς κατά τα τελευταία 3 έτη τους καλοκαιρινούς μήνες, παρουσιάζονται σοβαρά επεισόδια ευτροφισμού λόγω των νερών που απορρέουν από την λεκάνη απορροής μεταφέροντας στη λίμνη θρεπτικά στοιχεία (λιπάσματα και φυτοφάρμακα) και άλλα φερτά υλικά, οδηγώντας σε αύξηση της πρωτογενούς παραγωγικότητας με αποτέλεσμα την αύξηση της βιομάζας. Το φαινόμενο αυτό είναι γνωστό ως «άνθιση φυτοπλαγκτού» και συνήθως προκαλεί

προβλήματα σε αρκετές δραστηριότητες (αθλητικές, πολιτιστικές, αλιευτικές) που λαμβάνουν χώρα στη λίμνη.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Μ.Κ.Ο, Ευτροφισμός, Συμμετοχικές διαδικασίες, Παραλίμνιες αγροτικές περιοχές, ερωτηματολόγια

Εισαγωγή

Τα γεγονότα ευτροφισμού στην λίμνη της Καστοριάς, καθιστούν την ανάπτυξη της περιοχής προβληματική, καθώς οι χρήσεις και οι αξίες δεν είναι δυνατόν να αποδοθούν στον άνθρωπο, χωρίς να δημιουργήσουν διαφόρων τύπων προβλήματα. Έτσι, επιτακτική ανάγκη είναι η σύνδεση της τοπικής κοινωνίας με οργανωμένες τοπικές Μ.Κ.Ο οι οποίες θα βοηθήσουν στην ανάδειξη και αντιμετώπιση των τοπικών προβλημάτων, αποτελώντας μια έκφραση της κοινωνίας των πολιτών, ενώ ο ρόλος τους μπορεί να αναδείξει χαρακτηριστικά εμπιστοσύνης της κοινωνίας απέναντι σε αυτές τις οργανώσεις, καθώς και την αμφισβήτηση για την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει το κράτος προς τους πολίτες (WWF 2009). Όσον αφορά την κοινωνία των πολιτών, αυτή χαρακτηρίζεται από τρεις κύριους πυλώνες.

Α) Την ανθρώπινη ανάγκη για συλλογική δράση, η οποία παρά τη στροφή της σύγχρονης κοινωνίας σε ατομιστικά – εγωκεντρικά πρότυπα, εξακολουθεί να υφίσταται.

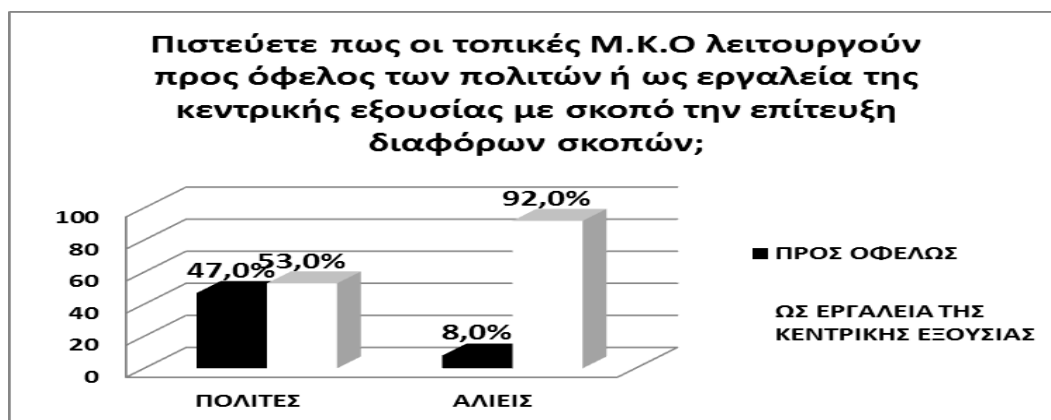
Β) Την αλληλεπίδραση των πολιτών, η οποία αναπτύσσεται σε χώρους δημοσίων κυρίως συναντήσεων.

Γ) Την τάση διεθνών οργανισμών (ΕΕ, Ο.Η.Ε) για υιοθέτηση νέων πρακτικών συναινετικού χαρακτήρα, η οποία στηρίζεται σε τρεις υπο-πυλώνες ΚΡΑΤΟΣ-ΑΓΟΡΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ αποτελώντας ένα ακόμη αίτιο ανάπτυξης της κοινωνίας. Στην ευρύτερη περιοχή της Καστοριάς τα τελευταία 5 χρόνια, δραστηριοποιούνται έντονα Μ.Κ.Ο που ασχολούνται με θέματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος της περιοχής, αξιοποιώντας γνώσεις ατόμων για τις τοπικές συνθήκες, αντιδρώντας άμεσα σε προβλήματα που προκύπτουν, αντιλαμβανόμενες τους προβληματισμούς και την ευαισθητοποίηση ή μη της τοπικής κοινωνίας, επιδιώκοντας την επίλυση των τοπικών περιβαλλοντικών προβλημάτων. Επιτυγχάνουν όλα τα παραπάνω με συγκρότηση εθελοντικών ομάδων, ενεργοποίηση της τοπικής κοινωνίας καθώς και με εξερεύνηση χρηματοδοτήσεων και κονδυλίων για την υλοποίηση διαφόρων δραστηριοτήτων.

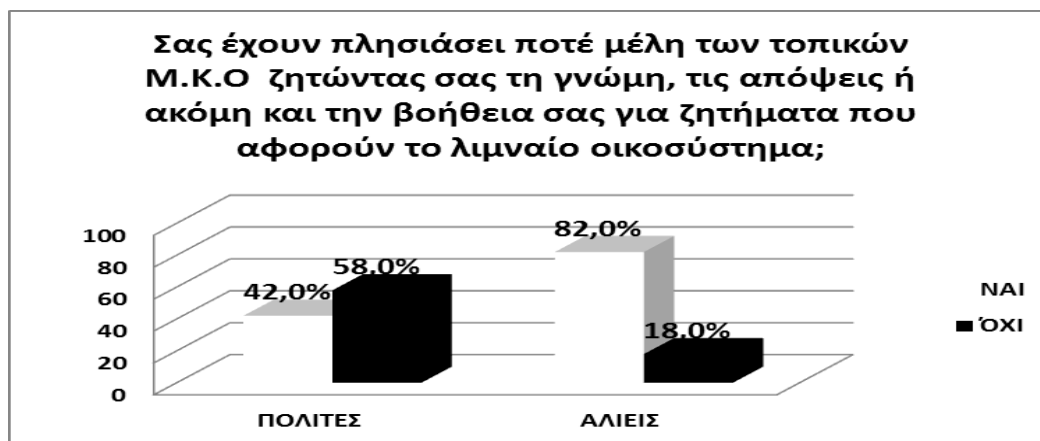
Ο Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων της τοπικής κοινωνίας που ζει και δραστηριοποιείται στην Προστατευόμενη Περιοχή της λίμνης Καστοριάς σχετικά με την δράση των Μ.Κ.Ο όσον αφορά το περιβάλλον και την προστασία του, ενώ οι στόχοι της έρευνας διαμορφώνονται σε δύο σκέλη, την διερεύνηση γνώσεων και απόψεων όσον αφορά την χρησιμότητα, την λειτουργία και τις σχέσεις των Μ.Κ.Ο με την τοπική κοινωνία και τον ρόλο των Μ.Κ.Ο στην επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων σε συνδυασμό ή όχι, με την τοπική κοινωνία και τα πιστεύω της.

Αποτελέσματα

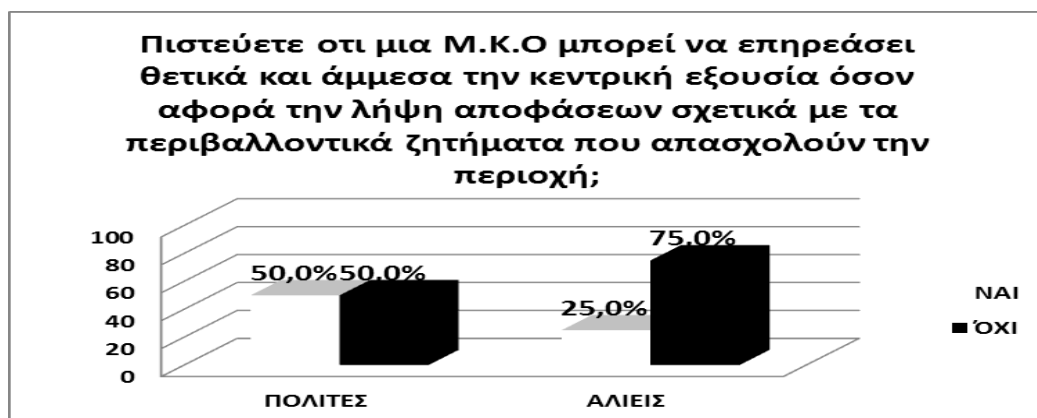
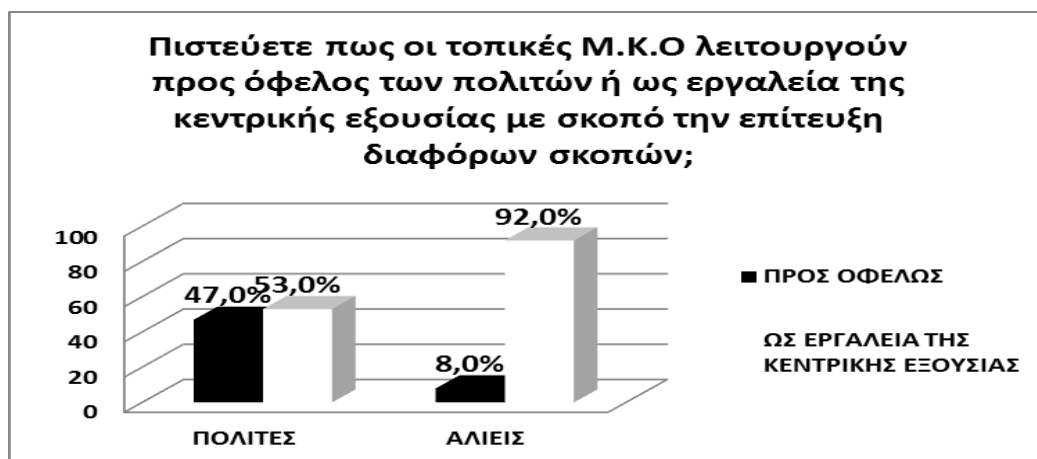
Παρακάτω παραθέτονται τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων με μορφή συγκριτικών ραβδογραμμάτων για τους τοπικούς κατοίκους και τους αλιείς.

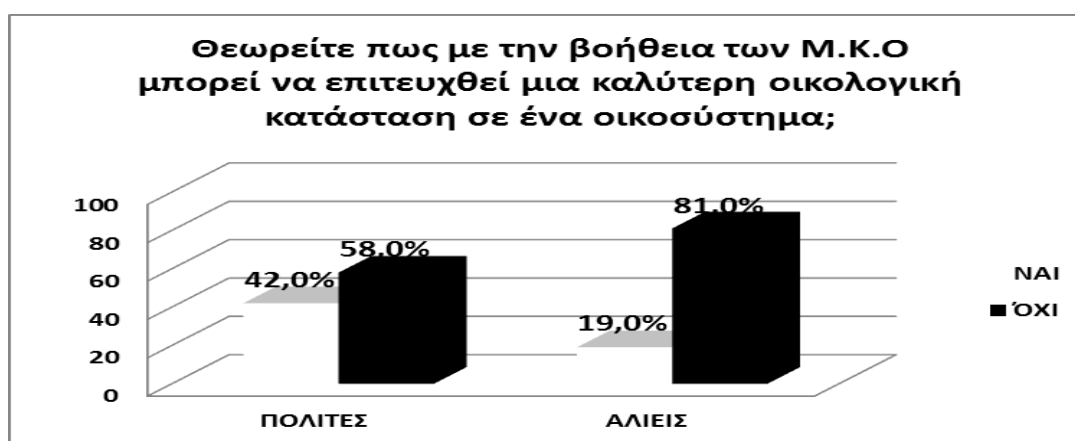
I. Γνώσεις και απόψεις για τις τοπικές Μ.Κ.Ο

II. Αλληλεπίδραση μελών Μ.Κ.Ο με τους κατοίκους και τους αλιείς της περιοχής

III. Σχέσεις Μ.Κ.Ο και κεντρικής εξουσίας

IV. Μ.Κ.Ο και υδάτινο οικοσύστημα

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά και μετά από την ανάλυση των ερωτηματολογίων αλλά και λαμβάνοντας υπόψη συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ των ερωτώμενων κατά τη διάρκεια της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, ο όρος Μ.Κ.Ο είναι άγνωστος στο ευρύ κοινό, ενώ αντίθετα οι δράσεις των Μ.Κ.Ο χαρακτηρίζονται ως γνωστές και συνηθισμένες από τους συμμετέχοντες. Συχνά οι δράσεις των Μ.Κ.Ο συγχέονται με την έννοια του ακτιβισμού. Όσον αφορά το επικοινωνιακό κομμάτι μεταξύ των οργανώσεων και της τοπικής κοινωνίας, χαρακτηρίζεται από έλλειψη επικοινωνίας η οποία αποκαθίσταται μόλις εμφανιστεί κάποιο πρόβλημα που θα επηρεάσει οικονομικά κυρίως, κάποια ομάδα του πληθυσμού της περιοχής (αλιείς, αγρότες, κλπ.). Ταυτόχρονα, παρατηρείται ισχυρή θέληση αλιέων και πολιτών να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους με σκοπό την επίλυση θεμάτων που έχουν να κάνουν με την διαχείριση Προστατευόμενων περιοχών, ενώ υπάρχει ισχυρή εμπιστοσύνη στις Μ.Κ.Ο εκ μέρους πολιτών και αλιέων όσον αφορά την λύση περιβαλλοντικών προβλημάτων με την εμπλοκή της κεντρικής εξουσίας. Αντίθετα, η κοινωνία των

πολιτών, θέλει να εμπλέκεται όσο λιγότερο γίνεται με τα κέντρα λήψης αποφάσεων. Σε γενικές γραμμές, οι Μ.Κ.Ο μπορούν να λειτουργήσουν για μια προστατευόμενη περιοχή ως «εργαλεία σωτηρίας», αφού όμως η τοπική κοινωνία εμπιστευθεί την προσπάθεια, καθώς η τοπική κοινωνία, πρέπει να έχει απόλυτη εμπιστοσύνη στις Μ.Κ.Ο, καθώς ο ανθρώπινος παράγοντας παίζει κεντρικό ρόλο στην ορθή λειτουργία τους.

Παρόλο που η κεντρική εξουσία παρουσιάζεται ως εκσυγχρονισμένη, δεν λαμβάνει υπόψη τις γνώσεις και απόψεις των Μ.Κ.Ο , παρόλο που η δράση των τελευταίων είναι απόλυτα συνυφασμένη με την λήψη αποφάσεων και τις συμμετοχικές διαδικασίες διαβούλευσης. Η Άποψη της κοινωνίας των πολιτών είναι πως οι Μ.Κ.Ο λειτουργούν και αποτελούν εργαλεία της κεντρικής εξουσίας, άποψη η οποία είναι λανθασμένη, κυρίως λόγω άγνοιας για το τι είναι μια Μ.Κ.Ο και ποιός ο τρόπος λειτουργίας της.

Ως γεγονός, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πως οι Μ.Κ.Ο στην μεγάλη τους πλειοψηφία δεν λειτουργούν με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο γεγονός που μπερδεύει τους πολίτες, ενώ αυτοί δεν κατανοούν την ακριβή λειτουργία των Μ.Κ.Ο ακόμη και αν αυτές λειτουργούν με τον ενδεδειγμένο τρόπο, καθώς υπάρχει προκατάληψη και άγνοια για ζητήματα σχετικά με την λειτουργία και τις υπηρεσίες που μπορούν να προσφέρουν.

Η τοπική κοινωνία λόγω κοινωνικών αναταραχών που έχει φέρει η οικονομική κρίση, θέτει υπό αμφισβήτηση τις προθέσεις των Μ.Κ.Ο και τις συνδέει με τον αρνητισμό της κεντρικής εξουσίας, ενώ τελικά οι οργανώσεις αυτές, το ανθρώπινο δυναμικό, το περιβάλλον και η συμμετοχικότητα μπορούν να οδηγήσουν στην ορθή περιβαλλοντική διαχείριση με άξονα τον ανθρώπινο παράγοντα.

Βάλβης Αναστάσιος, Η συμβολή των ΜΚΟ στη διαχείριση διασυνοριακών υδατικών πόρων: Το παράδειγμα της λίμνης Πρέσπας.

* Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, email: an.valvis@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η εντυπωσιακή αναβάθμιση στη διεθνή ατζέντα ζητημάτων σχετικά με το περιβάλλον και τις πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί για την προστασία του αλλά και την εκμετάλλευσή του, είναι αδιαμφισβήτητη αλλά και επιτακτική.

Όσον αφορά το νερό, αναδείχθηκε ως ο ζωτικότερος φυσικός πόρος (key environmental resource) για την κοινωνική ασφάλεια, την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία. Το νερό αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για κάθε μορφή ζωής πάνω στη γη. Τα δύο τρίτα του πλανήτη καλύπτονται με νερό εκ των οποίων, όμως, μόνο το 2,7% είναι πόσιμο και μεγάλο μέρος του βρίσκεται υπό μορφή πάγου στους πόλους ή στις κορυφές ψηλών βουνών. Από αυτό το νερό το 73% προορίζεται για την γεωργία, καθώς οι ανάγκες για μεγαλύτερη παραγωγή ακολουθούν την αύξηση του πληθυσμού της γης. Σήμερα το 50% περίπου των λεκανών απορροής παγκοσμίως είναι διακρατικές και δεν υπάρχουν για όλες συμφωνίες που να διευθετούν το πρόβλημα της διαχείρισής τους. Μάλιστα, το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα κράτη που μοιράζονται διακρατικές λεκάνες είναι το δίλλημα να διαχειριστούν μόνα τους το τμήμα της λεκάνης που τους αναλογεί στα πλαίσια της κυριαρχίας τους ή να προχωρήσουν σε μία συνεργασία με τους γείτονες τους; Στη διεθνή βιβλιογραφία αυτό το δίλλημα εκφράζεται μέσα από τη συζήτηση περί συνεργασίας ή σύγκρουσης σε διασυνοριακά ύδατα. Από μελέτες έχει προκύψει (βλέπε Wolf και Oregon State University) ότι το σενάριο που επικρατεί είναι εκείνο της συνεργασίας.

Βασικός λόγος γι' αυτό είναι ότι τα κράτη τις περισσότερες φορές επιδιώκουν να συνεργαστούν μοιράζοντας τα οφέλη από μια ολοκληρωμένη διαχείριση της λεκάνης. Σημαντικός παράγοντας προς αυτή την εξέλιξη είναι και οι τοπικοί φορείς αλλά και οι τοπικές, εθνικές αλλά και διεθνείς ΜΚΟ.

Για την Ελλάδα, το ζήτημα της διαχείρισης διακρατικών υδατικών πόρων είναι σημαντικό με δεδομένο ότι η χώρα μοιράζεται με τα γειτονικά κράτη 5 ποταμούς και 2 λίμνες. Μια από τις λίμνες είναι και η λίμνη Πρέσπα, η οποία για πολλούς αποτελεί

ένα επιτυχημένο παράδειγμα συνδιαχείρισης μεταξύ των τριών εμπλεκόμενων χωρών (Αλβανίας, ΠΓΔΜ και Ελλάδος).

Το πάρκο Πρεσπών είναι το αποκορύφωμα της συνεργασίας ενώ και ο φορέας διαχείρισης ο οποίος και έλαβε νομική μορφή το 2010 αποτελούν τους θεμέλιους λίθους και ουσιαστικά το επιστέγασμα της διακρατικής συνεργασίας που επισήμως ξεκίνησε το 2000.

Σημαντικός παράγοντας σε αυτή την εξέλιξη ήταν και η συμμετοχή των ΜΚΟ. Όπως φαίνεται από τη βιβλιογραφία ΜΚΟ όπως η WWF αλλά και τοπικοί φορείς υποστήριξαν το όλο εγχείρημα ενεργοποιώντας και διεθνείς δωρητές. Πόσο σημαντική ήταν όμως η συμβολή τους είναι ένα ερώτημα στο οποίο θα πρέπει να απαντήσει η παρούσα μελέτη. Συγκεκριμένα, θα γίνει ανάλυση της περίπτωσης των Πρεσπών ώστε να αποδειχτεί εάν πρόκειται για μια περίπτωση εκ των άνω (Top-down) ή εκ των κάτω (Bottom-up) λήψη απόφασης για μια ολοκληρωμένη διαχείριση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Διασυνοριακά ύδατα, Πρέσπες, Συνεργασία, ΜΚΟ

Εισαγωγή

Στην προσπάθεια αναζήτησης των ιστορικών καταβολών των περιβαλλοντικών ανησυχιών του ανθρώπου χρειάζεται να ανατρέξει κάποιος στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, μεταξύ 1880 και 1910 ήρθε στην επιφάνεια το πρώτο μεγάλο κύμα περιβαλλοντικής ανησυχίας και δράσης στη Δυτική Ευρώπη. Πολίτες σε διάφορα κράτη σχημάτισαν νέες εθελοντικές ομάδες για τη προστασία της άγριας φύσης, και φυσικών τοπίων εθνικής σημασίας (Dalton, 1993, p. 41). Οι συνέπειες της Βιομηχανικής Επανάστασης, και συγκεκριμένα η αστικοποίηση και εκβιομηχάνιση, προκάλεσαν σημαντικές αλλαγές και επιπτώσεις στα φυσικά τοπία προκαλώντας με αυτό τον τρόπο την εξέλιξη των περιβαλλοντικών κινημάτων (Dalton, 1993, p. 41). Καταλυτικής, επίσης, σημασίας ήταν και η συμβολή των ιδεών του διαφωτισμού που οδήγησαν στην ανάπτυξη μιας εξιδανικευμένης αντίληψης για τη φύση που επηρέασε κυρίως το πολιτιστικό περιβάλλον των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Τα κινήματα για τη προστασία του περιβάλλοντος άνησαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και μέχρι τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όμως, η έναρξη του Α Παγκόσμιου Πολέμου λειτούργησε ως φρένο για τα κινήματα αυτά, αφού έστρεψε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης σε ζητήματα σχετικά με τη μεταπολεμική

ανοικοδόμηση. Παράλληλα, οι οικονομικές δυσκολίες του μεσοπολέμου διατήρησαν το ενδιαφέρον των ανθρώπων σε ζητήματα πιο σχετικά με την οικονομία.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τα περιβαλλοντικά κινήματα ουσιαστικά επανιδρύθηκαν. Στη Βρετανία για παράδειγμα, οι ανάγκες για αγροτικά προϊόντα κατά τη διάρκεια του πολέμου είχε προσωρινά επιφέρει αλλαγές στο αγροτικό τοπίο της χώρας. Σε διεθνές επίπεδο, η Ελβετική Κοινωνία για τη Προστασία της Φύσης (Swiss League for the Protection of Nature) διοργάνωσε ένα συνέδριο το 1946 το οποίο βοήθησε ουσιαστικά στην επανίδρυση των παλιών δικτύων συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης.

Στις αρχές της δεκαετίας του 60, το «Πράσινο Κίνημα» άρχισε πάλι να ανθίζει. Σημαντική συμβολή σε αυτή την εξέλιξη είχε η ανάπτυξη και εξέλιξη των επιστημονικών και εκπαιδευτικών δικτύων. Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι δεν υπήρξαν ποτέ αποκλειστικό πεδίο μελέτης για τους πολιτικούς επιστήμονες μόνο. Αντιθέτως, δεν χωράει αμφισβήτηση η σημασία και η ύπαρξη ενός τεχνικού πυρήνα απαρτιζόμενου από επιστήμονες μηχανικούς και τεχνικούς που μελετούν εξίσου περιβαλλοντικά ζητήματα. Ένα από τα πλέον αξιοσημείωτα παραδείγματα είναι εκείνο της Rachel Carson, που το 1962 με το βιβλίο της *Silent Spring* παρουσίασε τις καταστροφές που προκαλούνται από τη χρήση φυτοφαρμάκων, φέρνοντας έτσι στο φώς το ζήτημα της δια χειρός ανθρώπου υποβάθμισης του περιβάλλοντος (Carson, 1962).

Η επιταχυνόμενη κλιματική αλλαγή η οποία επηρεάζει διάφορες πτυχές του φυσικού περιβάλλοντος οδήγησε στην εντυπωσιακή αναβάθμιση στη διεθνή ατζέντα ζητημάτων σχετικών με το περιβάλλον, τις πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί για την προστασία του αλλά και την εκμετάλλευσή του. Ο αριθμός των συνεδρίων παγκοσμίως έχει αυξηθεί σημαντικά, ειδικά την τελευταία δεκαετία, αρχής γενομένης βέβαια από τη δεκαετία του 1970 όταν και τέθηκε προς συζήτηση, για ίσως πρώτη φορά το ζήτημα της εκμετάλλευσής αλλά και της προστασίας του περιβάλλοντος που η ανθρωπότητα καλούνταν να αντιμετωπίσει μέσω ενός δημοσιεύματος με τίτλο “Τα Όρια της Ανάπτυξης”(The Limits of Growth). Σύμφωνα με αυτό η μεταπολεμική οικονομική επέκταση και η δημογραφική αύξηση συντελούνται αναγκαστικά εις βάρος των φυσικών πόρων, δημιουργώντας παράλληλα τις κατάλληλες συνθήκες για ανεπανόρθωτη περιβαλλοντική ζημιά αλλά και άνοδο φαινομένων φτώχειας και υποσιτισμού (Connelly και Smith, 2003, p. 236).

Αυτή η στροφή ενδιαφέροντος προς τα περιβαλλοντικά ζητήματα μετατοπίστηκε και στη διεθνή κοινότητα μέσω του συνεδρίου των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον που έλαβε χώρα στη Στοκχόλμη το διάστημα από 5 έως 16 Ιουνίου 1972. Το συνέδριο αυτό αποτέλεσε μίας πρώτης τάξεως ευκαιρία για τις χώρες του Νότου να θέσουν προς συζήτηση και να υπογραμμίσουν τη σχέση μεταξύ του παρόντος οικονομικού συστήματος και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και της φτώχειας (Connolly και Smith, 2003, p. 236). Στη Στοκχόλμη παρευρέθησαν απεσταλμένοι από 114 έθνη, ειδικοί επιστήμονες, και ένας εντυπωσιακά μεγάλος αριθμός από περιβαλλοντολόγους. Περίπου 1,200 αποστολές συμμετείχαν με μία όμως παραφωνία, την απουσία αρχηγών κρατών αφού μόνο δύο ήταν εκείνοι που παρευρέθησαν: ο Olaf Palme από την φιλοξενούσα χώρα και η πρωθυπουργός της Ινδίας Indira Gandhi (Elliott, 2004, p. 11). Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα ήταν η καταγραφή συγκεκριμένων προτάσεων κυβερνητικής δράσης μέσω του Περιβαλλοντικού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Environmental Program – UNEP). Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ προσδοκούσε στη δημιουργία ενός πλαισίου που θα παρέχει μία περιεκτική εκτίμηση των προβλημάτων του ανθρώπινου περιβάλλοντος στα πλαίσια του, στρέφοντας το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων και της κοινής γνώμης σ’ αυτό το κρίσιμο ζήτημα (Ψήφισμα 2398 της Γενικής Συνέλευσης, 3 Δεκεμβρίου 1968).¹⁰ Ειδικότερα, η βασικότερη συνεισφορά του συνεδρίου ήταν ότι «νομιμοποίησε» την περιβαλλοντική πολιτική ως μία παγκόσμια ανησυχία, τοποθετώντας πλέον τα περιβαλλοντικά ζητήματα σε πολλές εθνικές ατζέντες (Nicholson, 1970, p. 110). Ουσιαστικά, το Συνέδριο ήταν αυτό που έδωσε την ευκαιρία για πρώτη φορά να αναδειχθούν περιβαλλοντικά θέματα όπως επίσης έθεσε το πλαίσιο για την ανάπτυξη των σχετικών Μη Κυβερνητικών Οργανισμών(NGO).

Παράλληλα, και εν μέσω αυτού του δεύτερου κύματος περιβαλλοντικής κινητοποίησης, εμφανίστηκαν Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί που έκαναν και κάνουν πολύ ισχυρή την παρουσία τους μέχρι σήμερα. Έτσι, το 1969, ο David Brower, ένας πολύ γνωστός Αμερικανός φυσιοδίφης, ίδρυσε τη ΜΚΟ Friends of the Earth στο San

¹⁰ ...μία περιεκτική εκτίμηση στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών του προβλήματος του ανθρώπινου περιβάλλοντος.....εστιάζοντας την προσοχή των κυβερνήσεων και της κοινής γνώμης στη σημασία και την επείγουσα ανάγκη αυτής της ερώτησης. (...a comprehensive consideration within the United Nations of the problems of the human environment....focusing the attention of governments and public opinion on the importance and urgency of this question)

Francisco. Η βασική επιδίωξη του ήταν να τονίσει μέσα σε ένα πολιτικό πρότυπο τις νέες περιβαλλοντικές προκλήσεις που αντιμετώπιζαν οι ανεπτυγμένες βιομηχανικές κοινωνίες στα πλαίσια των κοινωνικών δομών που τις υποστήριζαν (Kamieniecki, 1993, p. 53). Στην πράξη, η οργάνωση των Φίλων της Γης εισήγαγε ένα νέο μοντέλο δράσης των πολιτών σε περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως η πυρηνική ενέργεια και η βιομηχανική μόλυνση, προσπαθώντας να τα ‘πολιτικοποιήσει’ μέσα από το δημόσιο διάλογο, κάτι που μέχρι τότε οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι και οι διάφορες περιβαλλοντικές ομάδες αγνοούσαν. Οι ‘Φίλοι της Γης’ δεν ήταν μόνο ακτιβιστές του περιβάλλοντος. Ήταν κάτι πέρα από αυτό. Ήταν κοινωνικοί επικριτές που ανέπτυξαν ένα καινούριο ρεπερτόριο δράσεων χρησιμοποιώντας τακτικές που συνδύαζαν την κατά μέτωπο σύγκρουση με τις κρατικές αρχές με γεγονότα που κέντριζαν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης (Lowe και Goyder, 1983, κεφ. 7).

Το 1971 άλλος ένας σημαντικός ΜΚΟ σχηματίστηκε. Η πασίγνωστη Greenpeace, η οποία και αποτέλεσε ένα ισχυρό διεθνές δίκτυο οικολογικών ομάδων που ξεκίνησε αρχικά στον Καναδά ως μία διαμαρτυρία κατά πυρηνικών δοκιμών στην Amchitka (Brown και May, 1989). Η διάδοση της ήταν ραγδαία και σύντομα έκανε την εμφάνισή της σε πολλές χώρες της Βόρειας Ευρώπης κατά τις δεκαετίες του 70 και του 80.

Η σημασία του Νερού

Όσον αφορά τη θεματική μας, το νερό αναδείχθηκε ως ο ζωτικότερος φυσικός πόρος (key environmental resource) για την κοινωνική ασφάλεια, την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία. Πως θα μπορούσε να είναι αλλιώς άλλωστε αφού το νερό αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για κάθε μορφή ζωής πάνω στη γη. Τα δύο τρίτα του πλανήτη καλύπτονται με νερό εκ των οποίων, όμως, μόνο το 2,7% είναι πόσιμο και μεγάλο μέρος του βρίσκεται υπό μορφή πάγου στους πόλους ή στις κορυφές ψηλών βουνών. Από αυτό το νερό το 73% προορίζεται για την γεωργία, καθώς οι ανάγκες για μεγαλύτερη παραγωγή ακολουθούν την αύξηση του πληθυσμού της γης (Kiss & Shelton, 1997: σελ. 290). Αν υπολογίσουμε και το ότι η μοιρασιά του νερού γίνεται ανισομερώς και ότι μεγάλοι πληθυσμοί έχουν πρόσβαση σε ελάχιστο νερό, ενώ μικρότεροι αριθμητικά πληθυσμοί καταναλώνουν υπερβολικά μεγάλες ποσότητες, τότε φτάνουμε στο συμπέρασμα, ότι το νερό είναι ο πιο πολύτιμος φυσικός πόρος πάνω στη γη γύρω από τον οποίο υπάρχει “πρόσφορο έδαφος” για

κοινωνικές αναταράξεις. Η διαπίστωση αυτή αναδύεται ακόμη και από τους Στόχους Ανάπτυξης της Χιλιετίας (MDGs) των Ηνωμένων Εθνών.

Ένα σοβαρό ζήτημα, σε σχέση άμεσα με το νερό είναι και η διαχείριση διασυνοριακών υδατικών πόρων. Τα διασυνοριακά ύδατα καλύπτουν περίπου το 45% της ξηράς (Wolf et al, 1999). Η σημασία τους, δε, αποδεικνύεται από το ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού που κατοικεί στα όρια διεθνών λεκανών, καθώς και από το συγκριτικά ελάχιστο ποσοστό τους σε σχέση με το υπάρχον νερό στη γη. Ειδικότερα, πάνω από το 90% του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε χώρες που μοιράζονται διασυνοριακές λεκάνες (Sadoff & Grey, 2005), ενώ το ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού που ζει απευθείας μέσα σε διασυνοριακές λεκάνες είναι εξίσου εντυπωσιακό αγγίζοντας το 40% (Swedish Ministry for Foreign Affairs, 2002: 1). Περίπου 300 διασυνοριακά υδατικά συστήματα υποστηρίζουν σχεδόν 2 δις ανθρώπους παγκοσμίως (Kim & Glaumann, 2012:3). Αυτές οι διαπιστώσεις και τα νούμερα ουσιαστικά υποδηλώνουν κατηγορηματικά τη σημασία που παίρνει η επιτυχής διαχείριση διασυνοριακών υδάτων με στόχο την μακροχρόνια οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Η Νοτιοανατολική Ευρώπη

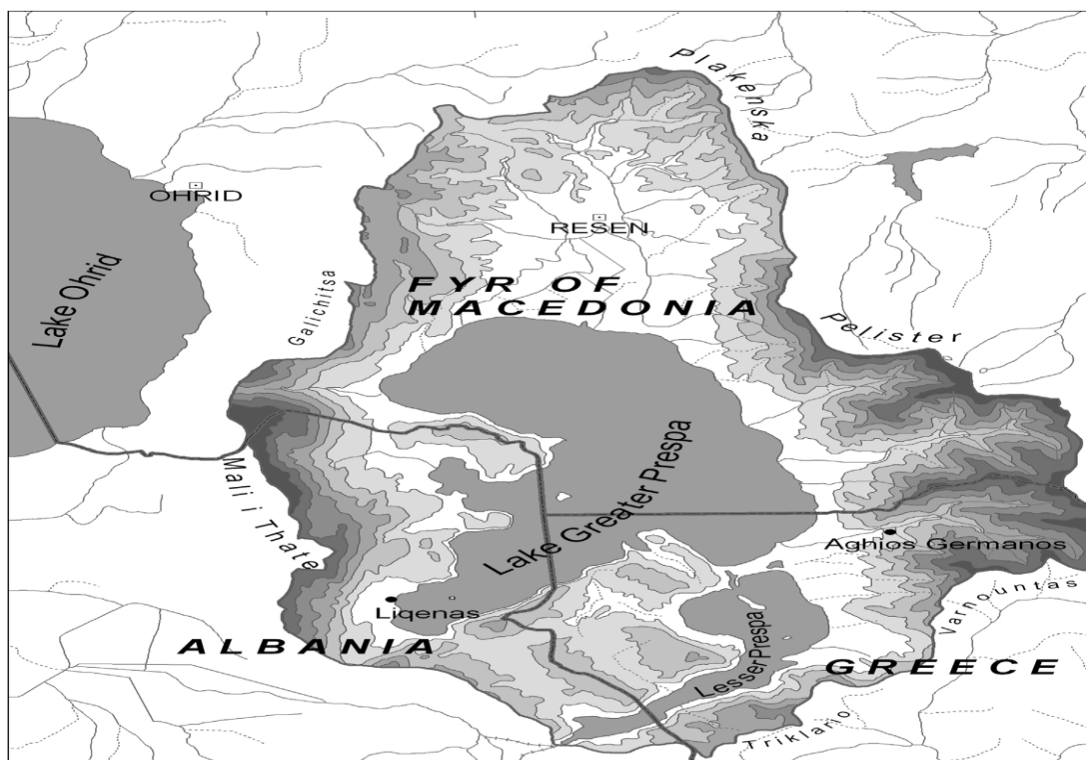
Γενικώς, η Νοτιοανατολική Ευρώπη διαθέτει επαρκείς υδατικούς πόρους. Όμως, αυτοί οι πόροι είναι κατανεμημένοι ανισομερώς ανάμεσα στις χώρες της περιοχής. Επιπροσθέτως, οι εξελίξεις που οδήγησαν στην διάλυση της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας άλλαξαν ριζικά και το τοπίο στην περιοχή όσον αφορά την κατανομή των εν λόγω πόρων. Για του λόγου το αληθές, έως το 1992 υπήρχαν μόνο 6 διεθνείς λεκάνες στα Βαλκάνια. Η διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας σχεδόν διπλασίασε τον αριθμό αυτό. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν 13 διεθνείς ποταμοί και 4 διακρατικές λίμνες στην περιοχή. Περίπου το 90% ολόκληρης της περιοχής βρίσκεται μέσα στα όρια διεθνών λεκανών (World Bank, 2003: 5). Η εξέλιξη αυτή ενίσχυσε την πεποίθηση για την αναγκαιότητα σχηματισμού νομικών καθεστώτων που θα βοηθούσαν στην ορθή και δίκαιη διαχείριση τους.

Οι πιο γνωστές και συνάμα ενδιαφέρουσες περιπτώσεις διακρατικής συνεργασίας περιλαμβάνουν τον ποταμό Δούναβη, την λίμνη Οχρίδα, τον ποταμό Σάβα, τον ποταμό Νερέτβα και τις Πρέσπες. Όλες αυτές οι διασυνοριακές λεκάνες έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: την συμμετοχή τρίτων παραγόντων ως κινητήριους

μοχλούς για την εγκαθίδρυση καναλιών συνεργασίας. Για παράδειγμα, η περίπτωση του Δούναβη και της προστασίας του Δέλτα προωθήθηκε από την επιμονή της WWF. Στην περίπτωση της λίμνης Οχρίδας, η συμμετοχή διεθνών θεσμών και δωρητών όπως η Παγκόσμια τράπεζα (GEF/World Bank) σε συνδυασμό με την χρηματοδότηση προερχόμενη από την Ελβετική και τη Γερμανική κυβέρνηση καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την πορεία προς την εγκαθίδρυση ενός διαχειριστικού φορέα. Οι πρωτοβουλίες για την διαχείριση του ποταμού Σάβα, επίσης βασίστηκαν σε τρίτους παράγοντες και διεθνείς δωρητές όπως η USAID, ενώ για την περίπτωση του ποταμού Νερέτβα καταλυτική ήταν η συνεισφορά του Ευρωπαϊκού προγράμματος για τρίτες χώρες EU life, σε συνδυασμό με την πρωτοβουλία MedWet (Christopoulou & Roumeliotou, 2006: 338-341).

Η περίπτωση των Πρεσπών

Οι Πρέσπες αποτελούν ένα σημείο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για διάφορους λόγους. Αρχικά, η λεκάνη έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό. Διαχωρίζεται σε δυο διαφορετικές λίμνες (Μεγάλη και Μικρή Πρέσπα) οι οποίες ενώνονται με ένα μικρό κομμάτι γης. Δεύτερον, τα κράτη στα οποία ανήκει το συγκρότημα έχουν ένα μακρύ ιστορικό από ιδιάζουσες σχέσεις με έντονα στοιχεία καχυποψίας και έλλειψης εμπιστοσύνης και τρίτον είναι ένα σύμπλεγμα λιμνών με μεγάλη περιβαλλοντική σημασία. Εβρισκόμενες στην Βαλκανική και καλύπτοντας κομμάτι των επικρατειών της Αλβανίας, της ΠΓΔΜ και της Ελλάδος, οι Πρέσπες περικλείονται από ψηλά βουνά καλύπτοντας μια επιφάνεια της τάξεως των 1519km² (Perennou et al, 2009). Θεωρούνται οικοσύστημα παγκόσμιας σημασίας και έχουν αναγνωριστεί ως ένα από τα 24 διασυνοριακά οικολογικά σημεία της Ευρώπης (Langer, 1990). Ολόκληρη η περιοχή των Πρεσπών είναι γνωστή για την φυσική της ομορφιά. Φιλοξενεί μοναδικούς βιοτόπους που είναι εξίσου σημαντικοί για το Ευρωπαϊκό και το διεθνές περιβάλλον. Εκτός από τα διάφορα είδη πουλιών που φιλοξενούνται, καθώς και τα υδρόβια οικοσυστήματα, η περιοχή των Πρεσπών θεωρείται πολύ σημαντική από ιστορική και πολιτιστική σκοπιά (Bogdanovic, 2008: 11).

Το ιστορικό της συνεργασίας

Αν και τα τρία εμπλεκόμενα κράτη είχαν από νωρίς αντιληφθεί τη σημασία της προστασίας του ιδιότυπου αυτού συμπλέγματος λιμνών προχωρώντας σε σχέδια προστασίας με τον ορισμό Εθνικών Πάρκων εκατέρωθεν, στην πράξη όμως η απουσία ενός οργανωμένου σχεδίου προστασίας που απαιτούσε την συνύπαρξη, σύμπλευση και συνεργασία και των τριών χωρών έβαζε όρια στην επιτυχή προστασία της περιοχής. Αναμφίβολα, η συμβολή των διεθνών και Ευρωπαϊκών συμβάσεων και νομοθεσιών όπως η RAMSAR και το οικολογικό δίκτυο NATURA 2000 ήταν σημαντική, καθώς έθεσαν την περιοχή υπό ένα πλαίσιο προστασίας, οριοθετώντας κατά κάποιον τρόπο τις προτεραιότητες. Δεν θα μπορούσαν, όμως, να έχουν απτά αποτελέσματα χωρίς την από κοινού συμβολή των παραλίμνιων χωρών (Mantziou & Gletsos, 2011: 248).

Ενώ, λοιπόν, όπως προαναφέρθηκε, τα τρία παραλίμνια κράτη, η Ελλάδα, η Αλβανία και η ΠΓΔΜ (κομμάτι της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας μέχρι το 1991) προχώρησαν μονομερώς, το κάθε ένα στα εδάφη του, στον χαρακτηρισμό εθνικών πάρκων, η απουσία μέχρι τις αρχές του 21^{ου} αιώνα μια κοινής προσπάθειας δεν επέτρεπε την ολοκληρωμένη διαχείριση του συγκροτήματος.

Οι πρώτες, λοιπόν, προσπάθειες για διακρατική συνεργασία έλαβαν χώρα τον Φεβρουάριο του 2000 κατά τη διάρκεια της συνάντησης των πρωθυπουργών των τριών παραλίμιων χωρών την Παγκόσμια ημέρα για τους Υγροτόπους (World's Wetlands Day). Οι τρεις ηγέτες αντελήφθησαν την διεθνή οικολογική σημασία της περιοχής και την αναγκαιότητα για μια βιώσιμη διαχείριση των υδάτων προς το συμφέρον της φύσης και των τοπικών κοινωνιών, ανακηρύσσοντας τις Πρέσπες ως την πρώτη διασυνοριακή προστατευόμενη περιοχή στην Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Η πρωτοβουλία για το πάρκο των Πρεσπών υποστηρίχτηκε από την δημιουργία ενός προσωρινού πολύ-συμμετοχικού θεσμικού σώματος (δομής), την Συντονιστική Επιτροπή του Πάρκου Πρεσπών που είχε ως στόχο τον συντονισμό, σχεδιασμό και πραγματοποίηση κοινών δράσεων. Η ΣΕΠΠ δεν είχε νομική μορφή και αποτελούνταν από εκπροσώπους των Υπουργείων Περιβάλλοντος, των τοπικών δήμων και κοινοτήτων καθώς και μελών ΜΚΟ από κάθε κράτος. Είχε, επίσης, έναν μόνιμο παρατηρητή από τη Σύμβαση Ραμσάρ για τους Υγροτόπους και την Πρωτοβουλία για τους Μεσογειακούς Υγροτόπους (MedWet).

Τα πρώτα 10 χρόνια της λειτουργίας της η επιτροπή ήταν ιδιαίτερος ενεργητική (Mantziou & Gletsos, 2011: 248). Χωρίς να λαμβάνει ουσιαστικά επίσημη χρηματοδότηση από τα τρία κράτη, των οποίων οι κυβερνήσεις δεν ήταν υποχρεωμένες να την υποστηρίξουν οικονομικά ή με κάποιο άλλο μέσο και τρόπο, η επιτροπή πραγματοποίησε 13 συναντήσεις με στόχο την προώθηση κοινών δράσεων με την τεχνική συνδρομή μιας γραμματείας αποτελούμενης από τρεις εκπροσώπους από τους συνεργαζόμενους ΜΚΟ.¹¹ Μόνο για τον πρώτο χρόνο το λειτουργικό κόστος της τεχνικής γραμματείας της ΣΕΠΠ καλύφθηκε από χρηματοδότηση προερχόμενη από την Ελληνική κυβέρνηση. Από τότε ουσιαστικά λαμβάνει υποστήριξη κυρίως από την WWF Ελλάδος, με ένα μικρό μέρος κυρίως για επικοινωνιακού χαρακτήρα δραστηριότητες (όπως δημιουργία ιστοσελίδας, αποστολή ενημερωτικών υλικών κτλ) να προέρχεται από το Γερμανικό Ίδρυμα Τεχνικής Συνεργασίας GTZ (Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit). Η υποστήριξη από τη μεριά της Ελληνικής κυβέρνησης συνεχίστηκε σε μια *ad hoc* βάση ενώ κάπως έτσι ήταν και η συνεισφορά από την Γερμανική τράπεζα ανάπτυξης KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau).

¹¹ Δείτε την έκθεση από την πρώτη συνάντηση της ΣΕΠΠ, 30-31 Ιανουαρίου 2001, διαθέσιμο στο: http://www.spp.gr/spp/1st%20rm%20rpt_skopje_jan02_en.pdf

Θεμέλιος λίθος για την προώθηση μιας επιτυχούς συνεργασίας ήταν δημιουργία ενός στρατηγικού σχεδίου δράσης για την βιώσιμη ανάπτυξη της Πρέσπας, όπως και έγινε. Το Στρατηγικό Σχέδιο έθεσε ως βασική του προτεραιότητα την καταγραφή της οικολογικής και κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης στην προστατευόμενη διασυνοριακή περιοχή με στόχο σε δεύτερο επίπεδο την αναγνώριση πιθανών διαχειριστικών προβλημάτων. Το Σχέδιο υιοθετήθηκε τον Μάιο του 2004, θέτοντας στόχους, ποιοτικά και ποσοτικά μέτρα για την περιοχή ενισχύοντας τη συνεργασία μεταξύ των παραλίμνιων χωρών (SAP, 2005: 3-7).

Ο ρόλος των τρίτων μερών.

Καταλυτικός παράγοντας για την έναρξη της διακρατικής συνεργασίας έπαιξε σε μεγάλο βαθμό η Εταιρία Προστασίας Πρεσπών, ένας Ελληνικός τοπικός ΜΚΟ καθώς και η WWF Ελλάδας υπό την θεσμική καθοδήγηση της Σύμβασης Ramsar για τους Υδροβιότοπους.

Οι δύο αυτοί ΜΚΟ ενεργοποίησαν την Ελληνική κυβέρνηση το καλοκαίρι του 1999 βάζοντας για πρώτη φορά την ιδέα του Πάρκου Πρεσπών στο τραπέζι. Εν μέσω μιας περιόδου με πολλές προκλήσεις στην Νοτιοανατολική Ευρώπη, με την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο να επιδεινώνεται διαρκώς και να απειλεί με διάχυση της και σε άλλα μέρη της ευρύτερης περιοχής, η κυβέρνηση Σημίτη αντιμετώπισε αυτή την πρόταση ως μια ευκαιρία για την Ελλάδα να αποκτήσει ρόλο εγγυητή της ειρήνης στην περιοχή προωθώντας μια agenda συνεργασίας και βιώσιμης ανάπτυξης στην περιοχή. (Christopoulou and Roumeliotou, 2006: 337). Η αλλαγή στον προσανατολισμό της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προς άλλες μη στρατιωτικού τύπου απειλές για την ασφάλεια της χώρας και των πολιτών συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό στην προώθηση επίλυσης ζητημάτων ανθρώπινης ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων της περιβαλλοντικής ασφάλειας όπως οι Πρέσπες.

Η ιδέα της Εταιρίας Προστασίας Πρεσπών και της WWF-Ελλάδος έτυχε θετικής ανταπόκρισης από ΜΚΟ στην Αλβανία και στην ΠΓΔΜ. Συγκεκριμένα ο Αλβανικός ΜΚΟ PPNEA (Protection and Preservation of Natural Environment in Albania), ο αρχαιότερος ΜΚΟ της χώρας με αξιοσημείωτη παρουσία στην περιοχή, παρείχε ζωτικής σημασίας υποστήριξη για την εγκαθίδρυση του αντίστοιχου Εθνικού Πάρκου Πρεσπών στην χώρα. Από την πλευρά της ΠΓΔΜ, υπήρξε μια συμμαχία αποτελούμενη από 25 μικρούς ΜΚΟ που συμμετείχε στην όλη πρωτοβουλία. Όμως,

η ανεπαρκής ικανότητα και τα εσωτερικά ζητήματα συντονισμού που ανέκυψαν ουσιαστικά εμπόδισαν την όποια διάθεση για σημαντική συμβολή στα πλαίσια της διασυνοριακής συνεργασίας.

Συνεπώς, η Εταιρία Προστασίας Πρεσπών, ήταν ο ισχυρότερος εταίρος σε αυτό το δίκτυο. Η συνεισφορά της υπήρξε καταλυτική, υποστηρίζοντας μαζί με την MedWet/Ramsar την διασυνοριακή συνεργασία στην περιοχή μέσω της δράσης της Συντονιστικής Επιτροπής του Πάρκου Πρεσπών. Ο ρόλος της ΕΠΠ εκτός του να είναι ένας επιτυχημένος μεσάζων (λομπίστας) σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο, προσέφερε συνεχή τεχνική βοήθεια στην γραμματεία της ΣΕΠΠ. Χαρακτηριστικά, από το 2001, η έδρα της γραμματείας βρίσκεται στην ΕΠΠ. Επιπλέον, ο ρόλος των ΜΚΟ ήταν ιδιαίτερα σημαντικός ως διαμεσολαβητές και μεσάζοντες για την πραγματοποίηση των στόχων του Πάρκου Πρεσπών (Najam et al. 2004:32). Ήταν οι ΜΚΟ και συγκεκριμένα η ΕΠΠ και η WWF-Ελλάδος εκείνες που κατάφεραν επίσης να κινητοποιήσουν και να στρέψουν το ενδιαφέρον των δωρητών. Οι τελευταίοι ήταν παρόντες από τα προκαταρκτικά στάδια της τριμερούς συνεργασίας, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι Γερμανική διμερής βοήθεια τόσο στην Αλβανία όσο και στην ΠΓΔΜ ήταν παρούσα ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 συνεισφέροντας ουσιαστικά και τοπικές προσπάθειες συντήρησης και προστασίας των Πρεσπών.

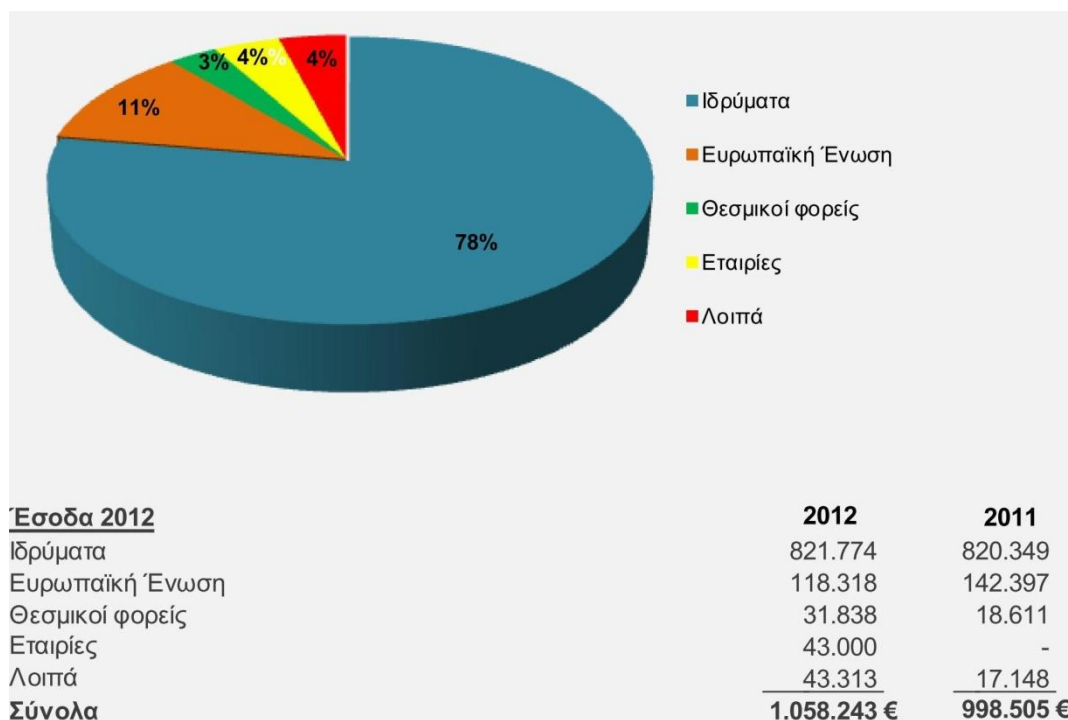
Η αδιαμφισβήτητη συνεισφορά της ΕΠΠ

Όπως διαφάνηκε ήδη, η συμβολή της ΕΠΠ ήταν καταλυτική σε διάφορα επίπεδα. Τόσο από πλευράς κινητοποίησης της κεντρικής εξουσίας, όσο και από οργανωτικής πλευράς αλλά και σε επίπεδο προσέλκυσης δωρητών που παρείχαν οικονομική αλλά και τεχνική βοήθεια για την υλοποίηση έργων και μελετών που αφορούν την διαχείριση της λεκάνης, η ΕΠΠ συμμετείχε ενεργά σε όλα τα στάδια.

Χαρακτηριστικά, ίσως το πιο γνωστό πρόγραμμα στην λεκάνη το πρόγραμμα GEF (Global Environmental Facility) το οποίο εγκρίθηκε τον χειμώνα του 2005-2006 έπειτα από συντονισμένες προσπάθειες της Συντονιστικής Επιτροπής του Πάρκου Πρεσπών (ΣΕΠΠ) που ουσιαστικά υποστηρίχθηκαν από την ΕΠΠ (UNDP, 2005). Η συμβολή των ΜΚΟ στην επιτυχή ολοκλήρωση του προγράμματος ήταν καταλυτική παρέχοντας βοήθεια στην ΣΕΠΠ διευκολύνοντας τις διαβουλεύσεις ή παρέχοντας απευθείας τεχνική βοήθεια στις διάφορες εμπλεκόμενες υπηρεσίες και συμβούλους.

Το 2007, το πρόγραμμα εγκαθίδρυσε μια ομάδα εργασίας Ελέγχου και Διατήρησης (Monitoring and Conservation Working Group -MCWG) η οποία αποτελούνταν από ειδικούς από τα αντίστοιχα υπουργεία των τριών χωρών, την ακαδημαϊκή κοινότητα, τα εθνικά πάρκα αλλά και από τον τομέα των ΜΚΟ των τριών χωρών.

Η μεγάλη δραστηριότητα που επέδειξαν οι ΜΚΟ στις Πρέσπες, και κυρίως η ΕΠΠ φαίνεται και από τις πηγές εσόδων όπως παρουσιάζονται και στην επίσημη ιστοσελίδα της. Έτσι, είναι χαρακτηριστικό ότι κατά το προηγούμενο έτος, τα έσοδα από τα διάφορα ιδρύματα έφτασαν το 78% της συνολικής χρηματοδότησης, με την χρηματοδότηση από τη ΕΕ να φτάνει το 11% ενώ εκείνη από κυβερνητικές πηγές μόλις το 3%.

12

Παράλληλα, το 2007 ένα ακόμη τετραετούς διάρκειας πρόγραμμα ξεκίνησε με τη συμμετοχή ειδικών από τις παραλίμνιες χώρες. Στόχος του ήταν η ανάπτυξη ενός κοινού συστήματος παρατήρησης. Για άλλη μια φορά η συμμετοχή της ΕΠΠ ήταν σημαντική αφού ουσιαστικά το πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε από αυτή με την βοήθεια του Tour du Valat, ενός Γαλλικού ερευνητικού κέντρου και σε συνεργασία με το πρόγραμμα GEF (Gletsos et al, 2012: 2).

¹² Διαθέσιμο στο:

http://www.spp.gr/spp/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=5&lang=en

Συμπεράσματα

Η περίπτωση των Πρεσπών αποτελεί αδιαμφισβήτητα μια επιτυχημένη εμπλοκή Μη Κυβερνητικής Περιβαλλοντικής Οργάνωσης στην προώθηση της συνεργασίας για τη διαχείριση μιας διακρατικής λεκάνης μεγάλης περιβαλλοντικής σημασίας για την περιοχή. Η ΕΠΠ αποτέλεσε ενεργό μέρος σε όλα τα στάδια, τόσο με την κινητοποίηση της Ελληνικής κυβέρνησης, όσο και με την τεχνική βοήθεια και την προσέλκυση του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινότητας και των διεθνών δωρητών. Είναι, μάλιστα, μια τόσο ιδιαίτερη περίπτωση που η συμβολή των κεντρικών κυβερνήσεων τόσο σε οικονομικό όσο και σε τεχνικό επίπεδο παραμένει στο ελάχιστο αφού η ΕΠΠ παρουσιάζει εξαιρετική ικανότητα στην προσέλκυση χρηματοδότησης αλλά και στη προώθηση προγραμμάτων διαχείρισης και ελέγχου.

Όμως, όπως και σε άλλες περιπτώσεις είναι σχεδόν αδύνατο μια διακρατική συνεργασία να τελεσφορήσει εάν δεν υπάρχει η επίσημη πλευρά. Έτσι, στη περίπτωση των Πρεσπών παρατηρήθηκε ένα αδιέξοδο στη τριμερή συνεργασία εξαιτίας της ανυπαρξίας ενός κοινού επίσημου πλαισίου συνεργασίας, δεσμευτικού και για τις τρεις παραλίμνιες χώρες (Mantziou & Gletsos, 2011: 250). Αν και τον Νοέμβριο του 2009 κατά τη διάρκεια των εορτασμών για τα 10 χρόνια του Πάρκου Πρεσπών, οι Πρωθυπουργοί των τριών χωρών συναντήθηκαν στις Πρέσπες και εξέφρασαν την προθυμία τους για την προώθηση της διακυβερνητικής συνεργασίας για την προστασία και την βιώσιμη ανάπτυξη της λεκάνης, ωστόσο, πολύ λίγα έχουν γίνει από τότε.

Η συμφωνία του Φεβρουαρίου 2010 μεταξύ των υπουργών περιβάλλοντος των τριών χωρών, με την παρουσία του Ευρωπαϊκού Επιτρόπου για το περιβάλλον, αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα που έφερε εξελίξεις σχετικά με τη διαχείριση της λεκάνης. Η ΣΕΠΠ αντικαταστάθηκε από την Επιτροπή Διαχείρισης του Πάρκου Πρεσπών. Ο νέος θεσμός αποτελείται από αντιπροσώπους από τα υπουργεία περιβάλλοντος, τις τοπικές κοινότητες, τις διαχειριστικές αρχές προστασίας της περιοχής, τις περιβαλλοντικές ΜΚΟ και την ΕΕ, καθώς και από δύο μόνιμους παρατηρητές, έναν από τη πρωτοβουλία MedWet/Ramsar και έναν από την Επιτροπή Διαχείρισης της Οχρίδας.

Εν κατακλείδι, σε όποιο βαθμό και αν είναι σημαντική η συμβολή των ΜΚΟ, για την επίτευξη ολοκληρωμένων σχεδίων διαχείρισης είναι απαραίτητη η επίσημη

και θεσμικά παρούσα συμμετοχή των κρατών. Αν και η περίπτωση των Πρεσπών είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση παρακίνησης της κεντρικής κυβέρνησης να αναλάβει δράση, φαίνεται ότι ο τελευταίος λόγος αφορά την δεύτερη η οποία ουσιαστικά μπορεί να δώσει μεγάλη ώθηση για την εξέλιξη της συνεργασίας αλλά και για την επιβράβευση και επιβεβαίωση των αδιαμφισβήτητα σπουδαίων προσπαθειών των ΜΚΠΟ όπως η ΕΠΠ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bogdanovic, S. (2008), ‘Prespa Park Coordination Committee in Tranboundary Ecosystem Management’, *Technical Assessment Report*, GEF-UNDP.
- Brown M. και May J. (1989), *The Greenpeace story*, Scarborough, Ont: Prentice-Hall Canada.
- Carson R. (1962), *Silent Spring*, Boston: Houghton Mifflin.
- Christopoulou, I., Roumeliotou V. (2006), ‘Uniting People Through Nature in Southeast Europe: The Role (and Limits) of Nongovernmental Organizations in the Transboundary Prespa Park’, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 6, no. 3
- Connelly J. και Smith G. (2003), *Politics and the Environment, from theory to practice*, London/New York: Routledge.
- Dalton R. J. (1993), ‘The Environmental Movement in Western Europe’, στο Kamieniecki S. (ed.), *Environmental Politics in the International Arena*, State University of New York Press
- Elliott L. (2004), *The Global Politics of the Environment*, New York: New York University Press.
- Gletsos, M., Kolaneci, M., Krstić, S., Tsiaousi, V., Parisopoulos, G., (2012), ‘Towards Transboundary Water Monitoring in the Prespa lakes’, *BALWOIS, Vth International Scientific Conference on Water, Climate and Environment*, Ohrid, FYROM.
- Kamieniecki S. (1993) (ed.), *Environmental Politics in the International Arena*, State University of New York Press.

- Kim, K. & Glaumann K. (2012), ‘Transboundary Water Management: Who does What, Where?’, *Swedish Water House*.
- Kiss A., Shelton D., (1997), *Manual of European Environmental Law*, Cambridge.
- Langer, H. (ed.) (1990), *Ecological Bricks for Our Common House of Europe*, Verlag für Politische Ökologie.
- Lowe P. και Goyder J. (1983), *Environmental Groups in politics*, London: Allen and Unwin.
- Mantziou, D., Gletsos M, (2011), ‘The Development of Transboundary Cooperation in the Prespa Lakes Basin’, in: Ganoulis, J., Aureli, A., Fried, J., (eds.), *Transboundary Water Resources Management: A Multidisciplinary Approach*, Weinheim: Wiley-VCH.
- Nicholson M. (1970), *The environmental revolution: A guide for the new masters of the world*, New York: McGraw-Hill.
- Perennou, C., Gletsos, M., Chauvelon, P., Crivelli, A., DeCoursey, M., Dokulil, M., Grillas, P., Grovel, R., and Sandoz, A. (2009), *Development of a Transboundary Monitoring System for the Prespa Park Area*, Society for the Protection of Prespa, Aghios Germanos, Greece. Διαθέσιμο στο: http://www.spp.gr/fullstudy_vol1.pdf (accessed 6 May 2011).
- Sadoff C. W. and Grey D. (2005), ‘Cooperation on International Rivers. A Continuum for Securing and Sharing Benefits’, *Water International*, Vol. 30, no. 4.
- Society for the Protection of Prespa (SPP), WWF-Greece, Protection and Preservation of Natural Environment in Albania (PPNEA), Macedonian Alliance for Prespa (MAP) (2005) Strategic Action Plan for the Sustainable Development of the Prespa Park, Executive Summary, Society for the Protection of Prespa, Ag. Germanos, Greece.
- United Nations Development Programme (UNDP) (2005) Integrated ecosystem management in the Prespa Lakes Basin of Albania, FYR-Macedonia and Greece, UNDP Full size Project Document, UNDP.
- Wolf, A. T. (1999) ‘“Water Wars” and Water Reality: Conflict and Cooperation Along International Waterways’, in Steve C. Lonergan (ed.), *Environmental Change, Adaptation and Security*. Springer.

- The World Bank/The International Bank for Reconstruction and Development (2003) ‘Water Resources Management in South Eastern Europe, Volume 1: Issues and Directions’ διαθέσιμο στο: <http://tinyurl.com/ndvwa6h>

Μποτετζάγιας Ιωσήφ & Κουτίβα Ειρήνη, Πώς επιλέγουν οι δωρητές ποια ΜΚ-ΠΟ θα χρηματοδοτήσουν;

**Πανεπιστήμιο Αιγαίου, email: iosif@aegean.gr*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά πώς επιλέγουν οι επιχειρήσεις και τα ιδρύματα ποιες Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις θα χρηματοδοτήσουν. Καθώς δεν είναι δυνατόν να καλυφθούν όλες οι αιτήσεις χρηματοδότησης, οι δωρητές πρέπει να αξιολογήσουν τους αιτούντες και να επιλέξουν μόνο κάποιους. Υποστηρίζουμε ότι αυτή η επιλογή στηρίζεται στην αξιολόγηση των διαφόρων παραμέτρων «νομιμοποίησης» (legitimacy) της ΜΚ-ΠΟ. Ελέγχουμε αυτή την υπόθεσή μας με δεδομένα από 14 συνεντεύξεις σε βάθος με εκπροσώπους ελληνικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων (τράπεζες και εταιρίες τηλεφωνίας) που χρηματοδότησαν μεγάλες ελληνικές ΜΚ-ΠΟ την περίοδο 2008-2010. Συμπεραίνουμε ότι η ‘ηθική νομιμοποίηση’, η οποία σχετίζεται με την κανονιστική αξιολόγηση ενός οργανισμού από τον περίγυρό του, είναι η πλέον σημαντική παράμετρος και για τις δύο κατηγορίες δωρητών. Από την άλλη, η ‘πραγματιστική λογοδοσία’, που εδράζεται στους ωφελμιστικούς υπολογισμούς του δωρητή, είναι πιο σημαντική για τις επιχειρήσεις παρά για τα ιδρύματα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: δωρητές; ΜΚ-ΠΟ; νομιμοποίηση

ABSTRACT

This paper studies how foundations and businesses decide which environmental NGOs to fund. Since not all funding requests can be satisfied, donors have to evaluate applicants and select just a few. We argue that their selection is based on the evaluation of the applicant ENGO's various aspects of 'legitimacy'. We test this claim by using data from 14 in-depth interviews with representatives of Greek foundations

and businesses (banks & phone companies) which have funded flagship ENGOS over the period 2008-2010. We find that ‘moral legitimacy’, which taps on the normative evaluation of an organization by its audience, is the most important for all donors. On the other hand, ‘pragmatic legitimacy’, which rests on the donor’s self-interest calculations, was found to be more relevant for businesses than for foundations.

KEY WORDS: donors; ENGOS; legitimacy

Εισαγωγή¹³

Στη συζήτηση σχετικά με την (οικονομική) ενίσχυση κοινωνικών οργανώσεων, όπως οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), από επιχειρήσεις και άλλους οικονομικούς φορείς, μπορεί να διακρίνει κανείς δύο απόψεις. Από τη μία πλευρά όσοι θεωρούν ότι είναι μια κατάσταση win-win η οποία ωφελεί τόσο τους αποδέκτες όσο και τους δωρητές: οι πρώτοι εξασφαλίζουν απαραίτητους οικονομικούς πόρους, οι δεύτεροι προάγουν την εικόνα τους ως Κοινωνικά Υπεύθυνη Επιχείρηση (Corporate Social Responsibility) (Heap, 2000; Arts, 2002; Garriga and Mele, 2004; Eweje and Palakshappa, 2009; Galaskiewicz and Colman, 2006). Από την άλλη, είναι εκείνοι που θεωρούν ότι πρόκειται για το «οικολογικό ξέπλυμα» (“greenwashing”)¹⁴ των δωρητών (Lyon and Maxwell, 2011) ή ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τις οικονομικές ελίτ ως ένας «Δούρειος Ίππος» για να

¹³ Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί προγενέστερη μορφή του Botetzagias I. & Koutiva Eir. ‘Financial Giving of Foundations and Businesses to Environmental NGOs: The Role of Grantee’s Legitimacy’, VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, DOI 10.1007/s11266-012-9338-1

¹⁴ Ο όρος «greenwashing» («οικολογικό ξέπλυμα») αναφέρεται σε επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τεχνικές πράσινου marketing και (περιβαλλοντικής) εταιρικής κοινωνικής ευθύνης για να προωθήσουν/παρουσιάσουν την εταιρία, τα προϊόντα ή/και τις πολιτικές τους ως ‘φιλικά προς το περιβάλλον’ ενώ κάτι τέτοιο δεν ισχύει στην πραγματικότητα.

εξασφαλίσουν πρόσβαση και δυνατότητα επηρεασμού της ατζέντας και των δραστηριοτήτων των ΜΚ-ΠΟ με στόχο τον πλήρη έλεγχο τους (Brulle and Schafer Caniglia, 1999; Lister, 2000; Reith, 2010).

Άσχετα, όμως, από το αν κάποιος επικροτεί ή προβληματίζεται με τη χρηματοδότηση των ΜΚΟ από θεσμικούς δωρητές, δεν είναι δυνατόν να χρηματοδοτηθούν όλες οι ΜΚΟ που ζητούν ενίσχυση. Και αυτό το γεγονός οδηγεί στο γενικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εργασίας: πώς επιλέγουν οι δωρητές ποια Μη Κυβερνητική Οργάνωση θα χρηματοδοτήσουν;

Επιλέγοντας ποιον θα χρηματοδοτήσεις: ο ρόλος της νομιμοποίησης (*legitimacy*), της φήμης (*reputation*) και της θέσης (*status*)

Η χρηματοδότηση (ή μη) μιας συγκεκριμένης ΜΚΟ είναι μια περίπτωση ‘κοινωνικής κρίσης’, δηλαδή η ‘απόφαση ή γνώμη ενός αξιολογητή σχετικά με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας οργάνωσης’ (Bitektine, 2011, p.152). Ο Bitektine (2011) υποστηρίζει ότι αυτή η απόφαση/γνώμη εξαρτάται από το πώς αντιλαμβάνεται ο αξιολογητής τρεις, σχετιζόμενες έννοιες: τη νομιμοποίηση (‘legitimacy’), τη φήμη (‘reputation’) και τη θέση (‘status’) της οργάνωσης.

Η **νομιμοποίηση** ‘μπορεί να γίνει κατανοητή ως οι αντιλήψεις ενός δρώντος για την οργάνωση, ως μια κρίση σχετικά με την οργάνωση ή ως οι συμπεριφορικές συνέπειες των αντιλήψεων και της κρίσης, όπως εκδηλώνονται στις ενέργειες του δρώντα – «αποδοχή», «υποστήριξη», και ούτω καθεξής’ (ο.π., σ.152). Ο Bitektine (2011) δύο ‘ουσιαστικά διαφορετικούς τύπους αξιολόγησης [της νομιμοποίησης]’. Αφενός, την ‘αξιολόγηση της **γνωσιακής νομιμοποίησης** (‘**cognitive legitimacy judgment**’), διαμέσου της οποίας ‘η οργάνωση κατηγοριοποιείται ως προς το αν

ανήκει σε μια γνωστή οργανωσιακή μορφή, στη βάση μιας σειράς αναγνωρίσιμων οργανωσιακών χαρακτηριστικών' (σ. 156). Αφ' ετέρου, η **‘κοινωνικο-πολιτική νομιμοποίηση’** (**‘socio-political legitimacy’**), κατά την οποία ‘τα παρατηρούμενα χαρακτηριστικά της οργάνωσης, τα δομικά της χαρακτηριστικά και τα αποτελέσματα των δράσεων της αντιπαραβάλλονται προς τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα: ο δρώντας καταλήγει σε μια αξιολόγηση για το εάν η οργάνωση, η μορφή της, οι διαδικασίες της, τα αποτελέσματα που έχει, είναι κοινωνικά αποδεκτά –και ως εκ τούτου πρέπει να ενθαρρυνθούν ή τουλάχιστον να γίνουν ανεκτά- ή μη-αποδεκτά – οπότε η οργάνωση πρέπει να υποστεί κυρώσεις, να διαλυθεί ή να εξαναγκαστεί να αλλάξει τον τρόπο λειτουργίας της’ (Bitektine 2011:157).

Καθώς η δράση μιας οργάνωσης (μπορεί να) ωφελεί διάφορες και διαφορετικές ομάδες, η αξιολόγηση της κοινωνικο-πολιτικής νομιμοποίησής της εκτείνεται σε ένα συνεχές φάσμα, από την **‘εμπράγματατη (pragmatic) κοινωνικο-πολιτική νομιμοποίηση’** στο ένα άκρο μέχρι την **‘ηθική (moral) κοινωνικο-πολιτική νομιμοποίηση’** στο άλλο άκρο (Bitektine 2011:158-159). Σύμφωνα με τον Suchman (1995), ‘η εμπράγματατη νομιμοποίηση εδράζεται στους ωφελμιστικούς υπολογισμούς των πλέον άμεσων ακροατηρίων μιας οργάνωσης’ (σ.578) ενώ ‘η ηθική νομιμοποίηση’¹⁵, ‘εν αντιθέσει με την εμπράγματατη [...] δεν εδράζεται σε αξιολογήσεις σχετικά με το εάν μια συγκεκριμένη δραστηριότητα ωφελεί τον αξιολογητή αλλά μάλλον με το εάν η δραστηριότητα είναι «το σωστό»’ (σ.579).

Μια αξιολόγηση που βασίζεται στη ‘νομιμοποίηση’ της οργάνωσης μπορεί να συμπληρώνεται από αξιολογήσεις της ‘φήμης’ της (‘reputation’) ή και της θέσης (‘status’) (Bitektine 2011:160). Παρότι κάποια από τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τα τρία είδη αξιολόγησης επικαλύπτονται, τα τρία είδη

¹⁵ Αναφέρετε και ως ‘κανονιστική (Normative) νομιμοποίηση’

αξιολόγησης είναι εννοιολογικά διαφορετικά (ο.π. 160-161). Έτσι, για την αξιολόγηση της **‘νομιμοποίησης’** ο αξιολογητής αναλύει τα χαρακτηριστικά της οργάνωσης με κύριο στόχο να ανακαλύψει ομοιότητες με άλλες, γνωστές και κοινωνικά αποδεκτές, οργανώσεις και να αποφασίσει αν πρόκειται για «μία από αυτές» (ο.π. 160). Αντίθετα, στην αξιολόγηση της **‘φήμης’** η έμφαση πέφτει στο τι διαφοροποιεί τη συγκεκριμένη οργάνωση από τις υπόλοιπες του είδους της: έτσι ο αξιολογητής εξετάζει τις παρελθούσες δράσεις και ποιότητα του έργου της οργάνωσης με στόχο να **‘εντοπίσει τα μοναδικά οργανωσιακά χαρακτηριστικά [της]’** που θα εγγυηθούν τη μελλοντική συμπεριφορά της οργάνωσης (ο.π.160-163). Τέλος, μέσα από την αξιολόγηση της **‘θέσης’** η οργάνωση κατατάσσεται ιεραρχικά ως πιο **‘διακεκριμένη’**, πιο **‘αναγνωρισμένη’** και ούτω καθεξής από τις άλλες, κοινωνικά αποδεκτές (δηλαδή **‘νομιμοποιημένες’** (legitimate)) οργανώσεις του είδους της (ο.π.161-162).

Ποιο είδος αξιολόγησης είναι το κυρίαρχο για να αποφασίσει ένας δωρητής να χρηματοδοτήσει μια ΜΚ-ΠΟ. Από μόνη της η **‘γνωσιακή νομιμοποίηση’** είναι ανεπαρκής, καθώς αποτελεί αναγκαία –αλλά όχι ικανή- συνθήκη για κάποιον δωρητή. Μόλις η οργάνωση περάσει αυτό το πρώτο στάδιο, το οποίο λόγω της εγνωσμένης και μακράς παρουσίας των περιβαλλοντικών ΜΚΟ στην Ελλάδα δεν θα παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα, η αξιολόγηση θα συνεχίσει **‘και η οργάνωση θα υποβληθεί σε περαιτέρω έλεγχο και διερεύνηση ώστε να αποφασιστεί αν είναι επωφελής για τους αξιολογητές, την κοινωνική τους ομάδα ή/και την κοινωνία εν γένει’** (Bitektine 2011:157). Δηλαδή, ο αξιολογητής θα εστιάσει στην **‘κοινωνικο-πολιτική νομιμοποίηση’** της οργάνωσης που ζητά χρηματοδότηση. Από την άλλη, όπως θα δείξουμε στην επόμενη παράγραφο, οι αξιολογήσεις της **‘φήμης’** και της **‘θέσης’** θα χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά για κάποιες από τις υπο-κατηγορίες

της κοινωνικο-πολιτικής νομιμοποίησης είτε όταν χρειάζεται να γίνει κάποια ιεραρχική κατηγοριοποίηση (οπότε θα αξιολογήσουν και τη 'θέση' (status)) ή όταν η αξιολογείται η παρελθούσα δράση/διακριτότητα της ΜΚ-ΠΟ που ζητά ενίσχυση (αξιολόγηση 'φήμης').

Μετρώντας την 'κοινωνικο-πολιτική' νομιμοποίηση

Για διευκόλυνση της ανάλυσης, οι δύο τύποι της κοινωνικο-πολιτικής νομιμοποίησης, η 'εμπράγματη' και η 'ηθική' (Bitektine 2011:158-159), ασυνήθως χωρίζονται σε πιο λεπτομερείς υπο-κατηγορίες. Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιάσουμε τι καλύπτει η κάθε υποκατηγορία, θα προτείνουμε δείκτες μέτρησης των διαφόρων υπο-κατηγοριών νομιμοποίησης και θα επισημάνουμε εκείνους τους δείκτες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για την αξιολόγηση της 'φήμης' και της 'θέσης' μια ΜΚ-ΠΟ.

Εμπράγματη (Pragmatic) νομιμοποίηση

Ο Suchman (1995) διαχωρίζει την εμπράγματη νομιμοποίηση σε τρεις υπο-κατηγορίες: 'ανταλλαγής' ('exchange'), 'επιρροής' ('influence') και 'προδιάθεσης' ('dispositional').

Η '**νομιμοποίηση** βάσει **ανταλλαγής**' αναφέρεται στην 'υποστήριξη που λαμβάνει η δράση μιας οργάνωσης λόγω της αναμενόμενης αξίας που θα έχει αυτή η δράση σε κάποιες συγκεκριμένες ομάδες (constituents)' (Suchman 1995:578). Σε αυτή τη λογική, οι δωρητές θα ενισχύουν τις ΜΚ-ΠΟ ώστε να έχουν μια θετική προβολή/διαφήμιση μέσα από αυτή τη δωρεά τους. Είναι προφανές ότι αυτή η προβολή/διαφήμιση θα είναι τόσο μεγαλύτερη όσο πιο γνωστή στο κοινό είναι η ΜΚ-

ΠΟ που ενισχύεται, ώστε η δωρεά τους να γίνει γνωστή στο ευρύτερο δυνατό κοινό.

Συνεπώς αναμένουμε ότι

Πρόταση 1 (P1): *Η ΜΚ-ΠΟ επιλέγεται εξαιτίας της δημόσιας αναγνώρισης/του γνωστού της ονόματος.*

Είναι επίσης προφανές ότι αυτός ο δείκτης σχετίζεται/μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για μια αξιολόγηση 'θέσης' (status) καθώς ο αξιολογητής, στην προσπάθειά του να καθορίσει τη «δημόσια αναγνώριση/γνωστό όνομα» της ΜΚ-ΠΟ, αναγκαστικά θα την συγκρίνει με άλλες ΜΚ-ΠΟ για να προσδιορίσει τη σχετική της θέση.

Στην περίπτωση της 'νομιμοποίησης βάσει επιρροής', 'οι ομάδες στις οποίες απευθύνεται (constituents) δεν υποστηρίζουν την οργάνωση κατ' ανάγκη επειδή πιστεύουν ότι τους προσφέρει συγκεκριμένα επωφελή ανταλλάγματα αλλά μάλλον επειδή τη θεωρούν θετική στα ευρύτερα συμφέροντά τους' (Suchman 1995:578). Και για να θεωρηθεί κάτι τέτοιο, οι οργανώσεις πρέπει να 'προσεταιρισθούν (co-opted), ούτως ειπείν', είτε με το να υιοθετήσουν τις προδιαγραφές λειτουργίας των δωρητών τους είτε με το να τους παραχωρήσουν πρόσβαση στις δομές λήψεως αποφάσεων της οργάνωσης' (ο.π.).

Υπάρχει μια μεγάλη βιβλιογραφία για το θέμα του 'προσεταιρισμού' στη χρηματοδότηση των ΜΚ-ΠΟ. Ιδιαίτερα οι Αμερικανοί ερευνητές έχουν υποστηρίξει ότι τα ιδρύματα προτιμούν να χρηματοδοτούν τις μεγάλες ΜΚ-ΠΟ επειδή οι τελευταίες είναι 'σύμφωνες' ή/και προτίθενται να συμμορφωθούν με τη (συντηρητική) κοινωνική και πολιτική ατζέντα των δωρητών (π.χ. Barker 2008; Brulle and Jenkins 2005; Brulle 2000; Dowie 2002, αλλά δεξ Delfin and Tang 2007, για μια διαφορετική άποψη). Παρόμοιες απόψεις έχουν διατυπωθεί για το ρόλο της ΕΕ ή της Διεθνούς Τράπεζας (πχ. Chartier and Deleage 1998) ή των επιχειρήσεων (π.χ. Ramutsindela 2010; Baur and Schmitz 2011), με αποτέλεσμα σειρά ερευνών να

υποστηρίζει ότι η συνεργασία μεταξύ των διεθνών οικονομικών ελίτ και των ΜΚΟ προστασίας της φύσης καθοδηγείται, υπηρετεί και προωθεί τη νέο-φιλελεύθερη, καπιταλιστική ατζέντα αυτών των ελίτ (MacDonald 2010; Holmes 2011). Σε αυτή τη λογική, οι δράσεις που θα έχουν ‘νομιμοποίησης βάσει επιρροής’ – και εν τέλει θα χρηματοδοτούνται – είναι εκείνες που δεν θα αντιστρατεύονται τα κοινωνικο-οικονομικά συμφέροντα των οικονομικών ελίτ. Τέτοιες δράσεις είναι κυρίως όσες αφορούν τα αποκαλούμενα περιβαλλοντικά προβλήματα ‘πρώτης γενιάς’, όπως η προστασία & διατήρηση της φύσης και της άγριας πανίδας (Mitchell, Mertig and Dunlap 1991). Αντίθετα, θέματα ‘δεύτερης γενιάς’ (όπως η ρύπανση) και ‘τρίτης γενιάς’ (όπως η υπερθέρμανση του πλανήτη) δε θα τύχουν ανάλογης προσοχής καθώς οι ρίζες τους βρίσκονται στις κυρίαρχες βιομηχανικές και οικονομικές πρακτικές μας, δηλαδή στη δράση των δωρητών (δες Brulle and Schafer Caniglia 1999). Συνεπώς περιμένουμε ότι

P2: *Η ΜΚ-ΠΟ επιλέχθηκε γιατί τα προγράμματα που προτείνει/ασχολείται αφορούν περιβαλλοντικά προβλήματα ‘πρώτης γενιάς’, ακριβώς επειδή αυτά τα προγράμματα συμβαδίζουν με τα ευρύτερα συμφέροντα/ενδιαφέροντα των δωρητών.*

Από την άλλη πλευρά, ‘ο πιο σίγουρος δείκτης της συνεχιζόμενης δέσμευσης στα συμφέροντα των ομάδων στις οποίες απευθύνεται είναι η διάθεση της οργάνωσης να παραχωρήσει κάποιο μέρος εξουσίας σε αυτές’ (Suchman 1995:578), and η ύπαρξη “board interlocks” (δηλαδή να υπάρχουν κοινά μέλη στα συμβούλια διοίκησης των δύο) μπορεί να εξυπηρετήσει αυτό το σκοπό. Κάτι τέτοιο δεν είναι σπάνιο φαινόμενο¹⁶, και μπορεί να ενισχύσει τη ‘νομιμοποίηση βάσει επιρροής’ μια

¹⁶ Οι Hoffman & Bertels (2009) αναφέρουν ότι από το σύνολο των κοινών μελών διοικητικού συμβουλίου που είχαν οι Αμερικανικές ΜΚ-ΠΟ με άλλους οργανισμούς, το that of all the board members US ENGOs had in common with other organizations, το 59.27% & το 51.85% ήταν με ιδρύματα ή/και εταιρίες (έτη 2000 & 2005 αντίστοιχα).

ΜΚ-ΠΟ καθώς προσωποποιεί τη σύμπλευση συμφερόντων μεταξύ ΜΚ-ΠΟ και δωρητών. Συνεπώς,

P3: *Η ΜΚ-ΠΟ επιλέγεται επειδή έχει κοινά μέλη διοικητικού συμβουλίου με τον δωρητή.*

Η τελευταία υπο-κατηγορία της εμπράγματης νομιμοποίησης είναι η ‘**νομιμοποίηση βάσει προδιάθεσης**’. Σημαντικά ανθρωπομορφική, σχετίζεται με τη ‘νομιμοποίηση βάσει επιρροής’ αλλά εμπλέκεται και με υπο-κατηγορίες της ‘ηθικής νομιμοποίησης’ (δες επόμενη ενότητα), η ‘νομιμοποίηση βάσει προδιάθεσης’ αποδίδεται ‘σε εκείνες τις οργανώσεις που «νοιάζονται πραγματικά για τα συμφέροντά μας», «μοιράζονται τις αξίες μας» ή είναι «έντιμες», «άξιες εμπιστοσύνης», «καθώς πρέπει» και «σώφρονες»’ (Suchman 1995:578). Αυτό που αξιολογείται τώρα είναι ο ‘καλός χαρακτήρας’ και η ‘φήμη’ της οργάνωσης (ο.π.588). Η ‘νομιμοποίηση βάσει προδιάθεσης’ μπορεί να βασίζεται ‘στη φήμη των δράσεων σημαντικών στελεχών [της οργάνωσης]’ και ‘μπορεί να ενισχυθεί από τη χρήση πληροφοριοδοτών (*character references*), οι οποίοι διατίθενται να εγγυηθούν την έμφυτη αξιοπιστία της οργάνωσης’ (Suchman 1995:588, δες Valor and Merino de Diego (2009:115, 118) & Seitanidi and Crane (2009:419-422) για σχετικά δεδομένα).
Αρα,

P4: *Η ΜΚ-ΠΟ επιλέγεται εξαιτίας του «καλού ονόματός» της (το οποίο καθορίζεται είτε από την εμπειρία του ίδιου του αξιολογητή είτε από την επιβεβαίωση άλλων πηγών).*

Ηθική (moral) νομιμοποίηση

Και η ‘ηθική νομιμοποίηση’ μπορεί να διακριθεί σε 4 υπο-κατηγορίες: ‘νομιμοποίηση βάσει αποτελεσμάτων’ (‘consequential’), ‘διαδικαστική νομιμοποίηση’ (‘procedural’), ‘δομική’ (‘structural/categorical’) και τέλος ‘προσωπική’ (‘personal’) νομιμοποίηση.

Η ‘**νομιμοποίηση βάσει αποτελεσμάτων**’ συνδέει την καταλληλότητα μιας οργάνωσης με το ‘τι καταφέρνει’, με ‘την ποιότητα και την αξία’ είτε της τρέχουσας δουλειάς του είτε του παρελθόντος έργου της (Suchman 1995:580), και γι’ αυτό το λόγο επικαλύπτεται εν μέρει με την υπο-κατηγορία της ‘νομιμοποίησης βάσει προδιάθεσης’. Συνεπώς,

Η MK-ΠΟ επιλέγεται εξαιτίας: (P5a) της ποιότητας της πρότασής της (P5b) του καλού παρελθόντος έργου της.

Το δεύτερο κριτήριο, επειδή αναφέρεται στην παρελθούσα συμπεριφορά της οργάνωσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για ‘αξιολογήσεις φήμης’ (cf. Bitektine 2011:162).

Όμως, κάποια ‘αποτελέσματα είναι εγγενώς δύσκολο να μετρηθούν (Suchman 1995:580), καθιστώντας έτσι δύσκολη την αξιολόγηση της ‘νομιμοποίησης βάσει αποτελεσμάτων’. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι αξιολογητές μπορούν να στραφούν στην ανάλυση της ‘**διαδικαστικής**’ (procedural) ή/και της ‘**δομικής/κατηγορικής**’ (structural/categorical) νομιμοποίησης thus hindering the consequential legitimacy’s assessment. Η ‘διαδικαστική νομιμοποίηση’ εδράζεται στη χρήση ‘ορθών μέσων και πρακτικών’ στη λειτουργία της οργάνωσης. Η έμφαση εδώ δεν είναι στο *ποια* αποτελέσματα επιτυγχάνονται (αυτό αφορά τη ‘νομιμοποίησης βάσει

αποτελεσμάτων) αλλά πώς προσπαθεί η οργάνωση να επιτύχει τα όποια αποτελέσματα (ο.π. 580-581).

Υποστηρίζουμε ότι οι δωρητές αντιλαμβάνονται τη ‘διαδικαστική’ και ‘δομική’ νομιμοποίηση μιας οργάνωσης με δύο τρόπους. Ο πρώτος αφορά τον τρόπο λειτουργίας και τη δομή της ΜΚ-ΠΟ, οι οποίοι οφείλουν να προσομοιάζουν αυτούς μιας επαγγελματικής (οικονομικής) οντότητας. Οι απαιτήσεις και οι διαδικασίες αξιολόγησης που συνοδεύουν μια δωρεά μπορούν να αντιμετωπισθούν μόνο από ένα δικαιούχο που είναι και ο ίδιος ‘επαγγελματικά’ οργανωμένος (cf. Delfin, Jr. and Tang 2008:611-613), και μόνο οι ‘θεσμοποιημένες’ ΜΚ-ΠΟ –που έχουν επαγγελματικό, αμειβόμενο προσωπικό και μια ξεκάθαρη (και συνήθως ιεραρχική και συγκεντρωτική) δομή (cf. Diani and Donati 1999; van der Heijden 1999; Carter 2001)-, μπορούν να ανταποκριθούν. Συνεπώς,

Ρ6α: *Η ΜΚ-ΠΟ επιλέγεται εξαιτίας της ‘θεσμοποιημένης’ δομής της και τις επαγγελματικές διαδικασίες που χρησιμοποιεί (i.e. αμειβόμενο προσωπικό, αλυσίδα διοίκησης, εξειδικευμένη εμπειρία κτλ).*

Ο δεύτερος τρόπος σχετίζεται με τις τακτικές που χρησιμοποιεί η ΜΚ-ΠΟ που αιτείται χορηγίας για να προωθήσει την ατζέντα της. Η θεσμοποίηση δεν είναι μόνο θέμα οργανωτικής δομής αλλά ‘μιας ολόκληρης σειράς μεταμορφώσεων στη διάρκεια των οποίων η κοινωνική οργάνωση αρχίζει να μοιάζει περισσότερο με κόμμα ή με ομάδα συμφερόντων’ (Kriesi 1996:156). Για την ακρίβεια, δομή και τακτικές συνδέονται διαλεκτικά: οι θεσμοποιημένες και επαγγελματικές κοινωνικές οργανώσεις τείνουν να χρησιμοποιούν θεσμοποιημένες τακτικές επειδή συνάδουν με τη δομή τους ενώ, ταυτόχρονα, οι θεσμοποιημένες τακτικές και δομή καθιστούν πιο εύκολη την πρόσβασή τους και τη συνεργασία με οντότητες που έχουν, και εκτιμούν, το συγκεκριμένο *modus operandi* (ο.π. 158). Γι’ αυτό το λόγο, πλήθος ερευνητών έχει

συνδέσει τη μετριοπάθεια των τακτικών των ΜΚ-ΠΟ με τη θεσμοποίησή τους (cf. Kriesi 1996; Rootes 1999; Dryzek, Downs, Hernes and Schlosberg 2003).

Συνεπώς, υποστηρίζουμε ότι οι τακτικές που χρησιμοποιεί μια ΜΚ-ΠΟ θα επηρεάζει τις πιθανότητες να τύχει χρηματοδότησης, καθώς η χρήση τακτικών αντιπαράθεσης/διαμαρτυρίας θα απωθεί/ξενίζει τους πιθανούς χορηγούς (τόσο τα ιδρύματα όσο και τις επιχειρήσεις. Δες σχετικά Brulle & Jenkins 2005; Jenkins 1987; Brulle and Schafer Caniglia 1999; Elkington 1998; Lucea 2010). Έτσι

P6b: *Η ΜΚ-ΠΟ επιλέγεται επειδή δεν χρησιμοποιεί ακτιβιστικές τακτικές.*

Η τελευταία υποκατηγορία της ‘ηθικής νομιμοποίησης’ είναι η ‘προσωπική’ (‘personal’) η οποία αφορά ‘το χάρισμα των συγκεκριμένων ηγετών της οργάνωσης’ (Suchman 1995:581). Τα μέλη των ΔΣ των ΜΚ-ΠΟ, εξαιτίας της εξειδίκευσής τους, της προσωπικής τους φήμης ή/και του κοινωνικού τους στάτους, συμμετέχουν στα ίδια κοινωνικά δίκτυα με τους πιθανούς δωρητές άρα μπορούν να εξασφαλίσουν πόρους για την οργάνωσή τους (cf Hillman and Dalziel 2003; Provan 1980; Brown 2005; Miller-Millesen 2003; Lowry 1999). Εξού και η πρόταση:

P7. *Η ΜΚ-ΠΟ επιλέγεται επειδή τα μέλη του ΔΣ/υψηλόβαθμα στελέχη της έχουν ‘διακεκριμένο προφίλ/είναι κοινωνικά δικτυωμένοι’.*

Προφανώς αυτή η διάσταση είναι κατάλληλη και για την αξιολόγηση της θέσης (status) μιας οργάνωσης –καθώς η τελευταία ‘μετρά τις διαφορές στην κοινωνική κατάταξη των δρώντων οι οποίες αποδίδουν προνόμια ή οδηγούν σε διακρίσεις’ (Bitektine 2011:163).

Η προηγούμενη συζήτηση συνοψίζεται στον Πίνακα 1. Μέσα από την έρευνά μας, προσπαθούμε να απαντήσουμε σε 3 βασικά ερευνητικά ερωτήματα: (1) Οι δωρητές όντως χρησιμοποιούν τους δείκτες που υποθέσαμε, για την αξιολόγηση των ΜΚ-ΠΟ που (θα) χρηματοδοτήσουν; (2) Ποια από τις παραπάνω υπο-κατηγορίες

«νομιμοποίησης» είναι πιο σημαντική ή/και ουσιαστική για την χρηματοδότηση
ΜΚ-ΠΟ στην Ελλάδα; (3) Υπάρχουν διαφορές ανάλογα με τον τύπο του δωρητή;

Πίνακας 1: Οι αξιολογήσεις νομιμοποίησης εκ μέρους των δωρητών για το αν θα ενισχύσουν οικονομικά μια ΜΚ-ΠΟ - **θεωρητικό πλαίσιο**

(Υπό-) Κατηγορίες Νομιμοποίησης	Για τη συγκεκριμένη υπο-κατηγορία «αξιολόγησης νομιμοποίησης», ο αξιολογητής/δωρητής προσπαθεί να καθορίσει αν η υποψήφια ΜΚ-ΠΟ....	Ποιους «δείκτες» χρησιμοποιεί ο αξιολογητής; <u>(ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ)</u> Η υποψήφια ΜΚ-ΠΟ....
Εμπράγματα “Pragmatic”		
Ανταλλαγής <i>Exchange</i>	... προσφέρει κάποιο (πολύτιμο) αντάλλαγμα	P1 ... είναι ευρύτερα γνωστή, είναι κοινωνικά αναγνωρίσιμη (<i>άρα, προσφέρει δημοσιότητα στον δωρητή</i>).
Επιρροής <i>Influence</i>	... ανταποκρίνεται στα ευρύτερα συμφέροντα του δωρητή	P2 ... τα προτεινόμενα ή/και τρέχοντα προγράμματα ασχολούνται με περ/κα προβλήματα «πρώτης γενιάς». P3 ... και ο δωρητής έχουν κοινά μέλη στο ΔΣ
Προδιάθεσης <i>Dispositional</i>	... είναι ‘άξιος εμπιστοσύνης’, ‘καθώς πρέπει’, ‘σώφρων’	P4έχει «καλό όνομα
Ηθική “Moral”		
Αποτελεσμάτων <i>Consequential</i>	... το (προηγούμενο) έργο της είναι καλής ποιότητας	P5a ... καταθέτει μια καλή/ποιοτική πρόταση. P5b ... έχει ένα καλό ιστορικό.
Δομική <i>Structural</i>	... έχει «αποδεκτή» οργανωτική δομή	P6a ... έχει θεσμοποιημένη οργανωτική δομή
Διαδικαστική <i>Procedural</i>	... χρησιμοποιεί τα «αρμόζοντα» μέσα και διαδικασίες για το έργο της	P6a ... χρησιμοποιεί επιχειρησιακές διαδικασίες διαχείρισης/λειτουργίας P6b ΔΕ χρησιμοποιεί ακτιβιστικές τακτικές δράσης
Προσωπική <i>Personal</i>	... έχει «χαρισματική» (δηλαδή, προβεβλημένη) ηγεσία	P7 ... έχει αναγνωρίσιμα/καλά δικτυωμένα μέλη στο ΔΣ ή σε θέσεις ευθύνης

Μεθοδολογία & Αποτελέσματα

Το καλοκαίρι του 2010 επικοινωνήσαμε με τις 10 μεγαλύτερες ελληνικές ΜΚ-ΠΟ¹⁷, ζητώντας τους να μας κοινοποιήσουν τα στοιχεία των δωρητών τους για την περίοδο 2008-2010. Από το σύνολο των 95 διαφορετικών δωρητών επιλέξαμε τρεις κατηγορίες: ιδρύματα και εταιρίες (κινητής) τηλεφωνίας & τράπεζες (καθώς οι δύο τελευταίες ήταν οι σημαντικότερες υπο-κατηγορίες δωρητών) –σύνολο 24 δωρητές. Στις αρχές του φθινοπώρου 2010 διεξάγαμε συνεντεύξεις με τους εκπροσώπους των 14 ιδρυμάτων εταιριών που συμφώνησαν να συμμετάσχουν στην έρευνά μας υπό καθεστώς ανωνυμίας (5 ιδρύματα, 6 τράπεζες και 3 εταιρίες τηλεφωνίας). Οι συνεντευξιαζόμενοι ήταν είτε οι επικεφαλής των Τμημάτων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης/Δημοσίων Σχέσεων (για τις εταιρίες) είτε οι Γραμματείς του Συμβουλίου (για τα ιδρύματα) (δες Τεχνικό Παράρτημα).

Οι συνεντεύξεις είχαν ημι-δομημένη μορφή. Ξεκινούσαν με την ερώτηση “θα θέλαμε να μας πείτε πώς επιλέγει ο οργανισμός σας ποιες ΜΚ-ΠΟ και ποια προγράμματά τους θα χρηματοδοτήσει, ανάμεσα από τις τόσες αιτήσεις που λαμβάνετε; Ποια είναι τα πιο σημαντικά κριτήρια που επηρεάζουν την απόφασή σας;”. Αφήσαμε τους συνεντευξιαζόμενους να μιλήσουν ελεύθερα, χωρίς να τους διακόπτουμε και ελέγχοντας αν στα λεγόμενά τους μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε τις διαστάσεις που περιγράφουμε στον Πίνακα 1). Στην περίπτωση που κάποιος συνεντευξιαζόμενος δεν ανέφερε κάποια από τα κριτήρια, μόλις τελείωνε τον/την ρωτούσαμε: «θα λέγατε ότι [ο παράγοντας που δεν αναφέρθηκε] έπαιξε κάποιο ρόλο στην απόφασή σας;», και

¹⁷ Πρόκειται για τις: WWF Ελλάς; Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρία; Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης; Ελληνική Εταιρία Προστασίας του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς; ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ; Καλλιστώ; Αρχέλωνας; MOM; MEDASSET; Δίκτυο Μεσόγειος SOS

*Πρακτικά 6^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης,
Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 31 Μαΐου- 2 Ιουνίου 2013*

αφήναμε τον συνεντευξιαζόμενο να σχολιάσει σχετικά. Στον επόμενο Πίνακα 2 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα βάσει των συνεντεύξεων.

Πίνακας 2: Οι αξιολογήσεις νομιμοποίησης εκ μέρους των δωρητών για το αν θα ενισχύσουν οικονομικά μια ΜΚ-ΠΟ - **Αποτελέσματα**

(Υπό-) Κατηγορίες Νομιμοποίησης	Ποιους «δείκτες» χρησιμοποιεί ο αξιολογητής; Η υποψήφια ΜΚ-ΠΟ....	Η Πρόταση (P) επαληθεύεται ή μη, από τα δεδομένα		Σχόλια
		Ιδρύματα	Επιχειρήσεις	
Εμπράγματα “Pragmatic”				
Ανταλλαγής <i>Exchange</i>	P1 ... είναι ευρύτερα γνωστή, είναι κοινωνικά αναγνωρίσιμη (άρα, προσφέρει δημοσιότητα στον δωρητή).	X	Μάλλον √	Για τις Επιχειρήσεις είναι μάλλον συνώνυμη με τον «επαγγελματισμό» της ΜΚ-ΠΟ (δομική & διαδικαστική λογοδοσία)
Επιρροής <i>Influence</i>	P2 ... τα προτεινόμενα ή/και τρέχοντα προγράμματα ασχολούνται με περ/κα προβλήματα «πρώτης γενιάς».	√	√	
	P3 ... και ο δωρητής έχουν κοινά μέλη στο ΔΣ	Απροσδιόριστο	Μη σχετικό	Για τα Ιδρύματα οι γνώμες είναι μοιρασμένες
Προδιάθεσης <i>Dispositional</i>	P4έχει «καλό όνομα	Μάλλον √	Μάλλον √	Θεωρείται παράπλευρο αποτέλεσμα της ‘νομιμοποίησης βάσει αποτελεσματικής, της ‘δομικής’ και της ‘διαδικαστικής’ λογοδοσίας’
Ηθική “Moral”				
Αποτελεσμάτων “Consequential”	P5a ... καταθέτει μια καλή/ποιοτική πρόταση.	√	√	
	P5b ... έχει ένα καλό ιστορικό.	√	√	
Δομική “Structural”	P6a ... έχει θεσμοποιημένη οργανωτική δομή	√	√	
Διαδικαστική “Procedural”	P6a ... χρησιμοποιεί επιχειρησιακές διαδικασίες διαχείρισης/λειτουργίας	√	√	
	P6b ΔΕ χρησιμοποιεί ακτιβιστικές τακτικές δράσης	X	Μάλλον √	Για τις Επιχειρήσεις ζυγίζεται έναντι της «νομιμοποίησης ανταλλαγής» (καλή δημοσιότητα)
Προσωπική “Personal”	P7 ... έχει αναγνωρίσιμα/καλά δικτυωμένα μέλη στο ΔΣ ή σε θέσεις ευθύνης	Απροσδιόριστο	Απροσδιόριστο	Οι γνώμες είναι μοιρασμένες

Συμπεράσματα και Συζήτηση

Η έρευνά μας ανέδειξε κάποιες σημαντικές ομοιότητες μεταξύ Ιδρυμάτων και Επιχειρήσεων αναφορικά με το πώς επιλέγουν ποιες ΜΚ-ΠΟ θα χρηματοδοτήσουν. Κατ' αρχήν, ο πιο βασικός κανόνας είναι αν η αίτηση ταιριάζει με την ατζέντα του δωρητή ('νομιμοποίηση βάσει επιρροής'), καθώς μόνο τότε θα χρηματοδοτηθεί ένα πρόγραμμα, και αυτό σημαίνει την ευαισθητοποίηση του κοινού μέσα από προγράμματα 'εκπαίδευσης', 'προστασίας της φύσης' ή/και (σε μικρότερο βαθμό) 'έρευνα/συλλογή δεδομένων' (όλα περιβαλλοντικά θέματα 'πρώτης γενιάς', συνεπώς η Πρόταση P2 επαληθεύεται). Δεύτερον, η 'νομιμοποίηση βάσει αποτελεσμάτων', η 'δομική' και η 'διαδικαστική' νομιμοποίηση (δηλαδή η καλή πρόταση/παρελθόν έργο, η θεσμοποιημένη οργανωτική δομή και η επαγγελματική λειτουργία) είναι όλες κριτήρια εκ των ων ουκ άνευ και είναι στενά συνδεδεμένες στο μυαλό των αξιολογητών (οι Προτάσεις P5a έως P6a, επιβεβαιώνονται). Τρίτον, η 'νομιμοποίηση βάσει προδιάθεσης' (το καλό όνομα της ΜΚ-ΠΟ που ζητά χορηγία) είναι σχετική αλλά σε μικρότερο βαθμό: φαίνεται ότι η σχετική κρίση είναι στενά συνδεδεμένη με την αξιολόγηση της 'νομιμοποίησης βάσει αποτελεσμάτων', της 'δομικής' και της 'διαδικαστικής' νομιμοποίηση –γεγονός που υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα αυτής της τριμελούς ομάδας. Τέλος, για την 'προσωπική νομιμοποίηση' (η ΜΚ-ΠΟ έχει 'αναγνωρισμένα' στελέχη) δόθηκαν όλες οι πιθανές απαντήσεις, συνεπώς η Πρόταση P7 παραμένει απροσδιόριστη.

Επίσης αναδύθηκαν μερικές σημαντικές διαφορές στο πώς τα Ιδρύματα και οι Επιχειρήσεις επιλέγουν ποιους θα χρηματοδοτήσουν. Έτσι, οι εκπρόσωποι των ιδρυμάτων δήλωσαν ότι δε λαμβάνουν υπόψη τους το τη δημόσια αναγνώριση του αιτούντος (η Πρόταση P1, "νομιμοποίηση βάσει ανταλλαγής", απορρίπτεται για τα Ιδρύματα). Τουναντίον, είναι σημαντική για τις επιχειρήσεις, αλλά όχι μόνο για τους

λόγους που υποθέσαμε καθώς μόνο το 1/3 των επιχειρήσεων δικαιολόγησε τη σημασία αυτού του κριτηρίου με όρους αυξημένης δημοσιότητας για τον δωρητή. Για τις περισσότερες επιχειρήσεις, μια ‘αναγνωρίσιμη’ ΜΚ-ΠΟ είναι ουσιαστικά συνώνυμο με το μια ‘επαγγελματική’ ΜΚ-ΠΟ, γεγονός που τονίζει και πάλι τη σπουδαιότητα της ‘δομικής νομιμοποίησης’ και της ‘νομιμοποίησης βάσει αποτελεσμάτων’ (συνεπώς η Πρόταση Ρ1 επαληθεύεται μερικώς για τις επιχειρήσεις). Αντίστοιχες διαφορές απόψεων βρίσκουμε αναφορικά με τη χρήση ακτιβιστικών τακτικών από τη ΜΚ-ΠΟ (Πρόταση Ρ6b). Ενώ δε θα απέτρεπε τη χρηματοδότηση από τα Ιδρύματα, οι Επιχειρήσεις φαίνεται ότι αξιολογούν αυτή τη ‘νομιμοποίηση βάσει διαδικασιών’ από κοινού με τη ‘νομιμοποίηση βάσει ανταλλαγής’: έτσι, οι γνώμες δίστανται ανάμεσα σε επιχειρήσεις που θα απέφευγαν να ενισχύσουν ακτιβιστικές ΜΚ-ΠΟ, θεωρώντας τες δυνητικά επικίνδυνες για τη δημόσια εικόνα της επιχείρησης, και σε εκείνες που θα αποφάσιζαν αναλόγως της περίπτωσης, ζυγίζοντας τον πιθανό κίνδυνο έναντι της υψηλής δημόσιας αναγνώρισης της ΜΚ-ΠΟ και της προώθησης που θα έδινε μια –προσεκτικά σχεδιασμένη- συνεργασία στην εικόνα της επιχείρησης). Τέλος, δε μπόρεσε να διευκρινιστεί ο ρόλος των κοινών μελών του ΔΣ (Πρόταση Ρ3). Το γεγονός αυτό οφείλεται ότι δεν υπάρχουν κοινά μέλη μεταξύ των (συγκεκριμένων) επιχειρήσεων και ΜΚ-ΠΟ, ενώ στις ελάχιστες περιπτώσεις ιδρυμάτων-ΜΚ-ΠΟ οι απόψεις για τη σημασία αυτής της διάστασης στη διαδικασία επιλογής είναι διχασμένες.

ΤΕΧΝΙΚΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Χ: Δωρητές Ελληνικών ΜΚ-ΠΟΥ που συμμετείχαν στην έρευνα

Επιχειρήσεις	Ιδρύματα
Τράπεζα Κύπρου	Λάτση
ALPHA	Λεβέντη
Eurobank	Μποδοσάκη
Proton Bank	Στ. Νιάρχου
Τράπεζα Πειραιώς	Κωστόπουλου
WIND	
ΟΤΕ	
VODAFONE	

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arts, B. (2002). Green alliances' of business and NGOs. New styles of self-regulation or 'dead-end roads'?. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 9(1), 26-36.
- Barker, M. (2008). The Liberal Foundations of Environmentalism: Revisiting the Rockefeller-Ford Connection. *Capitalism Nature Socialism*, 19(2), 15-42.
- Baur, D. & Schmitz, H. (2011). Corporations and NGOs: When Accountability Leads to Co-optation. *Journal of Business Ethics*, DOI 10.1007/s10551-011-1057-9.
- Bitektine, A. (2011). Toward a theory of social judgments of organizations: The case of legitimacy, reputation, and status. *The Academy of Management Review*, 36(1), 151-179.
- Brown, W. A. (2005). Exploring the association between board and organizational performance in nonprofit organizations. *Nonprofit Management and Leadership*, 15(3), 317-339.
- Brulle, R. J. (2000). *Agency, democracy, and nature: The US environmental movement from a critical theory perspective*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Brulle, R. J., & Jenkins, J. C. (2005) . *Decline or Transition? Discourse and Strategy in the US Environmental Movement*. Paper presented at the annual conference of the American Sociological Association, Philadelphia, PA.
- Brulle, R. J. & Schafer Caniglia, B. (199). *Money for nature: A network analysis of foundations and environmental groups (Working Paper and Technical Report Series, 2000-01)*. Notre Dame, IN, USA: University of Notre Dame.
- Carter, N. (2001). *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

- Chartier, D., & Deleage, J.-P. (1998) "The international environmental NGOs: From the revolutionary alternative to the pragmatism of reform. *Environmental Politics*, 7(3), 26-41.
- Delfin, F. G. Jr., & Tang, S. (2007). Elitism, pluralism, or resource dependency: patterns of environmental philanthropy among private foundations in California. *Environment and Planning A*, 39(9), 2167-2186.
- Delfin, F. G. Jr., & Tang, S. Y. (2008). Foundation Impact on Environmental Nongovernmental Organizations: The Grantees' Perspective. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 37(4), 603-625.
- Diani, M., & Donati, P. R. (1999). Organisational Change in Western European Environmental Groups: A Framework for Analysis. *Environmental Politics*, 8(1), 13-34.
- Dowie, M. (2002). *American foundations: an investigative history*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Dryzek, J. S., Downs, D., Hernes, H. K., & Schlosberg, D, (2003), *Green States and Social Movements: Environmentalism in the United States, United Kingdom, Germany, and Norway*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Elkington, J. (1998). *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business*. Gabriola Island, BC, USA: New Society Publishers.
- Eweje, G., & Palakshappa, N. (2009). Business partnerships with nonprofits: working to solve mutual problems in New Zealand. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 16(6), 337-351.
- Galaskiewicz, J., & Colman, M. S. (2006). Collaboration between corporations and nonprofit organizations. In W.W. Powell & R. Steinberg (Eds.), *The nonprofit sector: A research handbook* (pp. 180-206). London, England: Yale University Press.

- Garriga, E., & Mele, D. (2004). Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory. *Journal of Business Ethics*, 53(1), 51-71.
- Heap, S. (2000). NGO-Business partnerships. *Public Management Review*, 2(4), 555-563
- Hillman, A. J., & Dalziel, T. (2003). Boards of directors and firm performance: Integrating agency and resource dependence perspectives. *The Academy of Management Review*, 28(3), 383-396
- Hoffman, A., & Bertels, S. (2009). Who is part of the environmental Movement? Assessing network linkages between NGOs and corporations (Ross School of Business Working Paper No. 1125) Ann Arbor, MI: University of Michigan, Retrieved January 3, 2012, from: <http://deepblue.lib.umich.edu/handle/2027.42/61512>)
- Holmes, G. (2011). Conservation's Friends in High Places: Neoliberalism, Networks, and the Transnational Conservation Elite. *Global Environmental Politics*, 11(4), 1-21.
- Jenkins, C. (1987). Nonprofit Organizations and Political Advocacy. In W.W. Powell (Ed.), *The nonprofit sector: A research handbook* (pp. 296-318). New Haven, CT: Yale University Press.
- Kriesi, H. (1996). The organizational structure of new social movements in a political context. In D. McAdam, J.D. McCarthy, & M.N. Zald (Eds.), *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings* (pp.152-184). Cambridge, England: Cambridge University Press
- Lister, S. (2000). Power in Partnership? An analysis of an NGO'S relationships with its partners, *Journal of International Development*, 12, 227-239.

- Lowry, R. C. (1999). Foundation Patronage Toward Citizen Groups and Think Tanks: Who Gets Grants?. *The Journal of Politics*, 61(3), 758-776.
- Lucea, R. (2010). How We See Them Versus How They See Themselves: A Cognitive Perspective of Firm— NGO Relationships. *Business & Society*, 49(1), 116-139.
- Lyon, T. P. & Maxwell, J. W. (2011). Greenwash: Corporate Environmental Disclosure under Threat of Audit. *Journal of Economics & Management Strategy*, 20(1), 3-41.
- MacDonald, K. I. (2010). The devil is in the (bio) diversity: Private sector 'engagement' and the restructuring of biodiversity conservation. *Antipode*, 42(3), 513-550.
- Miller-Millesen, J. L. (2003). Understanding the Behavior of Nonprofit Boards of Directors: A Theory-Based Approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 32(4), 521-547.
- Mitchell, R. C., Mertig, A. G. & Dunlap, R. E. (1991). Twenty years of environmental mobilization: Trends among national environmental organizations. *Society & Natural Resources*, 4(3), 219-234.
- Provan, K. G. (1980). Board power and organizational effectiveness among human service agencies. *Academy of Management Journal*, 23(2), 221-236.
- Ramutsindela, M. (2010). The interconnections between environmental philanthropy and business: insights from the Southern African Nature Foundation. *Transformation: Critical Perspectives on Southern Africa*, 70, 54-69.
- Reith, S. (2010). Money, power, and donor-NGO partnerships. *Development in Practice*, 20(3), 446-455.

- Rootes, C. A. (1999). Environmental movements: local, national and global. London, England: Frank Cass.
- Seitanidi, M. & Crane, A. (2009). Implementing CSR Through Partnerships: Understanding the Selection, Design and Institutionalisation of Nonprofit-Business Partnerships. *Journal of Business Ethics*, 85(2), 413-429.
- Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), 571-610.
- Valor, C. & Merino de Diego, A. (2009). Relationship of business and NGOs: an empirical analysis of strategies and mediators of their private relationship. *Business Ethics: A European Review*, 18(2), 110-126.
- van der Heijden, H.-A. (1999). Environmental Movements, Ecological Modernization and Political Opportunity Structures. *Environmental Politics*, 8(1), 199-221.

**Πέκκα-Οικονόμου Βιργινία, Μπιμπίτσος Χρήστος, Μυλωνάς Ναούμ
& Πετρίδου Ευγενία, Διοίκηση, Στρατηγική και Επικοινωνία των
Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων**

* Πανεπιστήμιο Πειραιώς, email: vic_pec@yahoo.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει την υφιστάμενη κατάσταση και μία σειρά από προτάσεις βελτίωσης της στρατηγικής διοίκησης και επικοινωνίας των Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων. Ειδικότερα, παρουσιάζει τα αποτελέσματα μίας εμπειρικής έρευνας με τη χρήση ενός δομημένου ερωτηματολογίου το οποίο απαντήθηκε από 29 περιβαλλοντικές οργανώσεις ενός τυχαίου δείγματος. Τα αποτελέσματα της έρευνας συγκλίνουν στο ότι η πλειονότητα των Ελληνικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων διαθέτουν επαρκή οργάνωση και σχεδιάζουν και υλοποιούν στρατηγικά σχέδια με ρεαλιστικούς και εφικτούς στόχους. Στις προτάσεις βελτίωσης που παρουσιάζονται προτείνονται μέτρα για την υιοθέτηση της στρατηγικής διοίκησης και την καλύτερη προσαρμογή των περιβαλλοντικών οργανώσεων στις σύγχρονες συνθήκες αβεβαιότητας και οικονομικής κρίσης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: *Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Διοίκηση-Μάνατζμεντ, Αποτελεσματικότητα, Επικοινωνία, Εμπειρική Έρευνα, Ελλάδα*

ABSTRACT

The present paper sets out the current situation and a series of suggestions to improve the strategic management and communication of Greek Environmental Non Governmental Organisations. In particular, it presents the results of an empirical study using a structured questionnaire answered by 29 environmental organizations in a random sample. The results of the research suggest that the majority of the Greek environmental organisations are adequately organized and plan and implement strategic plans with realistic and achievable goals. The proposals presented comprise the adoption of strategic management and improvement measures for the better adaptation of the environmental organizations in contemporary conditions of uncertainty and economic crisis.

KEYWORDS: *Environmental Non Governmental Organizations, Management, Effectiveness, Empiric research, Greece*

1. Εισαγωγή

1.1 Από την κοινωνία των πολιτών στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Η ενεργοποίηση των ίδιων των πολιτών για τη διευθέτηση των προβλημάτων που τους απασχολούν ή τη διεκδίκηση ποικίλων κοινωνικών επιδιώξεων, στο πλαίσιο μίας εδραιωμένης και «ζωντανής» δημοκρατίας, παραπέμπει στην λεγόμενη *κοινωνία των πολιτών (civil society)*. Όπως αναφέρει ο Ν. Μουζέλης (1997), μπορούμε να δούμε την κοινωνία των πολιτών ως ένα χώρο μεταξύ του κράτους και των πολιτών, των κυβερνώντων και των κυβερνωμένων, ο οποίος αποτελείται από «ενδιάμεσα στρώματα» ή οργανώσεις που προστατεύουν τους πολίτες από τον κρατικό αυταρχισμό και, από την άλλη μεριά, προστατεύουν τις πολιτικές ηγεσίες από τις εκ των κάτω προερχόμενες λαϊκιστικές πιέσεις. Πιο συγκεκριμένα, η κοινωνία των πολιτών απαρτίζεται από ομάδες πολιτών, τυπικά ή άτυπα οργανωμένες, οι οποίες δραστηριοποιούνται για την επίτευξη κάποιου κοινωφελούς σκοπού (WWF, 2009). Η κοινωνία των πολιτών λοιπόν, μπορεί να διαδραματίζει έναν ρυθμιστικό ρόλο για σημαντικά πολιτικο-οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα. Να εγείρει το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης γύρω από σημαντικά ζητήματα και να αναγκάσει την πολιτική εξουσία να διερευνήσει σε μεγαλύτερο βάθος τις κοινωνικές επιπτώσεις σχεδίων και αποφάσεών της. Παραπέρα, οι επιδιωκόμενοι σκοποί κοινωφελούς ενδιαφέροντος μπορεί να εξειδικεύονται κατά περίπτωση σε θέματα τοπικού ενδιαφέροντος, όπως π.χ. η προστασία ενός συγκεκριμένου ενδημικού είδους που απειλείται με εξαφάνιση, ή σε ευρύτερα θέματα όπως η ευαισθητοποίηση για την κλιματική αλλαγή.

Η επίτευξη των κοινωφελών σκοπών από την κοινωνία των πολιτών προϋποθέτει ευρύτερες συμφωνίες και συμμαχίες, ενώ η επιλογή ενός κοινωφελούς σκοπού ενέχει στοιχεία υποκειμενικότητας καθώς και ιεράρχησης (κοινωνικών προτεραιοτήτων). Τόσο η δημιουργία και ανάπτυξη ενός δικτύου συνεργασίας, όπως και η λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων, με βάση ένα σύστημα κριτηρίων και αξιόπιστων στοιχείων, μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο στη βάση οργανωμένων ομάδων ή οργανώσεων. Η δραστηριοποίηση αυτών των οργανωμένων κοινωνικών ομάδων που μπορεί να έχουν και την μορφή ποικίλων οργανώσεων γίνεται στο πλαίσιο της λεγόμενης *κοινωνικής οικονομίας (social economy)*. Σύμφωνα με τον Νόμο 4019 (*Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές*

διατάξεις, ΦΕΚ 216^Α/30-9-201), ο τομέας αυτός που βρίσκεται στην διεπαφή μεταξύ κράτους και πολιτών περιλαμβάνει «το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων». Τυπικές μορφές οργανώσεων εντός της κοινωνικής οικονομίας είναι οι *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)*. Μερικά χαρακτηριστικά αυτών των οργανώσεων που απορρέουν από τον παραπάνω ορισμό και αφορούν στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις είναι:

- Δραστηριοποιούνται στην διεπαφή του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα.
- Λειτουργούν με γνώμονα τις επόμενες αρχές: α) ανεξάρτητη διοίκηση, β) δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων και γ) διαφάνεια (Jacques Defourny, 2001).
- «Παλεύουν» για τη διατήρηση της βιωσιμότητάς τους.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι όσο πιο ισχυρή είναι η *οργανωσιακή βάση*, η δομή και το σύστημα διοίκησης-μánaτζμεντ ενός Μη Κυβερνητικού Οργανισμού, τόσο καλύτερα μπορεί να ανταποκριθεί στις «προκλήσεις» που αναλαμβάνει.

1.2 Η περίπτωση των Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων

Οι Μη Κυβερνητικές Περιβαλλοντικές Οργανώσεις (ΜΚ-ΠΟ) φέρουν τα χαρακτηριστικά των ΜΚΟ με την ιδιαιτερότητα ότι δραστηριοποιούνται στο σύγχρονο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον με βασική αποστολή την προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος (Μπίμπα, 2009). Στην Ελλάδα, ιδιαίτερα σήμερα, που οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης καθιστούν δύσκολη την εξεύρεση οικονομικών πόρων από δημόσιους φορείς (επιχορηγήσεις), όπως και από ιδιωτικούς φορείς (χορηγίες), οι ΜΚ-ΠΟ χρειάζεται να βελτιώσουν την οργανωτική τους βάση, να αναθεωρήσουν τις στρατηγικές τους και να αναπτύξουν την εξωστρέφειά τους ώστε να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους και να συνεχίσουν το πολύτιμο για την ελληνική κοινωνία και φύση έργο τους.

Συνοψίζοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, οι ΜΚ-ΠΕ:

- Εξειδικεύονται στην επίτευξη στόχων σχετικών με την προστασία του περιβάλλοντος, τη διαφύλαξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και της βιοποικιλότητας.

- Συμμετέχουν σε δράσεις ακτιβισμού που επηρεάζουν την κοινή γνώμη.

- Αναλαμβάνουν έναν ρόλο Συμβούλου του κράτους και της ΕΕ σε θέματα Περιβαλλοντικού Δικαίου.

- Απολαμβάνουν την εκτίμησης του κοινού και ιδιαίτερα των νεότερων ηλικιακά ομάδων που υποστηρίζουν τις δράσεις τους.

- Περιλαμβάνουν κάποιες ιδιαιτέρως γνωστές Οργανώσεις (WWF, Greenpeace, Αρκτούρος), με διεθνή ή Πανελλαδική δράση που λειτουργούν ως «σύμβολα» στον τομέα της κοινωνικής ευθύνης και του εθελοντισμού.

Οι ΜΚ-ΠΟ, δραστηριοποιούμενες στο σύγχρονο περιβάλλον της Νέας Οικονομίας, της διεθνοποίησης των αγορών και με φόντο την οικονομική κρίση που ξέσπασε στη χώρα μας, αντιμετωπίζουν μία σειρά από «προκλήσεις» που επιγραμματικά μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Διεθνείς τάσεις (Megatrends) της παγκοσμιοποίησης (λήψη αποφάσεων σε κεντρικό επίπεδο, αλλαγή των συσχετισμών στα κέντρα πολιτικής και οικονομικής εξουσίας) δημιουργούν ανάγκες για αλλαγές στο ρόλο και τρόπο δράσης των ΜΚΟ.

- Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης η οποία φαίνεται να μετεξελίσσεται σε κοινωνική καθιστά δύσκολη την εξεύρεση οικονομικών πόρων και χορηγιών.

- Σύμφωνα με το πνεύμα της εθνικής προσπάθειας για περιστολή των δημοσιονομικών δαπανών, υπάρχει πίεση για «περισσότερη δράση και παραγόμενο έργο με λιγότερους πόρους» από τις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας.

- Οι ΜΚ-ΠΟ που δραστηριοποιούνται με επιτυχία εδώ και δεκαετίες στο χώρο, αντιμετωπίζουν έναν έντονο «ανταγωνισμό» από νεοεισερχόμενες ΜΚΟ, ενδεχομένως με αμφιλεγόμενους στόχους που όμως διεκδικούν διαθέσιμες χρηματοδοτήσεις, κοινωνική στήριξη και, κάποιες φορές, επηρεάζουν αρνητικά την κοινή γνώμη. Η Σιούτη (2010), παρουσιάζει στοιχεία για «χρυσές» ΜΚΟ που διαχειρίζονται, με αδιαφάνεια, μεγάλα ποσά.

Η αποτελεσματική και αποδοτική επίτευξη των επιχειρησιακών στόχων των ΜΚ-ΠΟ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την οργανωτική και διοικητική τους

ικανότητα, τις στρατηγικές επιλογές τους και, ιδιαίτερα, τις δράσεις δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας που υλοποιούν. Με βάση την πολυπλοκότητα των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν, είναι επιτακτική ανάγκη να υιοθετήσουν μία ολοκληρωμένη και συνεκτική επιχειρησιακή στρατηγική που θα εξασφαλίσει την βιωσιμότητα και συνέχεια του έργου τους.

1.3 Η στρατηγική διοίκηση των ΜΚ-ΠΟ

Πριν μιλήσουμε για την στρατηγική διοίκηση των ΜΚ-ΠΟ θεωρούμε χρήσιμο να αναφερθούμε στον γενικό όρο διοίκηση-μάνατζμεντ που αφορά στο πλαίσιο και τις διαδικασίες λειτουργίας και ανάπτυξης των οργανισμών.

Όπως επισημαίνουν οι Μπουραντάς και Παπαλεξανδρής (1998), η επιστημονική διοίκηση-μάνατζμεντ:

- Αποτελεί απαραίτητη λειτουργία για την επίτευξη της αποτελεσματικότητας σε όλες τις κοινωνικές οργανώσεις, οικονομικές και μη οικονομικές, ιδιωτικές και δημόσιες, μικρές και μεγάλες.

- Υπάρχουν βασικά στοιχεία, θεμελιώδεις αρχές του μάνατζμεντ που έχουν καθολική ισχύ, ανεξάρτητα από τον τύπο της κοινωνικής οργάνωσης και του οικονομικού, πολιτικού, κοινωνικού κ.λπ. περιβάλλοντος μέσα στο οποίο υπάρχει και λειτουργεί μία οργάνωση. Και,

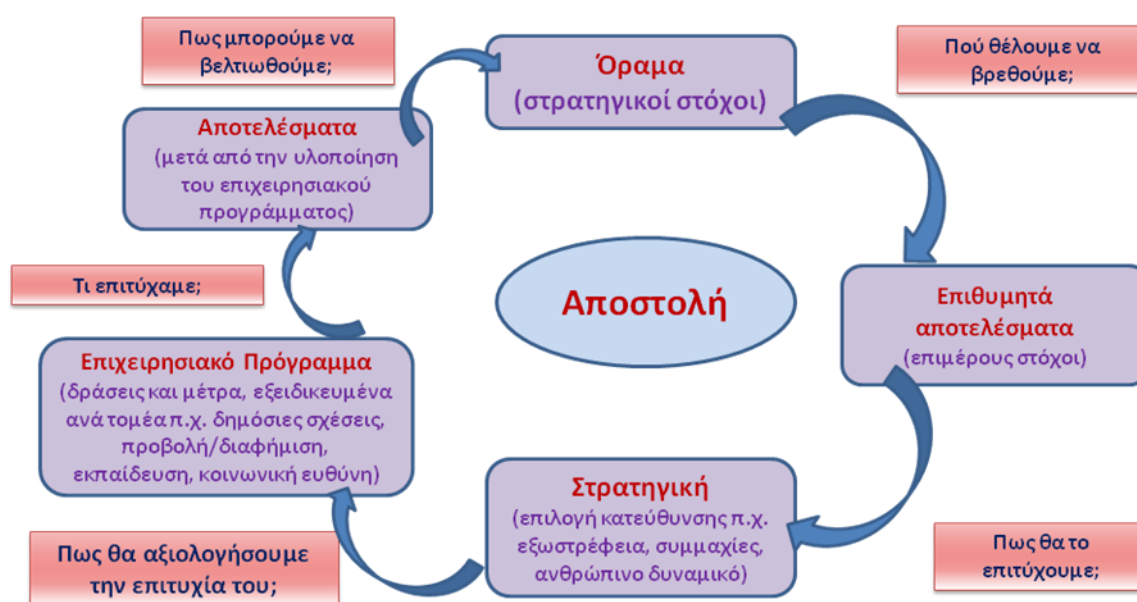
- Οι μορφές, οι τρόποι, οι διαδικασίες και οι τεχνικές εφαρμογής των λειτουργιών του μάνατζμεντ στην πράξη χρειάζεται να προσαρμόζονται στην εκάστοτε περίπτωση (δηλαδή δεν υπάρχει μια καλύτερη συνταγή για όλες τις περιπτώσεις, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν κάποιες θεμελιώδεις αρχές στις οποίες βασίζονται όλες οι συνταγές).

Τα παραπάνω είναι σημαντικά ώστε τα διοικητικά στελέχη των ΜΚ-ΠΟ να γνωρίζουν τις δυνατότητες και το πλαίσιο εφαρμογής της επιστημονικής διοίκησης-μάνατζμεντ που αποτελεί την κύρια και, ίσως, μοναδική προσέγγιση προκειμένου να επιτύχουν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα (από άποψη αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας) από την δραστηριοποίηση των οργανώσεών τους.

Ο *στρατηγικός σχεδιασμός (strategic planning)*, αποτελεί τον πυρήνα της διοίκησης-μάνατζμεντ των οργανώσεων. Με τον συγκεκριμένο όρο εννοούμε τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την μελλοντική πορεία της οργάνωσης ώστε στο

μέλλον να έχουμε τα αποτελέσματα που θέλουμε. Συνοπτικά, ο στρατηγικός σχεδιασμός αποτελεί το σύνολο των επιλογών που κάνουμε οι οποίες μεταφράζονται σε ειδικότερες δράσεις και ενέργειες της οργάνωσης οι οποίες θα πρέπει να λάβουν χώρα ώστε μακροπρόθεσμα να επιτύχουμε τους στόχους που θέλουμε και έχουμε θέσει.

Σχηματικά, η τυπική διαδικασία του στρατηγικού σχεδιασμού που αφορά μία περιβαλλοντική ή άλλη οργάνωση εμφανίζεται στην επόμενη Εικόνα 1:

Εικόνα 1

Το πλαίσιο σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης του στρατηγικού σχεδιασμού οργανισμών και επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανομένων των ΜΚΟ)

Χωρίς να μπορούμε να επεκταθούμε στο πλαίσιο της παρούσας ανακοίνωσης και περιγράφοντας το παραπάνω σχήμα, η διαδικασία του στρατηγικού σχεδιασμού περιλαμβάνει τη λήψη (στρατηγικών) αποφάσεων για τη διαμόρφωση στόχων οι οποίοι στη συνέχεια μεταφράζονται σε πολιτικές και σχέδια δράσης για όλες τις λειτουργικές μονάδες ή τμήματα που περιλαμβάνονται στο οργανόγραμμα μίας οργάνωσης.

Όπως είδαμε ο στρατηγικός σχεδιασμός περιλαμβάνει τη διαμόρφωση στόχων και στην συνέχεια την κατάρτιση επιχειρησιακών προγραμμάτων. Αυτά γίνονται στο

πλαίσιο του προγραμματισμού. Ο προγραμματισμός είναι μία από τις σημαντικές διαδικασίες της στρατηγικής διοίκησης στην οποία ορίζονται οι *αντικειμενικοί στόχοι* που θα πρέπει να φέρουν σε πέρας οι επιμέρους οργανωτικές μονάδες της οργάνωσης, μέσα σε συγκεκριμένα *χρονικά* και *οικονομικά όρια*. Μετά τον προγραμματισμό ακολουθεί η υλοποίηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων που περιλαμβάνονται. Επόμενο στάδιο, που μπορεί να υλοποιείται όμως και καθ' όλη τη διάρκεια του σχεδιασμού και υλοποίησης του στρατηγικού σχεδιασμού, είναι ο έλεγχος. Εφόσον στο στάδιο του προγραμματισμού έχουν περιγραφεί με ακρίβεια οι εκροές που προβλέπονται από την υλοποίησή του, η διαδικασία του ελέγχου δεν είναι τίποτα περισσότερο από τη σύγκριση των πραγματικών εκροών με τις προβλεπόμενες. Ένας ορισμός για τον έλεγχο της διοίκησης-*μάνατζμεντ* που δίνουν οι Romeroy et al. (2007: 2) είναι ο επόμενος: «Ο έλεγχος περιλαμβάνει την περιοδική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των δράσεων (που πραγματοποιούνται από τον οργανισμό κατά την υλοποίηση των επιχειρησιακών του προγραμμάτων) και την αξιολόγηση τού κατά πόσο οι δράσεις αυτές έχουν επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα». Η διαδικασία του ελέγχου δηλαδή είναι συνεχής και αφορά όλες τις δράσεις που αναλαμβάνει ο οργανισμός, συμπεριλαμβανομένου του σχεδιασμού της στρατηγικής του.

Σύμφωνα με τους Μπουραντά και Παπαλεξανδρή (1998), ο έλεγχος είναι μία συστηματική διαδικασία μέσα από την οποία καθορίζουμε πρότυπα απόδοσης με βάση τους προγραμματισθέντες στόχους, σχεδιάζουμε τα απαραίτητα συστήματα συλλογής πληροφοριών, συγκρίνουμε την πραγματική απόδοση με τα προκαθορισμένα πρότυπα, εντοπίζουμε αν υπάρχουν αποκλίσεις, μετράμε το πόσο σημαντικές είναι αυτές και, τέλος, κάνουμε τις απαραίτητες ενέργειες για να εξασφαλίσουμε ότι όλοι οι συντελεστές της επιχείρησης χρησιμοποιούνται με τον πιο αποδοτικό και αποτελεσματικό τρόπο για να επιτευχθούν οι στόχοι της επιχείρησης.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ο στρατηγικός σχεδιασμός είναι μία απαιτητική διαδικασία η οποία είναι σημαντικό να προγραμματίζεται έγκαιρα και, σε τακτά χρονικά διαστήματα, να ελέγχονται τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της και να γίνονται οι απαραίτητες διορθώσεις. Σύμφωνα με τον Perelman (1989: 2), η επιχειρηματική αριστεία προϋποθέτει ο οργανισμός να ξεπεράσει την τυπολατρική υλοποίηση ενός ιδανικού ετήσιου «σχεδίου» και να αναπτύξει μία προληπτική, ευέλικτη διεργασία για την καθημερινή αντιμετώπιση των στρατηγικών θεμάτων.

Στην κατεύθυνση αυτή το αποτέλεσμα του στρατηγικού σχεδιασμού θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα πλαίσιο προγραμματισμού δράσεων κι ένα εργαλείο αξιολόγησης της πορείας ανάπτυξης του οργανισμού που, ανά πάσα στιγμή, μπορεί να αναθεωρηθεί και να προσαρμοστεί με βάση τις τρέχουσες εξελίξεις.

1.4 Στρατηγική διοίκηση και επικοινωνία

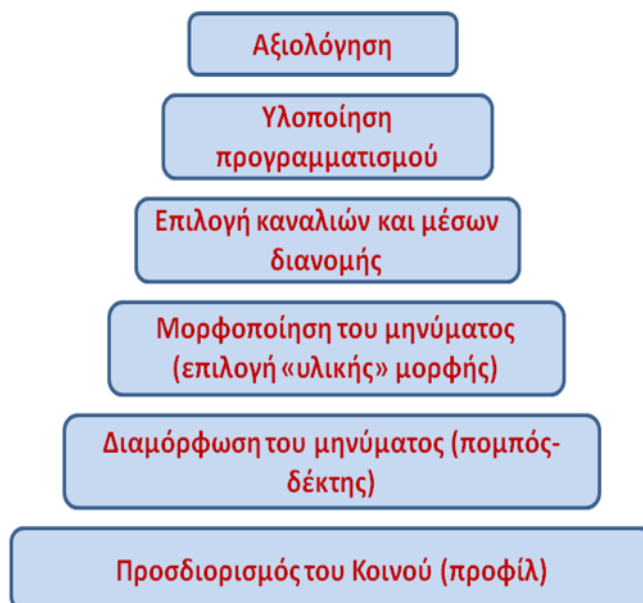
Η αποτελεσματική επικοινωνία στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον ενός οργανισμού αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την επίτευξη των στρατηγικών του στόχων. Αναπόσπαστο κομμάτι επομένως του στρατηγικού σχεδιασμού αποτελεί η επικοινωνιακή στρατηγική του οργανισμού και το αντίστοιχο επιχειρησιακό πρόγραμμα στο οποίο αναλύονται οι δράσεις δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας που προγραμματίζει ο οργανισμός και συμβάλλουν στην επίτευξη των επιχειρησιακών του στόχων.

Στο πλαίσιο της εταιρικής επικοινωνίας σχεδιάζονται και υλοποιούνται μία σειρά από προγράμματα και δράσεις επικοινωνίας όπως: η διαμόρφωση της εταιρικής ταυτότητας, η εταιρική διαφήμιση, οι σχέσεις με τα μέσα ενημέρωσης, οι εσωτερικές και εξωτερικές επικοινωνίες, η διαχείριση κρίσεων, κ.ά. Τα μέσα που χρησιμοποιεί η εταιρική επικοινωνία μπορεί να παίρνουν διάφορες μορφές, ανάλογα με τους στόχους που εξυπηρετούν και την περίπτωση. Τα πιο συνηθισμένα είναι: επιστολές, ηλεκτρονικά μηνύματα, εσωτερικά σημειώματα, αναφορές, έντυπα, φυλλάδια, έντυπες και ηλεκτρονικές καταχωρήσεις (ραδιόφωνο, τηλεόραση, διαδίκτυο), προφορικές ομιλίες, κ.ά. Ταυτόχρονα η υποστήριξη της επικοινωνιακής στρατηγικής μίας επιχείρησης μπορεί να περιλαμβάνει μία μεγάλη ποικιλία από διαφορετικούς τύπους δράσεων όπως η πραγματοποίηση εκδηλώσεων (εγκαίνια, ενημερώσεις, συνεντεύξεις τύπου, ημερίδες, συνέδρια, κ.ά.), η συμμετοχή σε εκθέσεις, η υλοποίηση δράσεων εθελοντισμού και πολλά άλλα. Από όλα αυτά τα διαθέσιμα μέσα και διαφορετικούς τύπους δράσεων, τα στελέχη δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας επιλέγουν κάθε φορά τα καταλληλότερα, σ' ένα δημιουργικό συνδυασμό και ανάλογα με την τρέχουσα περίπτωση και συγκυρία.

Στην επόμενη Εικόνα 1 συνοψίζεται η διαδικασία κατάρτισης του στρατηγικού επιχειρησιακού προγραμματισμού της επικοινωνίας μίας οργάνωσης. Με βάση τους

επιχειρησιακούς στόχους, διαμορφώνουμε τους ειδικότερους στόχους της επικοινωνιακής στρατηγικής (π.χ. ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, ανακύκλωσης και εθελοντισμού). Με βάση την στοχοθεσία συνεχίζουμε στον προσδιορισμό του κοινού στο οποίο στοχεύει η οργάνωση (με ποιους θέλει να επικοινωνήσει). Ο προσδιορισμός του κοινού δεν είναι πάντοτε μία εύκολη διαδικασία και έτσι, πολλές φορές, βλέπουμε ακριβές δράσεις μη κυβερνητικών οργανώσεων να μην προσεγγίζουν το κοινό στο οποίο στόχευαν να απευθυνθούν (π.χ. φυλλάδια ή έντυπα που αφορούν παιδιά, μοιράζονται σε εμπορικά κέντρα και παραλαμβάνονται από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, πολλοί εκ των οποίων δεν είναι καν γονείς). Ακολουθεί η διαμόρφωση του μηνύματος. Τι ακριβώς θέλει να επικοινωνήσει η οργάνωση με το κοινό της. Μπορεί να είναι η κεντρική ιδέα, μία πρόταση που συμπυκνώνει την ουσία της επικοινωνίας (π.χ. «συμμετέχετε και στηρίξτε και εσείς το πρόγραμμα ανακύκλωσης που ξεκίνησε στην πόλη μας»). Η διαμόρφωση του μηνύματος είναι σημαντικό να λαμβάνει ιδιαίτερα υπόψη τα χαρακτηριστικά του κοινού στο οποίο απευθύνεται. Θα πρέπει δηλαδή το μήνυμα να είναι διατυπωμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι άμεσα αντιληπτό και να ερμηνεύεται κατάλληλα από τους αποδέκτες (i.e. κατάλληλες γλωσσικές επιλογές). Η διατύπωση του μηνύματος είναι ουσιαστική για την μετουσίωσή του σε μία ειδικότερη μορφή δράσης επικοινωνίας (π.χ. αφίσα, ραδιοφωνικό μήνυμα, διαφημιστική καταχώριση). Η «υλική» μορφή που θα δώσουμε στο μήνυμα συνδέεται με το περιεχόμενο του μηνύματος, αλλά και με το προφίλ του κοινού που στοχεύουμε. Ακολουθεί η επιλογή των καταλληλότερων καναλιών και μέσων επικοινωνίας (π.χ. σε ποιες οδούς θα αναρτηθεί η αφίσα ή σε ποια τηλεοπτικά κανάλια θα εμφανιστεί η τηλεοπτική διαφήμιση). Οι επιλογές σ' αυτό το επίπεδο προφανώς επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες, με κυριότερο τους οικονομικούς περιορισμούς. Ενώ όμως μία διαφημιστική καταχώριση σε μία κυριακάτικη εφημερίδα έχει ένα συγκεκριμένο κόστος, η αποτελεσματικότητά της επηρεάζεται από τις επιλογές που έχουν προηγηθεί και αφορούν στον κατάλληλο προσδιορισμό του κοινού, τη διαμόρφωση του μηνύματος, την «φυσική» απόδοσή του (τεχνικές προδιαγραφές) και το ίδιο το κανάλι και μέσα επικοινωνίας που επιλέχθηκε. Η υλοποίηση επίσης των δράσεων επικοινωνίας είναι σημαντικό να γίνεται με βάση τον αρχικό σχεδιασμό. Πολλές φορές παρουσιάζονται αποκλίσεις ή δεν υπάρχει έλεγχος των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων της υλοποίησης (η αφίσα αναρτήθηκε σε

όλα τα επιλεγμένα σημεία;). Η αξιολόγηση τέλος, αφορά την επιλογή δεικτών που συνδέουν τα αποτελέσματα της επικοινωνίας με τους αρχικούς στόχους που θέσαμε. Για παράδειγμα, το ποσοστό συμμετοχής των πολιτών στο πρόγραμμα ανακύκλωσης αυξήθηκε ή μειώθηκε μετά από την εφαρμογή της καμπάνιας προβολής η οποία στοίχησε 20.000 ευρώ;

Εικόνα 2

Η «πυραμίδα» της στρατηγικής επικοινωνίας

Ο στρατηγικός σχεδιασμός της επικοινωνίας εκτός από την συμβολή του στην επίτευξη επιχειρησιακών στόχων μίας περιβαλλοντικής οργάνωσης, συμβάλει επίσης στη διαμόρφωση και διατήρηση της «καλής» φήμης του οργανισμού και προσδίδει ένα στρατηγικό πλεονέκτημα έναντι των «ανταγωνιστών» του. Η δημιουργία της «καλής» φήμης, προφανώς, δεν προκύπτει τυχαία και οι παράμετροι που συντελούν στη δημιουργία της θα πρέπει να εξετάζονται κατά προτεραιότητα στο πλαίσιο του στρατηγικού σχεδιασμού. Η *οργανωμένη επικοινωνία*, παρά ο αυτοσχεδιασμός, έχει σημαντικά καλύτερα αποτελέσματα, αν και κατά την εφαρμογή ενός επικοινωνιακού προγράμματος, συνήθως, είναι χρήσιμο να υπάρχουν και τα στοιχεία του δημιουργικού αυτοσχεδιασμού και της ευελιξίας.

2. Εμπειρική Έρευνα

Προκειμένου να συγκεντρώσουμε αξιόπιστα στοιχεία για την σύγχρονη εικόνα διοίκησης και επικοινωνίας των ΜΚ-ΠΟ που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, προχωρήσαμε στην πραγματοποίηση μίας εμπειρικής έρευνας. Στην συνέχεια παρουσιάζονται σε ξεχωριστές ενότητες η μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της έρευνας.

2.1 Μεθοδολογία

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, στόχος της εμπειρικής έρευνας ήταν η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης της διοίκησης-μánaτζμεντ των ελληνικών μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων, με έμφαση στα ζητήματα της στρατηγικής και της επικοινωνίας.

Ειδικότερες πτυχές της στρατηγικής διοίκησης που διερευνήθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας ήταν:

- Η ηγεσία και η επιχειρησιακή στρατηγική των οργανώσεων.
- Οι κύριες στρατηγικές επιλογές του επιχειρησιακού σχεδιασμού, το περιεχόμενο (προγράμματα/δράσεις) και η υλοποίησή τους.
- Τα αναμενόμενα αποτελέσματα από την εφαρμογή των επιχειρησιακών προγραμμάτων και ενδεχόμενα προβλήματα στο στάδιο της υλοποίησης
- Η υλοποίηση δράσεων ενίσχυσης της στρατηγικής διοίκησης, με έμφαση στην εκπαίδευση και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού.
- Οι τακτικές των οργανώσεων για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης.

Για τη συγκέντρωση πρωτογενών στοιχείων χρησιμοποιήθηκε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε ταχυδρομικά για συμπλήρωση από στελέχη διοίκησης ενός δείγματος 80 ελληνικών περιβαλλοντικών οργανώσεων. Το δείγμα προέκυψε με τυχαία επιλογή από τη βάση δεδομένων 214 εγγεγραμμένων περιβαλλοντικών οργανώσεων στο δίκτυο εθελοντικών οργανώσεων “anthropos.gr”. Το συγκεκριμένο δίκτυο είναι μία ευρέως γνωστή διαδικτυακή πύλη που προωθεί την επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ ΜΚΟ. Στην συγκεκριμένη πύλη, οι οργανώσεις καταχωρούν τα στοιχεία επικοινωνίας τους και δηλώνουν την περιοχή ή τις περιοχές ειδικότερου ενδιαφέροντός τους (π.χ. περιβάλλον, πολιτισμός, κλπ.). Σε έρευνα του

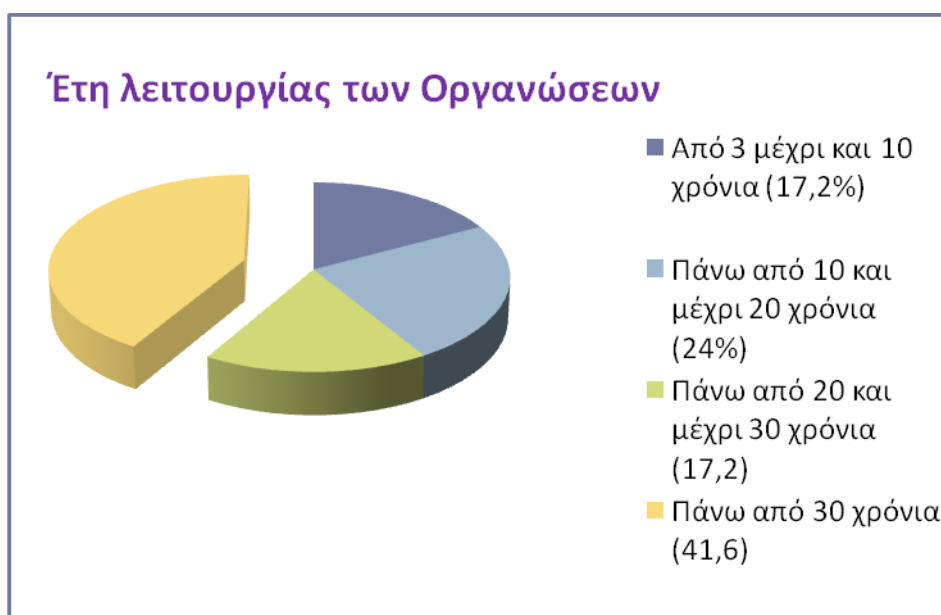
Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) το 1997 αναφέρονταν 195 Περιβαλλοντικές Οργανώσεις ενώ σε επικαιροποιημένη έρευνα της Ομάδας Περιβάλλοντος, του Ινστιτούτου Κοινωνικών Ερευνών του ΕΚΚΕ (2012) ο αριθμός των καταγεγραμμένων περιβαλλοντικών οργανώσεων φτάνει τις 270.

Η αποστολή του ερωτηματολογίου έγινε ταχυδρομικά, ενώ η λήψη απαντήσεων με φαξ και ταχυδρομείο. Η περίοδος υλοποίησης της έρευνας ήταν: Μάρτιος-Απρίλιος 2013. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων πραγματοποιήθηκε με κλασσικές τεχνικές περιγραφικής στατιστικής. Συνολικά στάλθηκαν 80 ερωτηματολόγια από τα οποία επιστράφηκαν και αξιολογήθηκαν 29 (ποσοστό ανταπόκρισης: 36,25%). Το ποσοστό αυτό θεωρείται ικανοποιητικό. Σε αντίστοιχες έρευνες στον δημόσιο τομέα το ποσοστό ανταπόκρισης ήταν μέχρι και 40% (για παράδειγμα βλ. Πέκκα κ.ά., 2010).

2.2 Αποτελέσματα

Στο πλαίσιο της έρευνας διερευνήθηκαν, για λόγους στατιστικής σύγκρισης, μία σειρά από γενικά χαρακτηριστικά που αφορούν στο προφίλ των οργανώσεων που συμμετείχαν στην έρευνα. Το επόμενο Διάγραμμα 1 παρουσιάζει την κατανομή των οργανώσεων σύμφωνα με τα έτη δραστηριοποίησής τους. Όπως φαίνεται, περιλαμβάνονταν τέσσερις κατηγορίες.

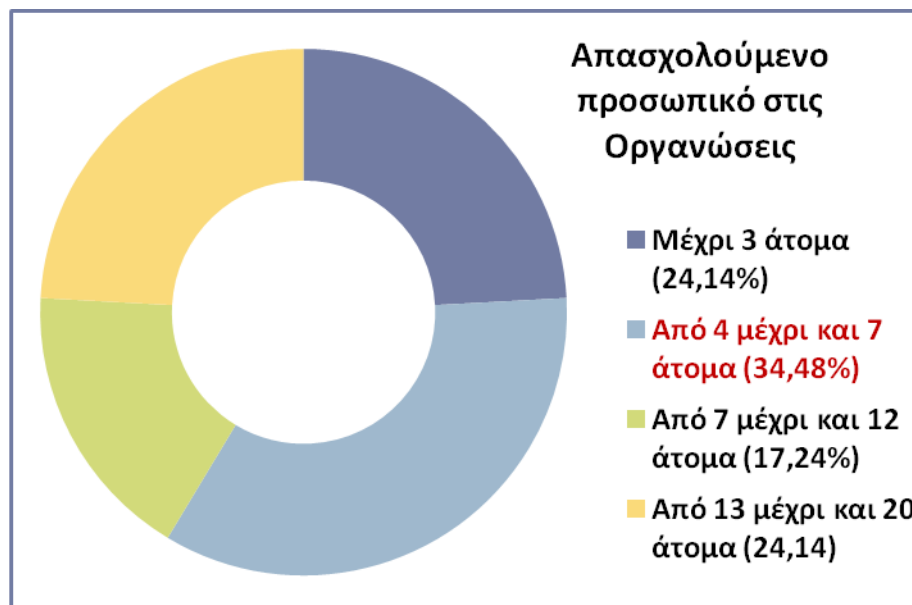
Διάγραμμα 1: Κατηγοριοποίηση των οργανώσεων ανάλογα με τα χρόνια δραστηριοποίησής τους

Όπως προκύπτει από τα συγκεντρωθέντα στοιχεία, η πλειονότητα των οργανώσεων (41,6%) δραστηριοποιείται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας και, ειδικότερα, για την προώθηση περιβαλλοντικών ζητημάτων για περισσότερα από 30 χρόνια. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τη μακρά εμπειρία των περιβαλλοντικών οργανώσεων που εκτείνεται πιο πίσω και από το 1986, ημερομηνία ορόσημο για την προστασία του περιβάλλοντος. Το 1986 έχουμε την έκδοση του Νόμου-Πλαίσιο για το περιβάλλον (Ν. 1650/1986). Ο μέγιστος χρόνος που δηλώθηκε από περιβαλλοντική οργάνωση ήταν τα 103 χρόνια, ενώ μία άλλη οργάνωση δήλωσε 62 χρόνια λειτουργίας. Η μέση τιμή δραστηριοποίησης ήταν τα 23 χρόνια.

Αναφορικά με το προσωπικό των ΠΚ-ΠΟ, το επόμενο Διάγραμμα 2 παρουσιάζει την κατανομή του απασχολούμενου προσωπικού.

Διάγραμμα 2: Αριθμός απασχολούμενων ατόμων από τις ΜΚ-ΠΟ

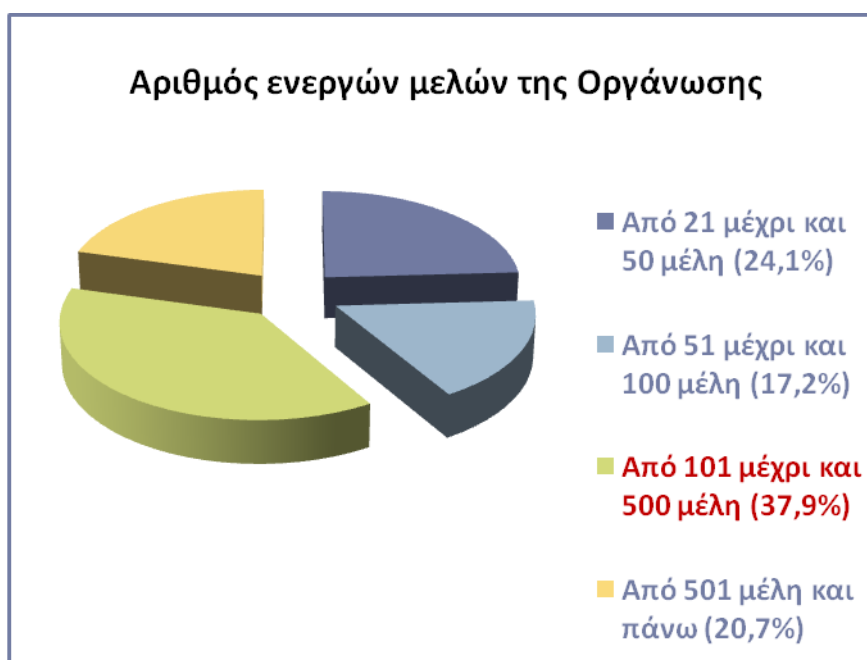
Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, προκύπτει ότι η πλειονότητα των οργανώσεων (34,48%) απασχολεί από 3 μέχρι και επτά άτομα ενώ αρκετές οργανώσεις (24,14%) διαθέτουν από 13 μέχρι και 20 στελέχη. Φυσικά υπάρχουν εξίσου αρκετές και οργανώσεις με μικρό αριθμό προσωπικού (μέχρι 3 άτομα, 24,14%). Τα στοιχεία αυτά μάς δείχνουν ότι οι ΜΚ-ΠΟ ακολουθούν το μοντέλο των ιδιωτικών επιχειρήσεων της χώρας μας που, στην πλειονότητά τους, είναι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, με προσωπικό κάτω των 50 ατόμων. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΕ (2012), οι πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις αποτελούν το 98,7% του συνόλου των επιχειρήσεων, οι μικρομεσαίες το 1,1% ενώ οι μεγάλες επιχειρήσεις μόνο το 0,2%.

Ο μέγιστος αριθμός απασχολούμενων ατόμων που δηλώθηκε ήταν 16 άτομα και προέρχονταν από μία περιβαλλοντική οργάνωση που έχει ελληνική και διεθνή δράση. Ο αριθμός των απασχολούμενων ατόμων αναμένεται να αυξάνεται, όσο αυξάνει η εμβέλεια δραστηριοποίησης των οργανώσεων.

Τα μέλη των περιβαλλοντικών οργανώσεων είναι η κινητήριος δύναμή τους. Τόσο στο επίπεδο της οικονομικής στήριξης (συνδρομές), όσο και στην υλοποίηση του έργου τους (συμμετοχή σε εθελοντικές δράσεις). Το επόμενο Διάγραμμα 3

παρουσιάζει την κατανομή του αριθμού των ενεργών μελών που δήλωσαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα. Των μελών δηλαδή που στηρίζουν ενεργά τις οργανώσεις (πληρώνουν τις συνδρομές τους στην περίπτωση που προβλέπεται και συμμετέχουν στις δράσεις τους).

Διάγραμμα 3: Κατανομή ενεργών μελών που στηρίζουν τις περιβαλλοντικές οργανώσεις

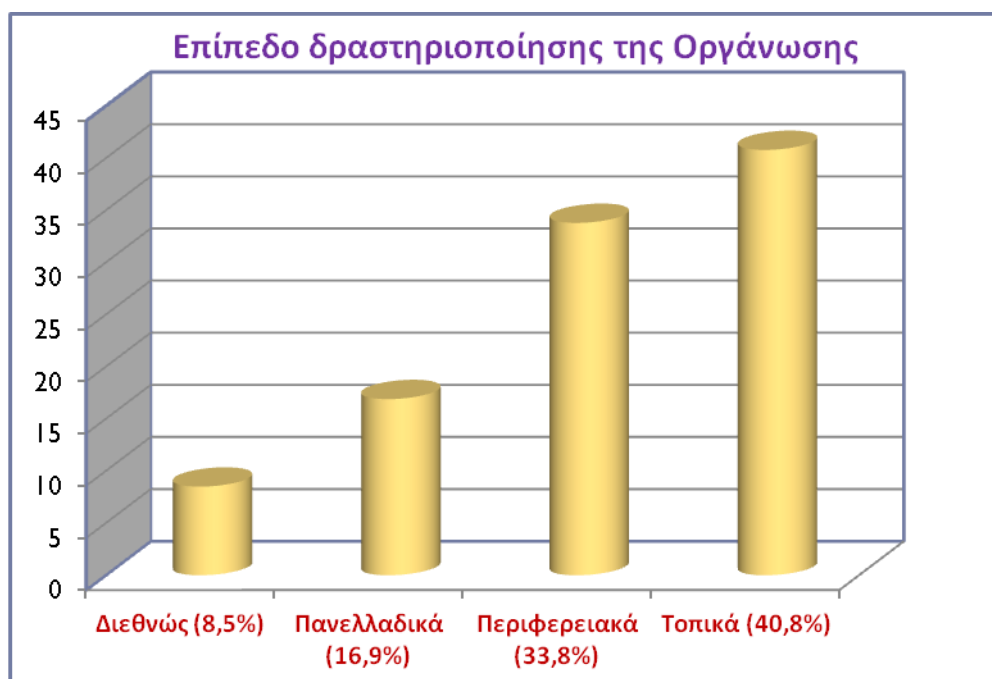
Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, το ένα τέταρτο περίπου των οργανώσεων (24,1%) υποστηρίζεται από περιορισμένο αριθμό μελών (μέχρι 50 άτομα). Αυτές οι οργανώσεις φαίνεται να είναι οργανώσεις οι οποίες είτε δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο, με την μορφή ενός μικρού συλλόγου με διακεκριμένη δράση, είτε σε Πανελλαδικό επίπεδο μ' ένα πολύ συγκεκριμένο αντικείμενο που αφορά την προστασία και διάσωση της φυσικής και πολιτισμικής μας κληρονομιάς.

Ένα σημαντικό ποσοστό των οργανώσεων (37.9%) διαθέτει σχετικά μεγάλο αριθμό μελών που φτάνει μέχρι και τα 500 μέλη, ενώ αρκετές οργανώσεις (20,7%) μετράει περισσότερα από 500 μέλη. Η μέγιστη τιμή που δηλώθηκε από μία περιβαλλοντική οργάνωση ήταν τα 2.500 μέλη, αριθμός που πιστοποιεί το μεγάλο ενδιαφέρον και τη δυναμική των περιβαλλοντικών οργανώσεων για υποστήριξη από την ελληνική κοινωνία. Τα στοιχεία αυτά τονίζουν και την ευθύνη των περιβαλλοντικών οργανώσεων απέναντι στα μέλη τους και, ειδικότερα, για την

τήρηση μίας ηθικής δεοντολογίας και ένταξης διαδικασιών στη λειτουργία τους που προωθούν την αξιοκρατία και τη διαφάνεια.

Αναφορικά με το επίπεδο δραστηριοποίησης των οργανώσεων, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας προτάθηκε μία χωρική κατηγοριοποίηση (δραστηριοποίηση σε τοπικό επίπεδο μέχρι και σε διεθνές επίπεδο). Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δηλώσουν ένα επίπεδο δραστηριοποίησης, κάνοντας την υπόθεση ότι αν μία οργάνωση δραστηριοποιείται σε πανελλαδικό επίπεδο, τότε υποχρεωτικά δραστηριοποιείται και περιφερειακά και τοπικά. Αυτό βεβαίως δεν είναι απόλυτα αληθές, καθώς μία οργάνωση μπορεί να έχει δράσεις που εκτείνονται σε διαφορετικά επίπεδα και αυτό να αλλάζει στο πέρασμα του χρόνου. Επομένως, τα στοιχεία που δείχνει το Διάγραμμα 4 παρουσιάζουν το χωρικό επίπεδο στο οποίο οι οργανώσεις φαίνεται να εστιάζουν την προσοχή και δράση τους.

Διάγραμμα 4: Ποσοστιαία κατανομή επιπέδων κύριας δραστηριοποίησης των περιβαλλοντικών οργανώσεων

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, προκύπτει ότι ο αριθμός των οργανώσεων μειώνεται καθώς αυξάνεται η χωρική εμβέλεια δραστηριοποίησής τους. Έτσι, έχουμε έναν μεγάλο αριθμό περιβαλλοντικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται σε

τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (συνολικά 74,6%), ενώ 16,9% των οργανώσεων δραστηριοποιούνται πανελλαδικά και μόνο 8,5% αναπτύσσουν διεθνή δράση.

Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν ότι όσο μεγαλώνει η χωρική εμβέλεια δραστηριοποίησης, τόσο λιγότερες οργανώσεις δραστηριοποιούνται σ' αυτό το επίπεδο. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει, με κάποια πιθανότητα, ότι όσο μεγαλώνει η χωρική εμβέλεια δράσης, αυξάνονται οι οργανωτικές δυσκολίες και συνεπώς οι απαιτήσεις για αποτελεσματική και αποδοτική διοίκηση. Από περιβαλλοντική άποψη τα στοιχεία αυτά φαίνεται να ακολουθούν την μορφή και το είδος των περιβαλλοντικών προβλημάτων που απαντώνται στην ελληνική επικράτεια. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, τα περιβαλλοντικά προβλήματα στην Ελλάδα είναι κυρίως τοπικής εμβέλειας (π.χ. αλλοιώσεις τοπίου) και λιγότερο περιφερειακά (π.χ. όξινη βροχή, ατμοσφαιρική ρύπανση) και εθνικά (π.χ. θαλάσσια ρύπανση). Για μία σχετική έρευνα, βλέπε Μπιμπίτσος (2009).

Προκειμένου να ενεργοποιηθεί η προσοχή των συμμετεχόντων στην έρευνα, οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ξεκινούσαν με μία ρητορική ερώτηση. Σε ποιο βαθμό δηλαδή οι συμμετέχοντες εκτιμούν ότι οι ΜΚ-ΠΟ έχουν όφελος από την υιοθέτηση μεθόδων και εργαλείων στρατηγικής διοίκησης και επικοινωνίας.

Το επόμενο διάγραμμα 5 συνοψίζει τα ποσοστά των απαντήσεων που δόθηκαν.

Διάγραμμα 5: Ποσοστά απαντήσεων αναφορικά με την «αξία» της στρατηγικής διοίκησης

Όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα, η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων (83%) αναγνωρίζει τη σημαντική συμβολή της στρατηγικής διοίκησης στην επίτευξη των στόχων των οργανώσεων ενώ υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό (17%) που θεωρεί, ενδεχομένως, ότι υπάρχουν και κάποιοι άλλοι παράγοντες (εσωτερικοί ή εξωτερικοί) που επηρεάζουν τα αποτελέσματα της στρατηγικής διοίκησης. Εδώ μπορούμε να σκεφτούμε τη γνωστή ρήση του Drucker (2008) ο οποίος αναφέρει ότι «διοίκηση είναι να κάνεις τα πράγματα σωστά, ενώ ηγεσία είναι να κάνεις τα σωστά πράγματα». Είναι κορυφαίας σημασίας λοιπόν η διαδικασία του στρατηγικού σχεδιασμού να καταλήγει στη διαμόρφωση κατάλληλων στόχων σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της οργάνωσης, το τρέχων κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο και άλλους περιορισμούς. Στόχους που μακροπρόθεσμα και ουσιαστικά θα δικαιολογήσουν τον σκοπό και «λόγο ύπαρξης» της οργάνωσης.

Στο πλαίσιο της έρευνας διερευνήθηκαν κυρίως μία σειρά από παράγοντες που συνδέονται με τον στρατηγικό σχεδιασμό και, ειδικότερα, τις διαδικασίες σχεδιασμού, υλοποίησης και αξιολόγησης του στρατηγικού σχεδιασμού. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να εκτιμήσουν κατά πόσο η οργάνωσή τους ανταποκρίνεται ή όχι σε μία σειρά από «καλές» πρακτικές διοίκησης-μάνατζμεντ, σύμφωνα με μία σειρά από ερωτήσεις που εμφανίζονται στον επόμενο Πίνακα 1. Ο ίδιος Πίνακας παρουσιάζει και τα στατιστικά τα απαντήσεων που δόθηκαν (μέση τιμή και τυπική απόκλιση).

Πίνακας 1: Αξιολόγηση στρατηγικού σχεδιασμού οργανώσεων
(1 διαφωνώ απολύτως, ... 5 συμφωνώ απολύτως)

Σε ποιο βαθμό	Μέση τιμή	τ. α.
Η Ηγεσία της Οργάνωσής σας έχει ένα ΟΡΑΜΑ (vision) για την στρατηγική της ανάπτυξη	4,49	0,50
Η Οργάνωσή σας έχει μία συγκεκριμένη ΑΠΟΣΤΟΛΗ (mission) η οποία αποτελεί την καθημερινή ρουτίνα των στελεχών	4,45	0,50
Κάθε χρόνο η ηγεσία και τα στελέχη συναποφασίζουν για τους στόχους της Οργάνωσης και καταρτίζουν ένα επιχειρησιακό πρόγραμμα έργων και δράσεων που θα υλοποιηθούν	4,62	0,49
Σε τακτά χρονικά διαστήματα η ηγεσία της Οργάνωσης και τα στελέχη ελέγχουν το βαθμό επίτευξης των στόχων που τέθηκαν και, σε περίπτωση διαπίστωσης αποκλίσεων, λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα	4,41	0,50
Η Οργάνωση συνήθως συνεργάζεται με επαγγελματίες και ειδικούς συμβούλους για την ανάπτυξη και υλοποίηση των δράσεών της	3,31	0,96
Τα στελέχη συμμετέχουν συχνά σε δράσεις επιμόρφωσης και ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού	4,03	1,86
Η οργάνωση συντάσσει ετήσιες αναφορές κι άλλες εκθέσεις αναφορικά με τα αποτελέσματά της	3,90	1,17
Τα ανώτερα στελέχη καθοδηγούν τους συνεργάτες τους και γενικά η γνώση και τεχνογνωσία που αναπτύσσεται είναι διαθέσιμη και εύκολα προσβάσιμη σε όλους (εφαρμογή συστήματος διαχείρισης της γνώσης)	4,38	0,49

Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν μέσω μίας πεντάβαθμης κλίμακας τύπου Likert «5, συμφωνώ απολύτως... 1, διαφωνώ απολύτως». Επειδή σε πολλές έρευνες έχει αποδειχθεί ότι οι ερωτώμενοι τείνουν να δίνουν την απάντηση «ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ» (η αντίστοιχη τιμή βρίσκεται στο μέσον της παραπάνω κλίμακας), στο ερωτηματολόγιο δεν παρουσιάστηκε η αντίστοιχη δυνατότητα απάντησης και κατά την στατιστική επεξεργασία των απαντήσεων έγινε αντίστοιχη διόρθωση.

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν προκύπτει ότι, σε σημαντικό βαθμό, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις που συμμετείχαν στην έρευνα υιοθετούν και εφαρμόζουν τις βασικές αρχές της στρατηγικής διοίκησης. Το «όραμα» και η «αποστολή» προκύπτει να μην είναι «άγνωστες» έννοιες για τους συμμετέχοντες, ενώ οι οργανώσεις εμφανίζονται να εφαρμόζουν ένα συμμετοχικό στιλ διοίκησης (τα στελέχη συμμετέχουν σε υψηλό βαθμό στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων). Επίσης, η διαδικασία του ελέγχου που είναι κομβικής σημασίας για την αποτελεσματική διοίκηση, προκύπτει ότι εφαρμόζεται σε μάλλον υψηλό βαθμό, αν και εμφανίζεται να έχει μικρότερη μέση τιμή (4,41).

Οι περιβαλλοντικές οργανώσεις εμφανίζονται να συνεργάζονται μάλλον σε μικρό βαθμό με επαγγελματίες συμβούλους για την υλοποίηση δράσεών τους. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει ότι διαθέτουν και εμπιστεύονται στελέχη ή μέλη τους που μπορούν, με υψηλές αξιώσεις, να αναλάβουν αντίστοιχα καθήκοντα. Πάντως, η μεγάλη τυπική απόκλιση που παρατηρείται στην συγκεκριμένη ερώτηση δείχνει ότι φαίνεται να υπάρχει σχετικά μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ των οργανώσεων αναφορικά με τις συνεργασίες τους με εξωτερικούς συνεργάτες.

Η εκπαίδευση και προσωπική ανάπτυξη των στελεχών των οργανώσεων εμφανίζεται να είναι ένας τομέας για περαιτέρω βελτίωση, καθώς οι απαντήσεις που δόθηκαν συντείνουν ότι η επιμόρφωση των στελεχών δεν αποτελεί σημαντική προτεραιότητα. Επίσης, χαμηλή μέση τιμή έχει και η σύνταξη ετήσιων αναφορών και άλλων ενημερωτικών εκθέσεων για τα αποτελέσματα του οργανισμού. Και αυτό είναι ένα σημείο το οποίο χρειάζεται να προσεχθεί ιδιαίτερα από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις καθώς, όπως είδαμε προηγούμενα στην έρευνα, συνδέεται με την ευθύνη των οργανώσεων για διαφάνεια και αξιόπιστη ενημέρωση των μελών τους.

Τέλος, με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν, προκύπτει ότι στις οργανώσεις υπάρχει ικανοποιητική καθοδήγηση των στελεχών (από την διοίκηση ή εσωτερικά ανάλογα με τη μορφή οργάνωσης που διαθέτουν) και, ακόμη, τα στελέχη έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες και τεχνογνωσία που χρειάζεται στην εργασία τους. Τα στοιχεία αυτά συνδέονται με την ανάπτυξη και διατήρηση ενός συστήματος διαχείρισης της γνώσης που συνήθως έχουν οι οργανισμοί που επιδιώκουν την επιχειρηματική αριστεία (βλ. σχετικά Senge, 2006).

Στην επόμενη ομάδα ερωτήσεων οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν μία σειρά από επιμέρους παράγοντες που σχετίζονται με την στρατηγική διοίκηση και επικοινωνία. Ο Πίνακας 2 συνοψίζει τα αποτελέσματα των απαντήσεων που δόθηκαν.

Πίνακας 2: Πως κατανοούν οι οργανώσεις την στρατηγική διοίκηση και επικοινωνία (1, σε πολύ μικρό βαθμό,... 5, σε πολύ μεγάλο βαθμό)

Σε ποιο βαθμό η στρατηγική διοίκηση και επικοινωνία συμβάλλουν στους επόμενους τομείς	Μ.Ο.	τ.α.
Παρακίνηση του ανθρώπινου δυναμικού για διακεκριμένη επίδοση και επίτευξη στόχων	4,17	0,38
Βελτίωση των σχέσεων συνεργασίας των στελεχών της οργάνωσης μεταξύ τους (κλίμα συνεργασίας)	4,21	0,77
Ευελξία και ανταπόκριση/προσαρμογή της οργάνωσης σε αλλαγές στο εξωτερικό περιβάλλον	4,24	0,43
Ενίσχυση της εικόνας και δημιουργία καλής φήμης για την οργάνωση	4,07	0,70
Ανάπτυξη στρατηγικών συμμαχιών και καλύτερη συνεργασία με τοπικούς φορείς κι άλλους κοινωνικούς εταίρους	3,86	1,06
Εντοπισμός και προσέλκυση περισσότερων πηγών χρηματοδότησης	4,10	1,08

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα προκύπτει να αναγνωρίζουν, σε γενικές γραμμές, τη συμβολή της στρατηγικής διοίκησης και επικοινωνίας στην επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων σύμφωνα και με τους σκοπούς της οργάνωσης. Ο τομέας στον οποίο αναγνωρίζουν τη μεγαλύτερη συμβολή είναι αυτός της προσαρμογής/ανταπόκρισης στις αλλαγές του εξωτερικού περιβάλλοντος. Πράγματι, ο στρατηγικός σχεδιασμός, μέσω της ανάλυσης του εξωτερικού και εσωτερικού περιβάλλοντος που περιλαμβάνει υποχρεωτικά, επιτρέπει στις οργανώσεις να τοποθετηθούν στρατηγικά στον τομέα της δραστηριοποίησής τους και να προγραμματίσουν τις αναγκαίες δράσεις που θα βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Επόμενοι σημαντικοί τομείς στους οποίους θεωρούν ότι συμβάλλει η στρατηγική διοίκηση είναι η δημιουργία ενός θετικού κλίματος συνεργασίας και η παρακίνηση των στελεχών (για διακεκριμένη επίδοση). Στο σημείο αυτό καταλυτική επίδραση έχει η στρατηγική επικοινωνία η οποία σχεδιάζεται κατάλληλα όχι μόνο για τις εξωτερικές σχέσεις της οργάνωσης (μέλη, δυνητικοί χορηγοί, μέσα ενημέρωσης, κυβέρνηση, κλπ.), αλλά και τις εσωτερικές οι οποίες συμβάλλουν στην ενδυνάμωση των σχέσεων συνεργασίας και την ανάπτυξη ομαδικού πνεύματος. Οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν επίσης ως σημαντική την συμβολή της στρατηγικής διοίκησης και επικοινωνίας στην προσέλκυση χρηματοδοτήσεων ενώ έχουν κάποιες αμφιβολίες αναφορικά με την συμβολή της στην ανάπτυξη στρατηγικών συμμαχιών με τοπικούς φορείς και άλλους εταίρους (η τυπική απόκλιση είναι σχετικά υψηλή για τον συγκεκριμένο παράγοντα). Μία πιθανή εξήγηση είναι ότι οι οργανώσεις αισθάνονται κάποιον βαθμό επιφύλαξης για κάποιους φορείς με τους οποίους «συνυπάρχουν» σε τοπικό ή άλλο επίπεδο. Επίσης, οι σχέσεις μεταξύ προσώπων, όπως και οργανισμών, έχουν μία δυναμική η οποία «κτίζεται» με το πέρασμα του χρόνου μέσα από συνεργασίες και δοκιμασίες που αναπτύσσουν αισθήματα αμοιβαιότητας και συνεργασίας. Επισημαίνεται δηλαδή εδώ η προσωπική διάσταση των δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας η οποία συνδέεται με συγκεκριμένα πρόσωπα πέρα από τις διαδικασίες του στρατηγικού σχεδιασμού. Βεβαίως, συγκεκριμένες δράσεις και επιλογές της στρατηγικής μπορούν να προβλέπουν ή/και να κεφαλαιοποιούν το προσωπικό στοιχείο όταν υπάρχει και αποτελεί ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μίας οργάνωσης.

Οι οργανώσεις έχουν συνήθως τη δυνατότητα να επιλέξουν από μία πολύ μεγάλη γκάμα διαφορετικών δράσεων δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας για την επίτευξη των στρατηγικών τους στόχων. Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας διερευνήθηκε ποιες από τις συνηθέστερες δράσεις επικοινωνίας θεωρούν οι συμμετέχοντες ως καταλληλότερες για την οργάνωσή τους. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται η δημιουργία μίας γενικής εικόνας για τις πιο πρόσφορες δράσεις που μπορούν να χρησιμοποιούν οι ΜΚ-ΠΟ. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων που δόθηκαν συνοψίζονται στον επόμενο Πίνακα 3.

Πίνακας 3: Αξιολόγηση καταλληλότερων δράσεων δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας (1, ελάχιστα κατάλληλη,... 5, πάρα πολύ κατάλληλη)

Αξιολογήστε την καταλληλότητα των επόμενων δράσεων για την ΔΙΚΗ σας Οργάνωση	Μ.Ο.	τ . α .
Οργάνωση εκδηλώσεων για τα μέλη σας ή την προσέλκυση νέων μελών (π.χ. ομιλίες, ενημερωτικές ημερίδες, προβολές, κ.λπ.)	4,69	0,47
Εκδηλώσεις για τα στελέχη της οργάνωσή σας (π.χ. συναντήσεις σύσφιξης σχέσεων, προγραμματισμού ή απολογισμού δράσεων)	3,93	0,88
Γεγονότα, δράσεις ή εκδηλώσεις ενημέρωσης-ευσαιθητοποίησης σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία (π.χ. καθαρισμός χώρων, δεντροφυτεύεις, εθελοντική αιμοδοσία)	4,59	0,50
Παρουσιάσεις ή εκπαιδεύσεις (σεμινάρια) σχετικές με τον τομέα δραστηριοποίησης της οργάνωσής σας	3,90	1,08
Συμμετοχή σε εκθέσεις με άλλες ΜΚΟ ή θεματικές εκθέσεις άλλων Φορέων	3,79	0,72
Διανομή έντυπου ή ηλεκτρονικού υλικού προβολής , ενημέρωσης και απολογισμού δράσης	4,14	0,74
Διαχείριση ιστοσελίδας ενημέρωσης και επικοινωνίας για τους σκοπούς της οργάνωσης	4,03	1,05
Ανάπτυξη και χρήση ηλεκτρονικών μέσων κοινωνικής	4,24	0,73

δικτύωσης (facebook, twitter, κ.ά.)

Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις που δόθηκαν, η οργάνωση εκδηλώσεων με στοχευόμενο κοινό τα μέλη της οργάνωσης ή για την προσέλκυση νέων μελών, αποτελεί την πλέον κατάλληλη δράση για τις οργανώσεις που συμμετείχαν στην έρευνα. Στην συγκεκριμένη κατηγορία δράσεων περιλαμβάνονται ομιλίες, προβολές, ενημερωτικές ημερίδες, παραδοσιακού τύπου δηλαδή εκδηλώσεις που οργανώνονται σχετικά εύκολα, οικονομικά και συνήθως σε συνεργασία με τοπικούς φορείς και αρχές (Δήμους/Περιφέρεια, πολιτιστικούς συλλόγους, κ.λπ.). Οι εκδηλώσεις αυτές έχουν συνήθως ικανοποιητική κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης και οι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται πολλά χρόνια στον χώρο αναμένεται να διαθέτουν σημαντική εμπειρία και τεχνογνωσία σχετικά με την οργάνωσή τους.

Επόμενη στη σειρά κατηγορία δράσεων που θεωρούν κατάλληλη σε σχέση με την στρατηγική τους οι οργανώσεις που συμμετείχαν στην έρευνα είναι οι συνδιοργανώσεις δράσεων μ' έναν κοινωνικό σκοπό (π.χ. ο καθαρισμός μίας ακτής ή ενός πάρκου). Οι εκδηλώσεις αυτές είναι πιο απαιτητικές από την άποψη της οργάνωσης, καθώς προϋποθέτουν την κινητοποίηση σε εθελοντική βάση μεγαλύτερου αριθμού ατόμων. Συνδυάζουν όμως πολλά πλεονεκτήματα, όπως το μοίρασμα της ευθύνης και η προσωπική εμπλοκή των ατόμων. Επίσης, οι συμμετέχοντες αποκτούν μία βιωματική εμπειρία στον τομέα της κοινωνικής προσφοράς και σφυρηλατούνται κοινωνικά δίκτυα παρέμβασης για κοινωνικούς σκοπούς.

Η χρήση των ηλεκτρονικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης και οι ηλεκτρονικές δημόσιες σχέσεις φαίνεται να αποκτούν αυξανόμενο ενδιαφέρον εφαρμογής από τις οργανώσεις, με κυριότερο πλεονέκτημα το χαμηλό κόστος, αν και απαιτείται ειδική τεχνογνωσία. Η συγκεκριμένη τεχνογνωσία βεβαίως, δεν είναι δύσκολο να αποκτηθεί ή και να προσφερθεί από κάποιους εθελοντές. Αν και όλες οι οργανώσεις που συμμετείχαν στην έρευνα φαίνεται να αναγνωρίζουν την αξία της ηλεκτρονικής επικοινωνίας, αποτελεί σίγουρα αντικείμενο για περεταίρω διερεύνηση κατά πόσο οι οργανώσεις χρησιμοποιούν αποδοτικά τις συγκεκριμένες τεχνολογίες και εφαρμογές (π.χ. κατά πόσο οι δικτυακές σελίδες των οργανώσεων ενημερώνονται τακτικά, δίνουν τη δυνατότητα για διαδραστική επικοινωνία με τα μέλη τους, κ.λπ.).

Η δημιουργία έντυπου ή ηλεκτρονικού ενημερωτικού υλικού και η διανομή του φαίνεται επίσης να αποτελεί μία από τις προτιμώμενες δράσεις για τις συμμετέχουσες περιβαλλοντικές οργανώσεις. Κι εδώ αξίζει να διερευνηθεί το περιεχόμενο του συγκεκριμένου ενημερωτικού υλικού, καθώς επίσης και η αποτελεσματικότητα της διανομής του. Κατά πόσο δηλαδή το ενημερωτικό υλικό φτάνει στο στοχευόμενο κοινό της οργάνωσης.

Οι εκπαιδεύσεις, όπως και η συμμετοχή σε εκθέσεις αποτελούν τις λιγότερο προτιμητέες κατηγορίες δράσεων στο πλαίσιο της στρατηγικής επικοινωνίας των οργανώσεων που συμμετείχαν στην έρευνα. Οι συγκεκριμένες δράσεις είναι αρκετά απαιτητικές, προϋποθέτουν καλή οργάνωση για τη διαμόρφωση του περιεχόμενου της προβολής και έχουν σχετικά υψηλό κόστος. Για την συμμετοχή μίας οργάνωσης σε μία έκθεση χρειάζεται να διατεθούν χρήματα για την ενοικίαση του χώρου, την κατασκευή περιπτέρου και τη λειτουργία του. Οι περιβαλλοντικές οργανώσεις πάντως, έχουν την δυνατότητα για «έξυπνο» σχεδιασμό αντίστοιχων δράσεων που μπορεί να γίνει, για παράδειγμα, μέσω ευρύτερων συνεργασιών και λύσεων με χαμηλό κόστος. Επίσης, σε πολλές εκθέσεις οι οργανωτές, ειδικά αν τους ζητηθεί, προσφέρουν δωρεάν χώρο και υποδομές για την προβολή θεμάτων κοινωνικού ενδιαφέροντος.

Προκειμένου να εξεταστεί με έναν έμμεσο τρόπο το έλλειμμα σε δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα να αξιολογήσουν τη σημασία μιας σειράς από ενδεικτικούς τίτλους εκπαίδευσης σε σχέση με τις εκπαιδευτικές ανάγκες των οργανώσεών τους. Ο επόμενος Πίνακας 4, συνοψίζει τα στατιστικά των απαντήσεων που δόθηκαν.

Πίνακας 4: Αξιολόγηση προτεινόμενων δράσεων εκπαίδευσης και ανάπτυξης Ανθρωπίνου Δυναμικού (1, ελάχιστα κατάλληλη,... 5, πάρα πολύ κατάλληλη)

Αξιολογήστε την σημασία των επόμενων προτάσεων για εκπαίδευση σε σχέση με τις εκπαιδευτικές ανάγκες της οργάνωσής σας	Μ.Ο.	τ.α.
Στρατηγική διοίκηση και διοίκηση μέσω στόχων	3,59	0,98
Τεχνικές <i>αποτελεσματικής επικοινωνίας</i> στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον της οργάνωσης	3,69	0,80
Αποτελεσματική <i>προβολή και διαφήμιση</i> (π.χ. δράσεων κοινωνικής ευθύνης)	3,93	0,70
Οργάνωση <i>καμπανιών</i> (π.χ. για την ενθάρρυνση του εθελοντισμού)	4,34	0,81
Οργάνωση Προγραμμάτων <i>χορηγιών</i> και συμμετοχής σε ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες	4,17	0,71
Οργάνωση <i>εκδηλώσεων δημοσιότητας</i> (Ημερίδες, Συνέδρια, Συνεντεύξεις τύπου, Εκθέσεις)	3,79	0,41
Αποτελεσματική <i>συνεργασία σε ομάδες</i> (για το σχεδιασμό και υλοποίηση έργων-projects)	3,86	0,78
Χρήση και ανάπτυξη <i>εργαλείων ηλεκτρονικής επικοινωνίας</i> και κοινωνικών δικτύων (facebook, twitter, κ.ά.).	3,97	1,05
Αντιμετώπιση και <i>διαχείριση κρίσεων</i>	4,41	0,82

Με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν, οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι σημαντικότερος τίτλος εκπαίδευσης είναι η διαχείριση κρίσεων. Μία πιθανή ερμηνεία είναι ίσως οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι οργανώσεις μετά από το ξέσπασμα της

οικονομικής κρίσης, καθώς επίσης και η έλλειψη ειδικής τεχνογνωσίας για την αντιμετώπιση μίας κρίσης που μπορεί να εμφανιστεί οποτεδήποτε. Κάποιες περιβαλλοντικές οργανώσεις αναλαμβάνουν και δράσεις ακτιβισμού, η διαχείριση και αντιμετώπιση των επιπτώσεων των οποίων παρουσιάζει υψηλό βαθμό πολυπλοκότητας και δυσκολίας.

Ακολουθεί στην ιεράρχηση των εκπαιδευτικών αναγκών η διοργάνωση καμπανιών που επίσης αποτελεί μία εξειδικευμένη και ιδιαίτερα απαιτητική από άποψη οργάνωσης δράσης. Τρίτη στην σειρά είναι η οργάνωση προγραμμάτων χορηγιών και η εξασφάλιση χρηματοδότησης. Οι χορηγίες και η χρηματοδότηση από ευρωπαϊκά προγράμματα και πρωτοβουλίες μπήκαν σε μία ενιαία ερώτηση καθώς τα τελευταία χρόνια οι μεγάλες εταιρίες και ιδρύματα (πιστωτικά ή άλλα ευαγή ιδρύματα), όπως και η ευρωπαϊκή ένωση, για να προχωρήσουν στην έγκριση της χρηματοδότησης για μία δράση με κοινωνικό ή περιβαλλοντικό περιεχόμενο προϋποθέτουν την υποβολή μίας τεκμηριωμένης πρότασης. Η κατάρτιση μίας τέτοιας πρότασης είναι συνήθως αρκετά απαιτητική, προϋποθέτει τη συγκέντρωση αντικειμενικών δεδομένων και στοιχείων και θα πρέπει να παρουσιαστεί μ' έναν κατάλληλο τρόπο, συμβατό με το προφίλ, τη φιλοσοφία και ευρύτερες επιδιώξεις του χρηματοδότη.

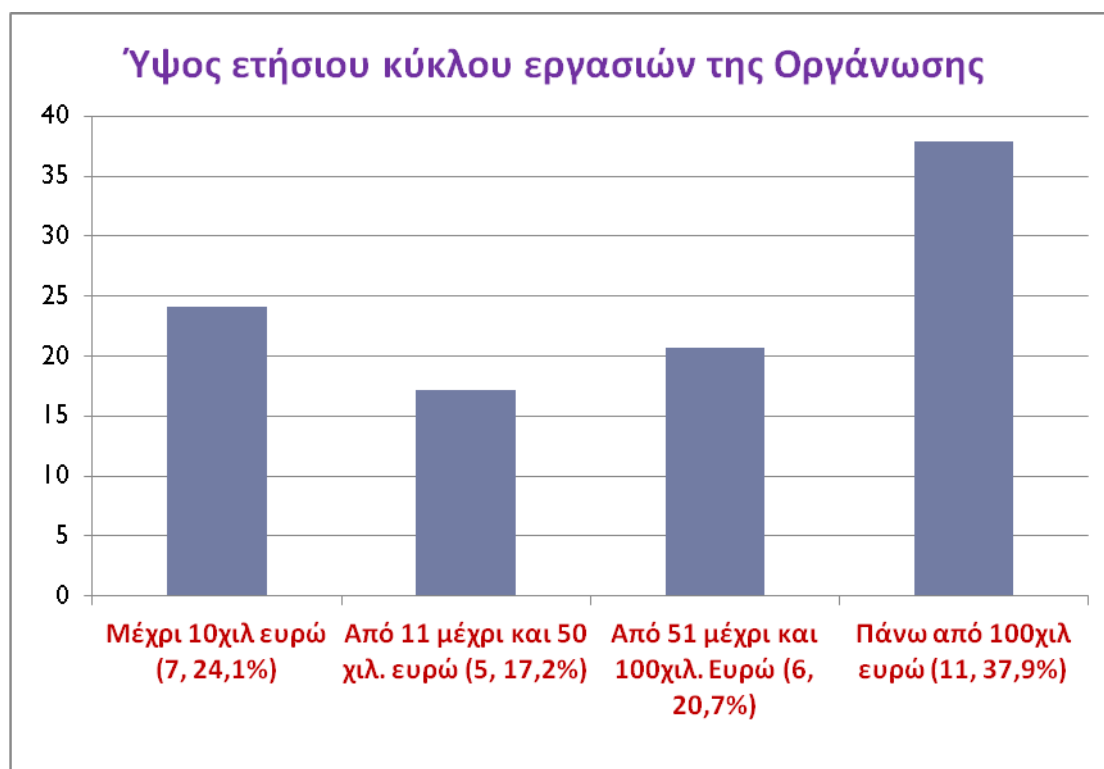
Ακολουθούν, με χαμηλότερη αξιολόγηση, η οργάνωση δράσεων διαφήμισης και προβολής, η συνεργασία σε ομάδες –αποτελεί μία ανθρώπινη και όχι τεχνική δεξιότητα- και η οργάνωση εκδηλώσεων δημοσιότητας (ημερίδες, συνέδρια). Ο μικρότερος βαθμός σημασίας που αποδίδουν οι συμμετέχοντες σ' αυτούς τους τίτλους δυνητικών επιμορφώσεων ίσως σχετίζεται με το γεγονός ότι συνδέονται με δράσεις για τις οποίες οι περιβαλλοντικές οργανώσεις διαθέτουν ήδη αρκετή εμπειρία με βάση τα αρκετά έως πολλά χρόνια λειτουργίας τους.

Στην ίδια κατεύθυνση η στρατηγική διοίκηση και η αποτελεσματική επικοινωνία, τοποθετούνται τελευταίες στην ιεράρχηση των εκπαιδευτικών αναγκών, όπως δηλώθηκαν από τους συμμετέχοντες. Εδώ μία εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι ότι αφενός οι οργανώσεις εμφανίζονται να γνωρίζουν επαρκώς το πλαίσιο θεωριών και τεχνικών της διοίκησης-μάνατζμεντ και, αφετέρου, ίσως θεωρούν ότι η στρατηγική διοίκηση και επικοινωνία αφορά την ηγεσία της οργάνωσης και όχι τα στελέχη, τον πυρήνα των στελεχών τους. Πάντως, η επιμόρφωση όλων των στελεχών στην στρατηγική διοίκηση και επικοινωνία, θεωρείται κομβικής σημασίας ώστε να

εξασφαλίζεται η αποδοχή και δέσμευση όλων των στελεχών στους ετήσιους και μεσοπρόθεσμους στρατηγικούς στόχους που θέτει η οργάνωση και στην υλοποίηση των αντίστοιχων επιχειρησιακών σχεδίων και προγραμμάτων με αποδοτικό και αποτελεσματικό τρόπο.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η αποτύπωση του κύκλου εργασιών των οργανώσεων. Ποιο είναι δηλαδή το ύψος του ετήσιου προϋπολογισμού που διαχειρίζονται οι οργανώσεις. Με την επιφύλαξη ότι το δείγμα της έρευνας μπορεί, για τυχαίους λόγους, να μην είναι απολύτως αντιπροσωπευτικό, φαίνεται ότι στην πλειονότητά τους οι οργανώσεις διαχειρίζονται σχετικά μεγάλα ποσά (όχι ευκαταφρόνητα). Όπως φαίνεται στο επόμενο Διάγραμμα 6, το ένα τέταρτο περίπου (24,1%) των οργανώσεων διαχειρίζεται ποσά μέχρι 10.000 ευρώ, ενώ η πλειονότητα διαχειρίζεται ποσά γύρω από τις 50.000 ευρώ αλλά και πάνω από 100.000 ευρώ.

Διάγραμμα 6: Ποσοστιαία κατανομή του ετήσιου κύκλου εργασιών των οργανώσεων (εντός παρενθέσεως δίνονται οι απόλυτες τιμές και τα ποσοστά, N=29)

Η μέγιστη τιμή κύκλου εργασιών που δηλώθηκε ήταν 1,3 εκατομμύριο ευρώ, αποδεικνύοντας και πάλι το γεγονός ότι κάποιες περιβαλλοντικές οργανώσεις έχουν

μεγάλο μέγεθος, συγκρίσιμο με τις μεγάλες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα που, όπως είδαμε, αφορούν ένα πολύ μικρό ποσοστό της ελληνικής αγοράς.

Στο πλαίσιο της έρευνας διερευνήθηκε επίσης το ερώτημα «Ποιοι ασχολούνται με τις δράσεις δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας της Οργάνωσης»; Με το συγκεκριμένο ερώτημα επιδιώκαμε να εξετάσουμε κατά πόσο τα στελέχη που ασχολούνται με την ανάπτυξη των προγραμμάτων δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας και την υλοποίηση των αντίστοιχων προγραμμάτων και δράσεων διαθέτουν ανάλογη εμπειρία ή/και κατάρτιση. Από τις απαντήσεις που λάβαμε προκύπτει ότι:

- Στην πλειονότητα των οργανώσεων υπάρχει ένα τουλάχιστον άτομο επιφορτισμένο με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας (μπορεί να είναι ο Πρόεδρος της Οργάνωσης ή κάποιο άλλο στέλεχος).

- Τις περισσότερες φορές δεν διαθέτει αντίστοιχα τυπικά προσόντα για την κάλυψη της θέσης (ειδικότητες που αναφέρθηκαν: νομικός, οικονομολόγος, συνταξιούχος στρατιωτικός, εκπαιδευτικός, κ.ά.).

- Σε αρκετές περιπτώσεις (7 στις 29) ο υπεύθυνος επικοινωνίας έχει σπουδές σχετικές με την επικοινωνία (απόφοιτος Δημοσιογραφίας και Ενημέρωσης ή Δημοσίων Σχέσεων και Επικοινωνίας).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να τονίσουμε την σημασία που έχει για την αποτελεσματική υλοποίηση της επικοινωνιακής στρατηγικής των οργανώσεων η ανάθεση της υλοποίησής της σε άτομο που διαθέτει τις αντίστοιχες ικανότητες και εμπειρίες. Η συνεργασία μπορεί να είναι σε μόνιμη βάση (πρόσληψη ενός στελέχους και οργάνωση ενός αντίστοιχου Γραφείου ή Τμήματος) ή, κατά περίπτωση, ανάλογα με τις ανάγκες και υλοποιούμενες δράσεις της οργάνωσης σε μία *ad hoc* βάση. Στην περίπτωση αυτή η οργάνωση μπορεί να συνεργάζεται με εξωτερικούς συνεργάτες ή εξειδικευμένα γραφεία επικοινωνίας.

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν ακόμη να εκτιμήσουν το ποσοστό του ετήσιου προϋπολογισμού των οργανώσεών τους που κατευθύνεται σε δράσεις επικοινωνίας. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν προκύπτει ότι ένα ποσοστό της τάξης του 15-25% του ετήσιου κύκλου εργασιών των οργανώσεων καλύπτει την υλοποίηση δράσεων δημοσίων σχέσεων και προβολής. Το συγκεκριμένο ποσοστό, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι πλειονότητα των οργανώσεων διαχειρίζονται σχετικά μεγάλους

προϋπολογισμούς, δείχνει ότι οι οργανώσεις μπορούν να αποκομίσουν σημαντικά οφέλη από την καλύτερη οργάνωση της επικοινωνίας τους.

Η οικονομική κρίση αποτέλεσε για τις οργανώσεις μία νέα κατάσταση με πολλές και σημαντικές επιπτώσεις. Με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, οι κυριότερες επιπτώσεις της κρίσης που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι ΜΚ-ΠΟ ήταν:

- Μείωση συνδρομών.
- Αναστολή δημόσιων επιδοτήσεων.
- Περιορισμός ιδιωτικών χορηγιών.
- Αύξηση αιτημάτων για συνδρομή/συμμετοχή σε δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης.
- Αύξηση δυσπιστίας στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον δραστηριοποίησης.
- Αδυναμία κάλυψης λειτουργικών εξόδων.
- Έκφραση «δυσφορίας» από κάποια μέλη.

Οι οργανώσεις οργάνωσαν φυσικά την στρατηγική τους για την διαχείριση και εξάλειψη των επιπτώσεων. Οι κυριότερες τακτικές που αναφέρθηκαν ήταν:

- Περιστολή λειτουργικών εξόδων, μισθοδοσίας.
- Περιορισμός δαπανηρών δράσεων προβολής (έμφαση στις ηλεκτρονικές δημόσιες σχέσεις).
- Έμφαση στην ενίσχυση του Εθελοντισμού.
- Εξασφάλιση Διαχειριστικής Επάρκειας για συμμετοχή σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα.
- Προσαρμογή δράσεων σύμφωνα με τις νέες κοινωνικές ανάγκες.
- Δικτύωση με άλλες ΜΚ-ΠΟ.
- Επιδίωξη ανάπτυξης σχέσεων με Μέσα Ενημέρωσης και άλλους διαμορφωτές γνώμης.

Όπως εξελίσσονται τα πράγματα στην ελληνική πραγματικότητα, η οικονομική κρίση φαίνεται να είναι το μόνιμο σκηνικό μέσα στο οποίο θα δραστηριοποιούνται όλες οι οργανώσεις της λεγόμενης κοινωνικής οικονομίας. Παράλληλα, οι επιπτώσεις της κρίσης και διάχυσή τους στην ελληνική κοινωνία όπως και τα λαμβανόμενα

μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής (ανεργία, περιορισμός εισοδήματος, έλλειψη ρευστότητας, μείωση κοινωνικών παροχών, κλπ.) δημιουργούν τις συνθήκες για έναν διαφορετικό ρόλο για την ΜΚΟ και, ειδικότερα για τις ΜΚ-ΠΟ οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος και της ορθολογικής διαχείρισης των φυσικών πόρων. Η προστασία του περιβάλλοντος αναδεικνύεται ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής ευμάρειας και ανάπτυξης, ως απαίτηση των πολιτών για βελτίωση της ποιότητας ζωής, ενώ έχει παρατηρηθεί ότι η οικονομική δυσπραγία μπορεί να αποτελεί άλλοθι ή αίτιο για την μη λήψη κατάλληλων περιβαλλοντικών μέτρων.

3. Συμπεράσματα – Συζήτηση

Συνοψίζοντας, με βάση τα αποτελέσματα των απαντήσεων της έρευνας μπορούμε να συμπεράνουμε ότι:

- Οι ΜΚ-ΠΟ μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με διάφορα κριτήρια και η διαφοροποίηση αυτή επηρεάζει την στρατηγική τους διοίκηση και οργάνωση.

- Οι εκπρόσωποι των ΜΚ-ΠΟ που συμμετείχαν στην έρευνα φαίνεται να αντιλαμβάνονται την αξία και συμβολή της στρατηγικής διοίκησης και επικοινωνίας στην ανάπτυξη των οργανώσεών τους.

- Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης αποτέλεσαν μία «ευκαιρία» για προσαρμογή και ανάπτυξη νέων τακτικών από τις ΜΚ-ΠΟ.

- Τα νέα ηλεκτρονικά εργαλεία επικοινωνίας παρουσιάζουν πολλά πλεονεκτήματα για την «έξυπνη» στρατηγική ανάπτυξη των ΜΚ-ΠΟ και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης ο τρόπος με τον οποίο αξιοποιούνται οι νέες αυτές δυνατότητες.

- Οι ΜΚ-ΠΟ μπορούν να ωφεληθούν από την υιοθέτηση των αρχών και μεθόδων της στρατηγικής διοίκησης και επικοινωνίας και αυτό προϋποθέτει συνεργασία με αντίστοιχους επαγγελματίες. Ο θεσμός της πρακτικής άσκησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε αυτό το πλαίσιο.

Όπως επισημαίνουν οι Pekka-Economou and Lykogianni (2005: 7), ο ρόλος των στελεχών στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων, στην υλοποίηση της στρατηγικής, στην εφαρμογή των πολιτικών και τελικά στην συνολική επίδοση του οργανισμού είναι ζωτικής σημασίας. Οι ΜΚ-ΠΟ μπορούν να επενδύσουν στον τομέα ανάπτυξης

του ανθρώπινου δυναμικού τους, όπως και των μελών τους. Ο Senge (1990) στο βιβλίο του “The Fifth Discipline” πρότεινε ένα νέο πρότυπο οργάνωσης και ανάπτυξης για τις επιχειρήσεις, προκειμένου η διαχείριση των πληροφοριών να ενσωματωθεί στον στρατηγικό σχεδιασμό τους: τον «οργανισμό που μαθαίνει (*the learning organisation*)».

Στις οργανώσεις που λειτουργούν με βάση αυτό το πρότυπο διαμορφώνεται στο εσωτερικό τους ένα «κλίμα» εργασίας και συνεργασίας που ευνοεί τη μάθηση, την επικοινωνία, τη συγκέντρωση, ταξινόμηση και διαρκή αξιοποίηση της πληροφορίας που προέρχεται από το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον. Με τον τρόπο αυτό οι γνώσεις και οι δεξιότητες των εργαζομένων, η δημιουργικότητα και τα επιτεύγματά τους ενσωματώνονται στο κεφάλαιο και το παραγωγικό δυναμικό των επιχειρήσεων. Η επιχείρηση λειτουργεί δηλαδή σαν ένας οργανισμός που μαθαίνει, που εξειδικεύει και εμπλουτίζει συνεχώς τις γνώσεις του κι έτσι μπορεί να αντιμετωπίσει καλύτερα τις αλλαγές και «προκλήσεις» στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον του.

Παραπέρα, η «αλλαγή» μίας επιχείρησης από μία «συμβατικής» μορφής οικονομική οργάνωση σ’ έναν «οργανισμό μάθησης» προϋποθέτει την υιοθέτηση διαδικασιών που μπορούμε να ισχυριστούμε ότι είναι γνώριμες σ’ όλα τα στελέχη της διοίκησης με εμπειρία στο σύγχρονο μάνατζμεντ. Πληροφοριακά συστήματα, συστήματα διοικητικής λογιστικής και ελέγχου, εσωτερικά δίκτυα πρόσβασης σε πληροφορίες και οργανωμένες βάσεις δεδομένων, είναι μερικές μόνο δράσεις που συμβάλλουν στη δημιουργία ενός ευνοϊκού κλίματος για μάθηση από τους εργαζομένους της οργάνωσης. Η ανάπτυξη των συστημάτων αυτών είναι βέβαια σημαντικό να συνδυάζεται με αντίστοιχες πρακτικές διοίκησης του ανθρώπινου δυναμικού που, μέσω της δημιουργίας ευκαιριών για ανάπτυξη και εξέλιξη, συμβάλλουν στη διατήρηση του ευνοϊκού κλίματος για μάθηση. Τέτοια συστήματα είναι οι ανταμοιβές για διακεκριμένη επίδοση, η παρακίνηση για ανάπτυξη πρωτοβουλιών και καινοτομιών, η ευέλικτη εργασία, η μετακίνηση των στελεχών μεταξύ διαφορετικών τμημάτων της επιχείρησης και, φυσικά, η εκπαίδευση και επιμόρφωση στο πλαίσιο της δια βίου εκπαίδευσης.

Στα προσεχή χρόνια, οι ΜΚ-ΠΟ πρόκειται να αναζητήσουν έναν διευρυμένο ρόλο και θα χρειαστεί να αναζητήσουν και να αναπτύξουν νέα εργαλεία διοίκησης και επικοινωνίας για να επιτύχουν στους στόχους τους. Η υιοθέτηση της στρατηγικής διοίκησης και επικοινωνίας μ’ ένα νέο πνεύμα που προωθεί την εξωστρέφεια, την

δικτύωση και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών μπορούν να έχουν μία καταλυτική επίδραση για την συνεχή βελτίωση των επιχειρησιακών αποτελεσμάτων τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Defourny, J. (2001) “From the third sector to social economy”, in: Borzaga C. and Defourny J., eds., (2001), *The Emergence of Social Enterprise*. Routledge, London & New York.
- Drucker, P. (2008). *The Essential Drucker: The Best of Sixty Years of Peter Drucker’s Essential Writings on Management*. HarperCollins, London.
- ΕΚΚΕ (2012). Ευρετήριο Μη Κυβερνητικών Οικολογικών-Περιβαλλοντικών Οργανώσεων. Αθήνα. Διαθέσιμο από: <http://tinyurl.com/no4onp9> [πρόσβαση 15-5-2013].
- Ευρωπαϊκή Ένωση (2012). ΜΜΕ στην Ελλάδα- βασικά αριθμητικά στοιχεία. Ενημερωτικό δελτίο για την SBA 2012. Διαθέσιμο από: <http://tinyurl.com/qbzmu8h> [πρόσβαση 15-5-2013].
- Μουζέλης, Ν. (1997) «Τί είναι η Κοινωνία των Πολιτών;», δημοσιευμένο άρθρο στο διαδίκτυο. Διαθέσιμο από: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=94080> [πρόσβαση 15-5-2013].
- Μπίμπα, Κ. (2009). «Δράσεις των Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Η περίπτωση της WWF Ελλάς και της Greenpeace. Θετικές επεμβάσεις και διαφοροποιήσεις», πτυχιακή εργασία. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Βιώσιμη Ανάπτυξη», Αθήνα.
- Μπιμπίτσος, Χ. (2009). «Το Μάνατζμεντ των Προστατευόμενων Περιοχών», διπλωματική εργασία για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων-Ολική Ποιότητα του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς.
- Μπουραντάς, Δ. και Παπαλεξανδρής, Ν. (1998). *Εισαγωγή στη Διοίκηση Επιχειρήσεων*. Μπένου, Αθήνα.
- Πέκκα-Οικονόμου, Β., Μπιμπίτσος, Χ. και Πετρίδου Ε. (2010). «Συγκρούσεις συμφερόντων, ηθικά διλήμματα, αξίες και προτεραιότητες στη

διοίκηση/διαχείριση των Προστατευόμενων Περιοχών: ευρήματα εμπειρικής έρευνας με τη συμμετοχή επαγγελματιών του χώρου». 3^ο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής & Διαχείρισης. Τμήμα Περιβάλλοντος Πανεπιστημίου Αιγαίου, Μυτιλήνη, 28-30 Μαΐου 2010.

- Pekka Economou V. and Lycogianni V., (2005). «The Human Factor as a Source of Competitive Advantage in the New Globalized Markets», *37th World Congress of the International Institute of Sociology*, Research Committee 10, “Globalization, Union Involvement and Participation”, Stockholm, Sweden.
- Perelman, L. (1989). “Strategy: Creating and managing change”. In: Fahey, L. (Ed.), *The Strategic Planning Management Reader*. Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Pomeroy, R., Parks, J. and Watson, L. (2004). *How is your MPA doing? A guide of natural and social indicators for evaluating marine protected area management effectiveness*. IUCN, WWF and NOAA National Ocean Services, Gland and Cambridge
- Senge, P. (2006). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization* (revised edition). Doubleday, New York.
- Senge, P. (1990). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. Doubleday, New York.
- Σιούτη, Β. (2010). «Το χρώμα του χρήματος». Άρθρο που δημοσιεύτηκε στην εφ. «Ελευθεροτυπία» (Δευτέρα, 8/2/2010). Διαθέσιμο από: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=129838> [πρόσβαση 15-9-2013].
- WWF-Ελλάς (2009). *Οργάνωση και Λειτουργία Περιβαλλοντικών Οργανώσεων WWF-Ελλάς*, Αθήνα.